MICHEL PHILIPPE LAROCHE

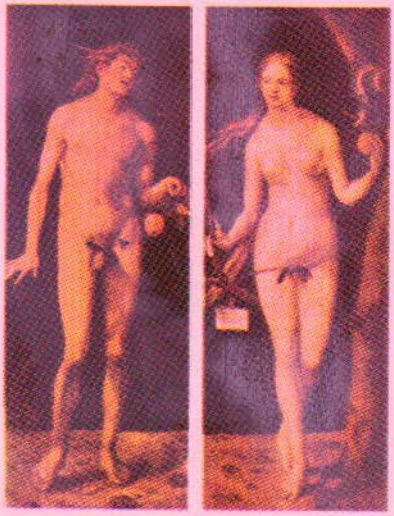

CÎMP DESCHIS
COLECȚIA

UN SINGUR TRUP - AVENTURA MISTICĂ A CUPLULUI

EDITURA AMARCORD

001

MICHEL PHILIPPE LAROCHE

UN SINGUR TRUP – AVENTURA MISTICĂ A CUPLULUI

Autorul cărții de față, părintele Michel Laroche, este unul din francezii care a cunoscut Ortodoxia încă din tinerețe – de la 22 de ani – și i s-a atașat cu toată convingerea. Pe deasupra însă, identificarea sa cu credința Ortodoxă a desăvârșit-o prin intermediul Bisericii Ortodoxe Române, de care se simte legat până astăzi. Iată de ce unul din roadele ostenelilor depuse în direcția aprofundării dreptei învățături creștine a dorit să-l dedice fiilor și fiicelor Bisericii noastre. Așa s-a născut tălmăcirea lucrării ce este pusă acum la-ndemâna cititorilor români; cu siguranță că, toți cei care îi vor parcurge paginile, vor dobândi un mare folos sufletesc.

† Nicolae
Mitropolitul Banatului

EDITURA AMARCORD

Preț 3300 lei

ISBN 973-97051-0-3

MICHEL PHILIPPE LAROCHE

UN SINGUR TRUP

AVENTURA MISTICĂ A CUPLULUI

Colecția CÎMP DESCHIS
Colecție îngrijită de ADRIANA BABEȚI

MICHEL PHILIPPE LAROCHE

UN SINGUR TRUP

Aventura mistică a cuplului

Traducere și adaptare de
CONSTANTIN JINGA

Titlu original:
Michel Philippe Laroche,
UNE SEULE CHAIR. L'aventure mystique du couple.
© — 1995. Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin Editurii „AMARCORD" — Timișoara.

EDITURA „AMARCORD"
Timișoara, 1995

Coperta colecţiei: **Iosif Stroia**

Consilier editorial: **Ion Nicolae Anghel**

CHRISTINEI, fără de care această carte n-ar fi putut fi scrisă

Născut în 1943 și convertit la ortodoxie la vîrsta de 22 de ani, Michel LAROCHE este astăzi căsătorit, tată a doi copii și protopop al Bisericii ortodoxe, păstorind credincioșii din parohia Saint Ouen, la Nord de Paris. Soția sa, Christine, este directoarea unui birou de modă din cadrul unui mare magazin parizian.

Înainte de toate, cartea părintelui LAROCHE este practică, aplicată, iar dacă a ales ca titlu **Un singur trup...** e tocmai pentru că părintele abordează, fără falsă pudoare sau reținere moralizante, cele mai intime dimensiuni ale vieții în doi, neezitînd, în același timp, să dezvăluie și raporturile dintre aceste dimensiuni și adevărata „aventură mistică" la care invită Sfînta Taină a Cununiei. Strădania sa — îmbogățită de sprijinul fundamental pe care și-l află în tradiția Părinților Bisericii — se vădește a fi liberă nu doar de convenții și de interdicții, ci și de orice modă trecătoare. Autorul merge la esență și ne invită să recunoaștem în Sfînta Taină a Cununiei, trăită în toate dimensiunile implicate, o cale spre îndumnezeire de același rang cu cea monastică, descriindu-i, spre a ne-o demonstra, principalele etape.

Meritul poate fundamental al părintelui Michel LAROCHE e acela că transmite forța credinței, originalitatea și profunzimea ortodoxiei, firescul vieții zilnice, inspirîndu-se nu doar din cărți, ci și dintr-o viață concretă, actuală, de soț și de creștin pe de o parte și, pe de altă parte, din nenumăratele situații, din nenumăratele probleme, din nenumăratele discuții și întrevederi pe care părintele le-a avut de-a lungul celor deja mai bine de douăzeci de ani de activitate pastorală nu doar cu creștini, ci și cu oameni care încă rătăceau în căutarea comuniunii, în căutarea rugăciunii, în căutarea Bisericii.

DEDICAȚIE
la ediția în limba română

Ediția în limba română a acestei cărți este dedicată Înalt Prea Sfinției Sale dr. Nicolae CORNEANU, Mitropolit al Banatului, cu sentimente de recunoștință pentru sprijinul duhovnicesc pe care nu a încetat să-l aducă de mai bine de 20 de ani activității mele pastorale creștin-ortodoxe din Franța.

În mod deosebit, țin să-i mulțumesc Părintelui Eugen JURCA, cel care m-a ajutat în vederea publicării acestei cărți în România; îmi exprim întreaga recunoștință pentru dl. Constantin JINGA, fără efortul de traducător al căruia această carte nu s-ar fi putut edita în limba română și pe colaborarea căruia contez în vederea traducerii altor lucrări. Nu în ultimul rînd. mulțumirile mele se îndreaptă înspre EDITURA AMARCORD *și înspre conducătorul acesteia, dl. Ion Nicolae ANGHEL, care a avut strălucita idee de a-și inaugura activitatea editorială din România cu o serie de lucrări printre care se numără și o carte de spiritualitate și de teologie creștin-ortodoxă scrisă de un autor francez, ajutîndu-mă astfel să văd împlinit unul dintre idealurile vieții mele:*

o colaborare spirituală şi culturală între Franţa şi România.

Preot Michel Philippe LAROCHE
Protopop al Bisericii Ortodoxe Române

la 6 ianuarie 1995
Botezul Domnului (Dumnezeiasca arătare)
Saint Ouen,
Parohia Saint Michel — Saint Nectaire d'Engine

INTRODUCERE

Lucrarea de faţă nu-şi propune să elaboreze o teorie a căsătoriei, ci să prezinte viaţa spirituală practică, foarte concretă, a cuplului, în Biserica ortodoxă.

Vom aborda, aşadar, problemele cotidiene ale vieţii în doi prin care se exprimă realităţile vieţii duhovniceşti, străduindu-ne să aducem o reflexie globală asupra misterului familiei, astfel încît complexitatea şi bogăţia raporturilor dintre bărbat şi femeie să fie tratate fără false reţineri.

În acelaşi timp, vom încerca să aducem şi cîteva propuneri practice pentru rezolvarea unor probleme şi dificultăţi inevitabile, în orice căsnicie, avînd în vedere situaţii cît mai reale şi cît mai concrete, întîlnite la tot pasul, în viaţa de zi cu zi. Astfel, vom aborda fără ambiguităţi sau false pudori, fără tendinţe moralizatoare, ci cu respectul şi gravitatea cuvenite, inclusiv un subiect consacrat de către mass media contemporană sub numele de „viaţă sexuală"; considerăm viaţa sexuală a cuplului ca subiect ce nu stă exclusiv sub jurisdicţia „specialiştilor", care adesea ignoră total dimensiunea spirituală a acestui tip de relaţie.

Biserica ortodoxă are datoria de a-şi face cunoscută poziţia cu privire la acest subiect, mai cu sea-

mă datorită faptului că aici e vorba de unul dintre cele mai importante limbaje prin care se realizează comunicarea în cadrul Sfintei Taine a căsătoriei, un limbaj pe care Sfinții Părinți, departe de a-l culpabiliza sau de a-l disprețui, dimpotrivă, l-au binecuvîntat, condamnînd ipocrizia unei false religiozități, conform căreia viața sexuală ar trebui redusă la funcția de reproducere a speciei, cuplul fiind constrîns, în rest, la abstinență.

Acest limbaj atît de intim al vieții este, atunci cînd e trăit în armonie, semnul unei comuniuni profunde între bărbatul și femeia care s-au recunoscut în iubirea unuia pentru altul, iubire primită în dar de la Dumnezeu; iar în perioadele dificile, același limbaj vădește existența unor probleme de profunzime între cei doi, probleme care se cer conștientizate și rezolvate.

În același timp, vom aborda și problema chemării comune spre schimbare, spre evoluție, adresată fiecăruia, de a-i fi sprijin celui de lîngă el spre renaștere în Duhul Sfînt, spre autodepășire, spre „lepădare de sine" din iubire pentru celălalt, astfel încît, împreună, să devină o nouă și unică ființă.

Fiecare membru al cuplului are să-l ajute pe cel sau pe cea de care indisolubil și-a legat viața, să se „nască" din realitatea sa personală și spirituală și să-și afle adevărata ființă, să-și afle ipostasul[1] cel autentic.

(1) *Ipostas* — gr. hypostasis, persoană. Termen folosit în limbajul teologic pentru a desemna cele trei ipostasuri (persoane) ale Sfintei Treimi*.

* Cele trei persoane ale Sfintei Treimi, adică „subiectele care posedă și asumă în mod individual aceeași natură" (vezi și pr. prof. Ioan Bria, *Dicționar de Teologie Ortodoxă A—Z*, Ed. Inst. Bibl. și de Misiune al B.O.R. București, 1994, p. 408). — n. trad.

CAPITOLUL 1

RUGĂCIUNEA CUPLULUI

Conform Tradiției Ortodoxe, cununia e o experiență spirituală în sine, o cale mistică, asemenea celei monahale. Există persoane care au chemare spre calea cununiei, altele care au chemare spre calea monahismului, precum și persoane care sînt chemate spre o multitudine de alte căi, toate conducînd în cele din urmă spre comuniunea cu Dumnezeu. Asemenea oricărei experiențe spirituale, cununia își are legile ei proprii, înscrise în integralitatea poruncilor divine, legi care îi conferă o specificitate aparte, caracterizată prin accente particulare, care sub nici o formă nu pot fi ignorate. Căsătoria e experiența unei lupte duhovnicești în doi. Ai bunăoară șansa de a nu fi singur atunci cînd, lovit, cazi: cel de lîngă tine e aproape și te ajută să te ridici. Prin cel de lîngă tine îți cunoști semenul, în el înveți să distingi icoana[1] lui Hristos și să lucrezi astfel încît iubirea de aproape să fie asemenea iubirii de tine însuți. Avem nevoie, astăzi, să aprofundăm natura acestei Sfinte Taine, îndeosebi pentru a redobîndi conștiința faptului că familia, căsnicia, constituie o cale specială și deosebit de importantă în cadrul experienței spirituale creștine. Nu fără

amărăciune, trebuie să constatăm că prea puțini dintre cei căsătoriți la Biserică mai au conștiința reală a harului divin care lucrează împreună cu ei, tocmai prin această Sfîntă Taină.

Cununia e asemenea talantului din parabolă: poate fi cultivată și înmulțită sau poate fi îngropată! Viața duhovnicească nu e statică: dacă nu progresezi, mergi înapoi. Tocmai de aceea, chiar primul sfat care ar trebui dat unui cuplu e acela de a se ruga cît mai mult împreună și nu oricum, ci avînd conștiința darului unității pe care îl aduce cu sine Căsnicia. Rugăciunea e un act de credință esențial. Biserica Ortodoxă nu propovăduiește doar o unitate trupească, ci și una duhovnicească: cei doi devin una, trup și suflet. Dar această unitate nu se cultivă decît prin rugăciune. „Dă-le lor, se roagă Biserica ortodoxă, bună înțelegere sufletească și trupească"[2]. Sau, în altă rugăciune din aceeași slujbă: „Unește-i pe dînșii într-un gînd, încununează-i într-un trup*". Destul de frecvent, cuplul are tendința de a-și lăuda armonia intelectuală sau armonia trupească, uitînd-o pe cea care e esențială, a sufletelor. Înțelegerea intelectuală, psihologică, nu e suficientă pentru a se putea vorbi de o uniune sau măcar de un acord al sufletelor. Să nu uităm că acordul intelectual și psihic este, totuși, supus înțelepciunii veacului, care cel mai adesea stă împotriva celei divine. Acest acord trebuie să fie transfigurat de înțelepciunea lui Dumnezeu. Altfel, nefiind bazat pe Hristos, ci pe cele ale lumii, mai devreme

* Citatele din rugăciunile Slujbei de Cununie au fost preluate din *Molitfelnic, cuprinzînd slujbe, rînduieli și rugăciuni săvîrșite de preot la diferite împrejurări din viața creștinilor*, Tipărit cu aprobarea Sf. Sinod și cu binecuvîntarea P. F. Justinian, Ed. a 3-a, București, Ed. Inst. Bibl. și de Mis. al B.O.R. 1976 — n. trad.

sau mai tîrziu va îmbătrîni, se va scleroza și va muri o dată cu modele și cu frămîntările lumești. Armonia clădită pe Hristos e inalterabilă, nu trece, nu dispare niciodată, ci dimpotrivă, devine din ce în ce mai profundă. Iar mijlocul prin care se ajunge la această comuniune e chiar rugăciunea. Cu rugăciunea, bărbatul și femeia pot iradia toate celelalte fapte ale căsniciei, le pot sacraliza, transfigurîndu-le prin însăși sfințenia acestei Taine. Doar rugîndu-se împreună, bărbatul și femeia vor putea descoperi și se vor putea așeza în chiar inima harismatică[3] a Tainei Cununiei.

„Unde sînt doi sau trei, adunați în numele Meu, acolo sînt și Eu în mijlocul lor"[4] — acest cuvînt al lui Hristos se aplică atît tainei Bisericii, cît și celei care îi este *icoană:* Cununia. După Tradiția Bisericii, acești doi sau trei adunați în numele lui Hristos și în mijlocul cărora se pogoară Domnul sînt, mai întîi, bărbatul și femeia, uniți de însuși Dumnezeu[5]. Prin această asceză de zi cu zi care e rugăciunea, bărbatul și femeia realizează că unitatea lor nu e situată pe plan uman și nu se bazează pe o simplă înțelegere lumească, ci e așezată în însăși unitatea Aceluia Care, în chip nevăzut prezent în mijlocul lor, e UNUL prin chiar firea Sa. Astfel, rugăciunea în doi devine un act esențial de comuniune, pentru că adîncește unitatea cuplului în misterul unității divine. Și nu e ușor să te rogi astfel! Nu pentru că harul divin ar fi absent, ci datorită uzurii survenite ca rezultat al grijilor zilnice. Viața cotidiană cu grijile ei, cu neînțelegerile specifice, propune cel mai adesea soluții de aplanare care nu țin de înțelepciunea lui Dumnezeu, ci de înțelepciunea lumii. Cu toate acestea, rugăciunea în doi, ca și cum cei doi n-ar fi decît o singură ființă, e unica posibilitate

pentru cuplu de a fructifica harul dăruit de Dumnezeu prin Taină. Cuvintele rostite în cadrul Sf. Liturghii de către preoții ce își dau sărutul păcii, sînt perfect aplicabile bărbatului și femeii care trăiesc această relație: „Hristos în mijlocul nostru" — spune cel mai în vîrstă, iar cel mai tînăr îi răspunde: „Este și va fi". Sînt cuvinte pe care bărbatul și femeia trebuie să și le spună și să-și dea, apoi, sărutarea păcii, prin rugăciune, ștergînd greșelile comise de unul sau de altul. În fapt, iertarea greșelilor e deosebit de importantă: „Și ne iartă nouă greșelile noastre, precum și noi iertăm greșiților noștri"[6] — spune cea mai importantă rugăciune, lăsată nouă de Hristos însuși. Cum poți avea pretenția că te rogi, deci că iubești, dacă refuzi să ierți? Un moment privilegiat rămîne întotdeauna seara, chiar înainte de culcare, pentru a te împăca sau pentru a cultiva pacea, pentru a o face mai profundă. Prin rugăciune, bărbatul și femeia își pot regăsi unitatea de atîtea ori tulburată de păcat, de certuri, de egoism . . . Prea puțin se poate învăța cu adevărat iubirea de aproape din discuții, în absența rugăciunii. Din rugăciune se deschide izvorul unui dialog iluminat de har. Nenorocirea survine de abia atunci cînd unul dintre cei doi se izbește de o rezistență greu de trecut la gîndul de a se ruga împreună cu celălalt. Dar e o ispită căreia nu trebuie să-i cedăm sub nici o formă. În fond, lucrarea vrăjmașului, a celui care mereu tinde să ne despartă*, stă în faptul că înfierbîntă sufletele și le ridică la luptă unul

* În limba ebraică, *satană* înseamnă chiar „vrăjmaș, cel care-ți stă împotrivă și te împiedică sau te trage înapoi din drumul tău, cel care-ți e potrivnic; iar în limba greacă, *diábolos* înseamnă „cel care desparte în două, rupe, sfîșie, aruncă într-o parte și într-alta". — n. trad.

împotriva celuilalt: „N-ai făcut asta. Ai făcut asta. Uite ce mi-ai făcut. Vezi ce se întîmplă din cauza ta" etc. Dar prin rugăciune poate fi restabilită și o unitate deja stricată, uitată chiar. Orice ruptură în cuplu e deosebit de periculoasă, pentru că îndepărtează comuniunea harismatică a familiei, care e însuși Iisus Hristos. Atît bărbatul cît și femeia trebuie să-și amintească neîncetat că, o dată căsătoriți, nu mai sînt doi, ci sînt o singură ființă[7]. Astfel, acela care în sînul cuplului se rupe de celălalt, refuzîndu-i iertarea, ajunge să-și atrofieze propria ființă duhovnicească pentru că, spun Sfinții Părinți ai Bisericii[8], cel care nu e unit prin Sfînta Taină a cununiei, nu are în sine decît jumătate din plenitudinea ființei; de aceea, e cum nu se poate mai fals, din punct de vedere duhovnicesc, atunci cînd ești căsătorit, să te rogi doar singur, omițînd sau chiar refuzînd rugăciunea împreună. Desigur că nimeni nu neagă importanța rugăciunii în singurătate, dar împlinirea acesteia, în cadrul Căsătoriei, nu e alta decît rugăciunea împreună, comună, a familiei. Căci la fel de greșit procedează și cel care se simte îndemnat să-l împiedice pe celălalt de a se ruga și singur, dacă simte nevoia. În fond, izvorul rugăciunii comune a cuplului constă în rugăciunea euharistică și în rugăciunea pe care fiecare membru al familiei o săvîrșește aparte. Dacă vreunul dintre cei doi refuză să se roage singur sau îl împiedică pe celălalt să o facă, păgubește acest izvor al rugăciunii comune. Întotdeauna e neliniștitor, atît pentru situația prezentă cît și pentru cea viitoare a cuplului, ca membrii lui să refuze rugăciunea împreună. Aceasta înseamnă că soții aleg — sau că unul dintre ei alege — de fapt sfîșierea ființei spirituale a cuplului, ființă care se hrănește în mod esențial din

rugăciune şi din orice faptă trăită întru rugăciune. Refuzul rugăciunii împreună sau în singurătate e semnul evident al morţii spirituale. Lipsit de rugăciune, cuplul e sortit dezagregării.

La fel se vădesc a sta lucrurile şi în cazul refuzului participării euharistice. Dacă unul dintre membrii cuplului refuză Sfînta Împărtăşanie, atunci el se lipseşte de chiar principiul unităţii familiei sale, care e Hristos Iisus cel Viu, prezent în Sfintele Taine. Căci Domnul nostru Iisus Hristos nu e doar unitatea cuplului, ci şi legătura, comuniunea şi ţelul acestuia. Cum poţi intra în legătură de comuniune cu aproapele, în afara Aceluia Care e comuniunea reală dintre toate fiinţele şi însăşi unitatea tuturor? Fără Cel Care este Unul prin fire cu Tatăl Său şi cu Duhul Sfînt, totul e dezordine, sciziune, separare, dizlocare şi iluzie. Un dialog cu adevărat fructuos nu poate fi stabilit, în cadrul cuplului, numai prin simple consideraţii umane. E necesară comuniunea în Duhul Sfînt care, inseparabil de Fiul, acţionează conjugat, dar în acelaşi timp distinct de Acesta, desăvîrşind unica dorinţă, împreună cu Tatăl. E un limbaj care poate că îi va mira pe unii sau chiar îi va şoca pe alţii. Dar trebuie ştiut că unitatea harismatică a cuplului nu e posibilă decît într-o realitate supraesenţială, care îl transcende. În afara acestei unităţi ontologice, care există prin sine şi nu se comunică unui cuplu decît prin Taina Cununiei, bărbatul şi femeia pot fi împreună, dar niciodată cu adevărat uniţi. Comuniunea perfectă a cuplului rezidă în Hristos, iar în această comuniune fiecare îl descoperă pe aproapele şi îl primeşte în adîncul inimii sale, iubindu-l aşa cum se iubeşte pe sine însuşi. În chipul celuilalt, îl distinge pe Hristos, atingînd astfel una dintre cele mai

înalte stări ale vieţii spirituale în doi. Rugăciunea împreună e una dintre cele mai mari porunci pe care Biserica le oferă în sprijinul celor căsătoriţi[9], iar despre cei care se nevoiesc într-o asemenea căsnicie, Părinţii Bisericii spun că familia lor nu e cu nimic mai prejos vieţii monahale; asemenea oameni nu au prea multe motive să-i invidieze pe călugări[10].

Practic vorbind, vremea cea mai potrivită pentru rugăciunea împreună ar fi seara, înainte de culcare, în faţa icoanelor, şi dimineaţa, imediat după deşteptare. Dimineaţa e deosebit de importantă căci acum, în aceste momente ale începutului, cel care se roagă primeşte razele necreate ale luminii Învierii. Pentru omul duhovnicesc, fiecare dimineaţă aduce cu sine zorii Învierii. Prin acest act de credinţă, cuplul îşi poate încredinţa şi dedica întreaga zi lui Hristos, care o umple astfel de lumină şi claritate. Chiar şi în timpul unei plimbări, sufletul se poate simţi îndemnat să-L laude pe Dumnezeu, pentru frumuseţea creaturilor Sale. Catedrala naturii e un loc propice atît pentru rugăciunea cuplului, cît şi pentru rugăciunea individuală. Cei care dispun de o grădină, dacă vremea o permite, se pot ruga atît seara cît şi dimineaţa împreună, în mijlocul ei. Totuşi, locul privilegiat al rugăciunii, atît împreună cît şi individuală, rămîne colţul rezervat sfintelor icoane, ca spaţiu aflat în afara lumii, în afara timpului, prin care omul intră în Împărăţia cerurilor, încă în această lume fiind. Căci viaţa duhovnicească e una, în mai multe „timpuri duhovniceşti".

Rugăciunea comună a cuplului, asupra căreia Tradiţia insistă mai mult tocmai pentru că e cel mai adesea uitată, se conjugă cu rugăciunea individuală,

prin care apărem singuri înaintea lui Dumnezeu, cerîndu-i să ne arate întunecimile interioare pentru a ne putea căi şi lumina. Nu cred că un cuplu singur, lipsit de izvorul unităţii sale, poate rezista unit; rugăciunea e aceea care uneşte bărbatul şi femeia, într-o comuniune harismatică. Bărbatul şi femeia se hrănesc, împreună, cu Trupul şi cu Sîngele lui Hristos, în fiecare Duminică, în cadrul Sf. Liturghii, şi astfel primesc puterea cerească, primindu-L pe însuşi Hristos, care le întăreşte unitatea prin Taină şi le împrospătează puterile primite la Botez. Euharistia comună, primită în fiecare Duminică, e esenţială pentru viaţa duhovnicească a cuplului ca şi, de altfel, pentru viaţa fiecărui creştin, fie căsătorit, călugăr sau celibatar. Primindu-L pe Hristos „spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci“[11], cei doi primesc puterea de a se ierta unii pe alţii întru iertarea pe care o dobîndesc de la însuşi Dumnezeu. Astfel, ei îşi clădesc casa pe piatra duhovnicească a lui Hristos, căci „toţi, aceeaşi băutură duhovnicească au băut, pentru că beau din piatra duhovnicească ce îi urma. Iar piatra era Hristos“[12]. A te împărtăşi înseamnă a spori talanţii tuturor Tainelor primite, prin însuşi Stăpînul, pe deplin prezent în cel care Îl primeşte astfel. Euharistia hrăneşte în mod real fiinţa spirituală a cuplului.

Fundamental este apoi ca, după împărtăşirea cu Sfintele Taine, bărbatul şi femeia să se interiorizeze în liniştea dobîndită, rugîndu-se lui Dumnezeu cu încredinţarea deplină că, de acum, El se află în ei înşişi. Acest act de credinţă euharistică deschide fiinţa spre plenitudinea prezenţei divine şi îi permite să fie condusă nu după modul de viaţă lumesc, ci după cel al lui Hristos: căci „nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine“[13].

NOTE

(1) *Eikon:* în limba greacă, imagine sfînt.
(2) A doua rugăciune din ritualul Cununiei, în Biserica Ortodoxă.
(3) *Charisma:* în limba greacă, dar dumnezeiesc.
(4) Mat. 18, 20*.
(5) Clement Alexandrinul, *P.G.*, 1169.
(6) Mat. 6, 11.
(7) Sf. Ioan Hrisostom, *P.G.*, 289.
(8) *Ibid., P. G.*, 62, 387.
(9) Sf. Ioan Hrisostom, *A 20-a omilie către Efeseni*, 9.
(10) *Id.*
(11) Cuvinte rostite de către preot, în rugăciunea dinaintea împărtăşirii credincioşilor.
(12) I Cor. 10, 4.
(13) Gal. 2, 20.

* Trimiterile la Sfînta Scriptură vor fi preluate după *Biblia sau Sfînta Scriptură*, tipărită sub îndrumarea şi cu purtarea de grijă a P.F. Teoctist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, cu aprobarea Sfîntului Sinod, Ed. Inst. şi de Mis. al B.O.R., Bucureşti, 1988. — n. trad.

CAPITOLUL 2

MICA BISERICĂ

Părinţii Bisericii învaţă că, prin căsătorie, familia devine o mică biserică şi că, trăind în mod conştient această realitate spirituală, care nu e o realitate lipsită de consecinţe covîrşitor de importante, soţul şi soţia pot birui lumea[1]. Familia se hrăneşte din trupul şi din sîngele lui Hristos. Dacă nu e susţinută, întărită şi fructificată cu pîinea cea spre fiinţă[2], deci cu puterea Celui Care a spus „Eu sînt pîinea vieţii“[3], familia se dezagregă îndepărtîndu-se din ce în ce mai mult de comuniunea christică. Unitatea familiei este harismatică şi sacramentală, drept pentru care, asemenea talanţilor din parabolă[4], se cere înmulţită. Familia îşi află hrana în comuniunea cu Hristos; or, cum poţi fi mai sigur că te afli în Hristos, decît primindu-I euharistic Trupul şi Sîngele? Evident deci că cel care, într-un fel sau altul, se îndepărtează de Hristos pierde principiul unităţii şi sfărîmă fiinţa spirituală a cuplului care, asemenea Bisericii, se sprijină pe piatra cea din capul unghiului, adică pe însuşi Hristos Iisus.

Întotdeauna, urmarea păcatului e îndepărtarea de comuniunea euharistică; tocmai de aceea ne este

indispensabil să-L primim pe Hristos prin Taina Sfîntă a Împărtăşaniei lăsată, să nu uităm, „spre iertarea păcatelor şi spre viaţa de veci“[5]. Taina Mărturisirii, precedînd Euharistia, e esenţială din acest punct de vedere, pentru că scopul său imediat este acela de reconciliere vizibilă, obiectivă, poruncită de însuşi Mîntuitorul: „Deci dacă îţi vei aduce darul tău la altar şi acolo îţi vei aduce aminte că fratele tău are ceva împotriva ta, lasă darul tău acolo, înaintea altarului, şi mergi întîi şi împacă-te cu fratele tău, şi apoi, venind, adu darul tău“*. Deci chiar înaintea mărturisirii, prin rugăciunea împreună a cuplului, atît de bineplăcută lui Dumnezeu, iertarea mutuală a greşelilor se vădeşte a fi necesară. Dacă, bunăoară, unul dintre cei doi se îndepărtează de Biserică, acesta va altera unitatea cuplului, care e organismul unui trup eclezial bazat pe Hristos. Căsnicia creştină nu are altă bază decît pe Hristos, în unitatea Sa cu Tatăl, cu Duhul Sfînt şi cu Biserica-mireasă. Nu ne putem separa de Hristos, rămînînd totuşi în Biserica Sa; iar în afara Bisericii nu ne putem uni cu Hristos. Ar însemna să-L divizăm pe Fiul lui Dumnezeu, ceea ce e imposibil. Unitatea cuplului rezidă numai şi numai în Hristos, Care e inseparabil de Biserica Sa. Cel care se îndepărtează de Biserică se rupe de Hristos.

O Taină nu e un principiu mecanic sau administrativ; nu constă doar în consemnarea faptului că unul sau altul a fost botezat în cutare zi, la cutare oră, sau că cineva a fost căsătorit cu altcineva de un preot, într-o zi, la o anumită oră, şi cu asta basta. Tainele sînt vii şi arzătoare, pentru că toate se hrănesc din Sfînta Treime. Fiecare Taină aduce

* Mat. 5, 23—24. — n. trad.

în om mărturia prezenței de viață dătătoare a Duhului Sfînt, care lucrează împreună, dar în același timp distinct, cu Fiul, la împlinirea voinței Tatălui. Taina este sinonimul vieții. Tainele sînt viața Bisericii căci prin ele, Hristos se oferă pe Sine tuturor credincioșilor, prin lucrarea Duhului Sfînt. Cum ne-am putea imagina că taina unității poate trăi în afara locului harismatic al comuniunii, care e adunarea, Ecclesia, aflată mereu sub veșnica ascultare a lui Hristos, unicul ei fundament? După învățătura ortodoxă, cuplul se înscrie în mod firesc în Biserică, în măsura în care se clădește pe același fundament; pe de altă parte, aceeași învățătură ne arată că Tainele nu lucrează în afara Bisericii. Să căutăm deci mai la adînc, spre dezvăluirea acestui mister.

În Taina Cununiei, cuplul nu-și mai aparține sieși, de vreme ce chiar esența unității sale, esența realității sale ca familie nu stă în sine, ci în Hristos Iisus. În afara Unului divin nu există unitate. Fără Hristos, nu se poate vorbi de o unitate a cuplului și, deci, de o Taină a Cununiei. Cei care se căsătoresc creștinește se unesc mai întîi, cu Hristos și, prin intermediul acestei uniuni, se unesc între ei. Cuplul aparține unității sale, cuplul aparține lui Hristos și se așază, astfel, în slujba Bisericii Sale. Primul scop al cuplului va fi, deci, acela de a-L sluji pe Hristos, în Biserica Sa, căreia îi devine, firesc, parte însemnată. În cazul în care cuplul se închide și trăiește doar pentru sine, egoist, se îndepărtează de unitatea sa reală, Iisus Hristos, inseparabil de Biserică. Hristos poate cere totul cuplului, iar cuplul trebuie să-I ofere totul lui Hristos. Altfel comuniunea dispare, deoarece nu mai pornește de la principiul cel adevărat. În viața

duhovnicească nu e loc de neutralitate: „O, de-ai fi rece sau fierbinte! Astfel, fiindcă ești căldicel — nici fierbinte, nici rece — am să te vărs din gura Mea“[6]. Cel care nu-și dedică viața lui Hristos, fie că e sau nu conștient, devine sclav al prințului acestei lumi. Orice cuplu lipsit de conștiința că stă în slujba lui Hristos sau care nu face eforturi vizibile în acest sens e sortit pieirii, chiar dacă persistă într-o aparență, de altfel iluzorie, a unității. E o iluzie, pentru că nu e suficient ca bărbatul și femeia să trăiască împreună și să se suporte unul pe altul respectînd convențiile lumii sau în virtutea unor interese, și acestea lumești. Din punct de vedere spiritual, un asemenea cuplu, o asemenea familie pur și simplu nu mai există! Ceea ce, desigur, nu înseamnă nici pe departe că șansa unei renașteri ar fi imposibilă, dacă bărbatul și femeia se hotărăsc să-și schimbe viața. Dumnezeu este mult milostiv și nu există talant îngropat atît de adînc, încît să nu poată fi dezgropat și, apoi, redăruit spre creștere și înmulțire interioară. Sînt și cazuri în care cei doi caută o înțelegere intelectuală sau afectivă și pe aceasta își clădesc unitatea. Dar, mai devreme sau mai tîrziu, viermele degradării care roade în taină se va vădi. Căci fundamentul unui asemenea cuplu nu e aurul veșnic, ci fierul acestei lumi, care în cele din urmă tot în rugină sfîrșește.

Știu că spun cuvinte care îi vor scandaliza, fără îndoială, pe mulți cititori. Totuși, aceasta e realitatea mistică a Tainei Cununiei, așa cum o mărturisește și o trăiește Biserica ortodoxă. Desigur, sînt și nuanțe de consemnat. Spre exemplu, există cupluri care nu se află în mod obiectiv în Biserică, dar care, fără a cunoaște legea iubirii, fac mai mult decît că o cunosc: o trăiesc. Cei doi sînt întorși unul că-

tre celălalt şi îşi răspîndesc în jur cu generozitate o iubire care, chiar dacă ei nu sînt conştienţi de acest lucru, le vine ca un dar de la Dumnezeu. Aceştia, sigur, se sprijină pe Hristos, fără a putea fi vorba, însă, de lucrarea vreunei Taine. Aceştia, sigur, nu se vor dezintegra deoarece, chiar dacă nu vor atinge niciodată unitatea harismatică a lui Hristos, fără să ştie, converg spre ea. Ceea ce contempli te preschimbă, chiar dacă e de neatins. Iar în Împărăţia cerurilor, locul lor va fi mult mai de cinste decît al multora dintre aceia care, bucurîndu-se de darul Tainei unităţii, ulterior se îndepărtează de el. Ei sînt aceia despre care Sfînta Scriptură spune: „Căci cînd păgînii — astăzi am spune mai degrabă necredincioşii — care nu au lege, din fire fac ale legii, aceştia, neavînd lege, îşi sînt loruşi lege, ceea ce arată fapta legii scrisă în inimile lor, prin mărturia conştiinţei lor şi prin judecăţile lor, care îi învinovăţesc sau îi apără [...] Fiindcă nu cei ce aud legea sînt drepţi la Dumnezeu, ci cei ce împlinesc legea vor fi îndreptaţi“[7].

NOTE

(1) Sf. Ioan Hrisostom. *A 6-a omilie către Efeseni.*
(2) Mat. 6, 11.
(3) Ioan 6, 48.
(4) Mat. 25, 14—30.
(5) Cuvinte pe care preotul le rosteşte în timpul Sf. Liturghii a Sf. Ioan Gură de Aur, înainte de a împărtăşi credincioşii.
(6) Apoc. 3, 15—16.
(7) Rom. 2, 14—15; Rom. 2, 13.

CAPITOLUL 3

ADEVĂRATA IUBIRE

A-ţi iubi aproapele aşa cum Dumnezeu ne iubeşte pe fiecare — iată modelul singurei adevărate iubiri, atît în privinţa căsătoriei, cît şi a iubirii aproapelui. Dumnezeu însuşi deosebeşte iubirea divină de sentimentele omeneşti: „cel ce iubeşte pe tată ori pe mamă mai mult decît pe Mine, nu este vrednic de Mine“[1]. Acest avertisment al Domnului e de neînţeles, dacă nu ne e cunoscut faptul că în limba greacă, în care a fost scrisă Evanghelia, există mai multe cuvinte care denumesc iubirea, fiecare avînd o semnificaţie proprie. Aici, cu privire la sentimentele umane de prietenie şi afecţiune, Iisus foloseşte cuvîntul *philéo,* care traduce ebraicul *reim*[2]. Astfel, Hristos ne pune în gardă împotriva unei afecţiuni sentimentale excesive, care întunecă adevărata iubire divină. În general, iubirea divină e tradusă în greceşte prin *agapé,* ceea ce corespunde ebraicului *ahîbîh*[3]. „Dumnezeu este iubire“ [4]. „dragostea lui Dumnezeu“[5], dragostea pe care Dumnezeu o are pentru noi[6], dar şi porunca: „să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău, cu toată inima ta, cu tot sufletul tău şi cu tot cugetul tău, [...] iar pe aproa-

pele tău ca pe tine însuți"[7] sau „poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unii pe alții precum Eu v-am iubit pe voi, așa să vă iubiți unii pe alții"[8] — peste tot, în aceste locuri, e folosit cuvîntul *agapé*. Acest *agapé*, această iubire despre care marii înduhovniciți ai Bisericii spun că nu mai e un nume (omenesc), ci esența însăși a lui Dumnezeu, deosebește natura necreată și divină a acestei iubiri de sentimentele omenești care, oricum, rămîn limitate[9]. E o iubire harismatică, desăvîrșitoare a misterului unității familiei. În Taina Cununiei, iubirea umană e sfințită și amplificată de acest dar ceresc. Adeseori se întîmplă ca mirii să primească încă înainte de căsătorie arvuna acestei iubiri-agapé, tocmai în vederea căsătoriei. Dar trebuie să discernem: fără această iubire-agapé, nici un cuplu nu poate subzista. Se sfărîmă, se sfîșie, se destramă. Unirea e imposibilă fără sprijinul iubirii divine a Celui Care e una prin fire. Pasiunea pe care adeseori o simțim pentru celălalt nu e iubire. Cel mai adesea, în astfel de cazuri e vorba de un sentiment egocentric, întors spre propria persoană, spre propriul eu, și care se roade, se consumă pe sine însuși. De altfel, Părinții Bisericii au definit această formă de „iubire" prin *philoté* — adică iubire de sine, care e chiar opusă iubiri-agapé. În fond, iubirea dumnezeiască e dăruire de sine, lepădare de sine, mereu și mereu în folosul celui iubit. Dacă sentimentele umane nu sînt transfigurate de harul divin, rămîn cumva atrofiate, amputate de plenitudinea lor potențială și originară.

Realitatea iubirii umane se regăsește în comuniunea dintre om și Dumnezeu, Care e unica iubire desăvîrșită. Să devii una cu Dumnezeu, să te unești

cu Dumnezeu — constituie țelul suprem al vieții duhovnicești și doar despre o asemenea comuniune se poate spune că e bazată pe iubire. Bineînțeles că Dumnezeu iese în întîmpinarea sentimentelor umane, dar pentru a le transfigura. El însuși a trăit sentimentele umane, dar luminate de iubirea Sa dumnezeiască. Asemenea tuturor darurilor create, sentimentele omenești rămîn omenești, menținînd o anumită imperfecțiune dacă nu sînt desăvîrșite prin harismele dumnezeiești necreate. Dorința de a fi una cu persoana iubită poate proveni atît dintr-un egoism exclusivist, cît și dintr-un har dumnezeiesc. Dorința harismatică de a fi una cu celălalt se manifestă în primul rînd prin lepădarea de sine în folosul celuilalt — lepădare de eul paseist, legat de educație, de imaginile pe care a apucat să și le facă despre sine sau pe care alții i le-au impus. Cel iubit devine astfel mai important decît propria-i viață, punînd în chestiune propria persoană, adică toate vechile obiceiuri, toate micile tabieturi care hrăneau, fără doar și poate, un anume egocentrism. O astfel de dragoste deschide calea spre pierderea sufletului și spre aflarea lui renăscut, înviat într-o nouă ființă, adevărată, descoperită în privirea plină de iubire a celuilalt. În comuniunea iubirii harismatice, sufletul moare spre a învia. Numai iubirea dumnezeiască împlinește comuniunea dintre om și Dumnezeu și comuniunea dintre oameni căci, în Dumnezeu, între iubire și comuniune domnește un acord perfect.

Pasiunea omenească duce la egocentrism și la iubire de sine. Omul se iubește pe sine, prin intermediul celuilalt, propunîndu-și propria imagine și nu descoperind ființa profundă a celuilalt. Nu pe celălalt îl iubește, ci se iubește tot pe sine. Iubi-

rea dumnezeiască, în schimb, dezvăluie realitatea celuilalt, adevăratul său ipostas. Părinţii Bisericii arată că doar iubirea dumnezeiască poate face ca două fiinţe să devină una[10]. Nici o altă iubire nu poate desăvîrşi această comuniune ci dimpotrivă, generează şi amplifică egoismul şi despărţirea. Unitatea cuplului se desăvîrşeşte în măsura în care cei doi lucrează iubirea necreată, pe care au primit-o din plin ca dar ceresc, prin Taina Sfîntă a Cununiei. Comuniunea se hrăneşte cu iubire. Fără iubire, nu poate fi vorba de comuniune. Şi cum rugăciunea, iubire fiind, se hrăneşte şi ea cu iubire, descoperim, iată, caracterul indispensabil al rugăciunii împreună, prin care cuplul îşi poate înfige rădăcinile în *agapé*. Căsătoria e Taina iubirii[11] tocmai pentru că e Taina unităţii.

Aceste preliminarii sînt utile pentru a înţelege necesitatea ca cei doi să se iubească unul pe celălalt aşa cum Dumnezeu ne iubeşte pe fiecare, adică să se privească aşa cum Dumnezeu ne priveşte, să se ierte aşa cum Dumnezeu ne iartă, să-şi poarte unul altuia poverile cu răbdare, aşa cum Dumnezeu răbdător este cu noi cu toţi, să lucreze cu nădejde la schimbarea în bine, aşa cum Dumnezeu lucrează cu fiecare în parte. Sentimentele omeneşti nu sînt suficiente pentru toate acestea. Judecata aspră, nerăbdarea, intoleranţa, egoismul — cu uşurinţă fac ravagii într-un cămin care nu trăieşte dimensiunea harismatică a iubirii dumnezeieşti. Întotdeauna, cuplul trebuie să-şi amintească faptul că familia e o experienţă duhovnicească şi ascetică, clădită pe iubirea lui Hristos, Care ne-a spus că nu este iubire mai mare decît aceea ca cineva să-şi pună sufletul pentru cel pe care-l iubeşte.

NOTE

(1) Mat. 10, 37.
(2) Iov 2, 11; Pr. 18, 19, 24, s.a.
(3) Deut. 7, 8; III Reg. 10, 9; Ier. 31, 3; Os. 3, 1; ş.a.
(4) I Ioan 4, 8, 16.
(5) II Cor. 8, 13; I Ioan, 4, 9.
(6) I Ioan 4, 16.
(7) Mat. 22, 37—39.
(8) Ioan 13, 34.
(9) Sf. Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeieşti*, III.
(10) Sf. Ioan Hrisostom, *P.G.*, 61—280.
(11) *Ibid.*, P.G., 51—230.

rea dumnezeiască, în schimb, dezvăluie realitatea celuilalt, adevăratul său ipostas. Părinţii Bisericii arată că doar iubirea dumnezeiască poate face ca două fiinţe să devină una[10]. Nici o altă iubire nu poate desăvîrşi această comuniune ci dimpotrivă, generează şi amplifică egoismul şi despărţirea. Unitatea cuplului se desăvîrşeşte în măsura în care cei doi lucrează iubirea necreată, pe care au primit-o din plin ca dar ceresc, prin Taina Sfîntă a Cununiei. Comuniunea se hrăneşte cu iubire. Fără iubire, nu poate fi vorba de comuniune. Şi cum rugăciunea, iubire fiind, se hrăneşte şi ea cu iubire, descoperim, iată, caracterul indispensabil al rugăciunii împreună, prin care cuplul îşi poate înfige rădăcinile în *agapé*. Căsătoria e Taina iubirii[11] tocmai pentru că e Taina unităţii.

Aceste preliminarii sînt utile pentru a înţelege necesitatea ca cei doi să se iubească unul pe celălalt aşa cum Dumnezeu ne iubeşte pe fiecare, adică să se privească aşa cum Dumnezeu ne priveşte, să se ierte aşa cum Dumnezeu ne iartă, să-şi poarte unul altuia poverile cu răbdare, aşa cum Dumnezeu răbdător este cu noi cu toţi, să lucreze cu nădejde la schimbarea în bine, aşa cum Dumnezeu lucrează cu fiecare în parte. Sentimentele omeneşti nu sînt suficiente pentru toate acestea. Judecata aspră, nerăbdarea, intoleranţa, egoismul — cu uşurinţă fac ravagii într-un cămin care nu trăieşte dimensiunea harismatică a iubirii dumnezeieşti. Întotdeauna, cuplul trebuie să-şi amintească faptul că familia e o experienţă duhovnicească şi ascetică, clădită pe iubirea lui Hristos, Care ne-a spus că nu este iubire mai mare decît aceea ca cineva să-şi pună sufletul pentru cel pe care-l iubeşte.

NOTE

(1) Mat. 10, 37.
(2) Iov 2, 11; Pr. 18, 19, 24, s.a.
(3) Deut. 7, 8; III Reg. 10, 9; Ier. 31, 3; Os. 3, 1; ş.a.
(4) I Ioan 4, 8, 16.
(5) II Cor. 8, 13; I Ioan, 4, 9.
(6) I Ioan 4, 16.
(7) Mat. 22, 37—39.
(8) Ioan 13, 34.
(9) Sf. Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeieşti*, III.
(10) Sf. Ioan Hrisostom, *P.G.*, 61—280.
(11) *Ibid.*, P.G., 51—230.

CAPITOLUL 4

PRIVIREA CELUILALT

Vederea soţului sau a soţiei prin ochii lui Dumnezeu e un dar care neîncetat trebuie cerut în rugăciunea împreună: „Ajută-mi Doamne şi arată-mi-l pe soţul meu — sau pe soţia mea — pe care mi l-ai dat, aşa cum Tu însuţi îl vezi". E o cerere esenţială pentru viaţa cuplului, deoarece depăşeşte orice înţelepciune şi orice raţionament omenesc, viciate de căderea adamică prin lucrarea prinţului acestei lumi. Privirea dumnezeiască e deasupra păcatului, deasupra obscurităţii şi dezvăluie întotdeauna potenţialitatea sufletească a celuilalt. Nimeni nu e perfect. Dar viaţa spirituală ne cere să nu rămînem niciodată pe poziţiile definitive ale asprei judecăţi: „el este aşa şi aşa — ea are un caracter aşa şi pe dincolo — e un om imposibil, nu se va schimba niciodată etc". Dacă şi Dumnezeu ne-ar privi în acelaşi fel, n-am mai avea nici o şansă de a ne îndrepta.

Prea adesea, oamenii se privesc unii pe alţii cu ochi întunecaţi, lipsiţi de lumina necreată a harului divin şi de adevărata iubire. Ne fotografiem aproapele în delict şi apoi, asemenea unor şantajişti, îi fluturăm prin faţa ochilor fotografia ori de

cîte ori avem ocazia: „Vezi, uită-te bine, aşa eşti tu, aşa şi nu altfel!". Dar un asemenea mod de a-l trata nu doar că îl împiedică să se schimbe, ci îl şi precipită spre o cădere mult mai mare. Cel care-şi judecă aproapele în inima sa e un asasin sufletesc. Tocmai de aceea, Hristos nu a ostenit să ne-o repete: „nu judecaţi ca să nu fiţi judecaţi. Căci cu judecata cu care judecaţi, veţi fi judecaţi şi cu măsura cu care măsuraţi, vi se va măsura"[1]. Doamne, cît de folositoare e această poruncă pentru viaţa spirituală, dar mai cu seamă pentru viaţa spirituală a cuplului! Acolo unde e loc pentru judecată, nu e loc pentru o viaţă spirituală autentică. O inimă care judecă se leapădă de Cel Care a murit pe cruce spunînd: „Părinte, iartă-le lor, că nu ştiu ce fac"[2]. Judecarea aproapelui e, cu siguranţă, păcatul cel mai răspîndit pe faţa pămîntului, cel mai devastator şi cel mai puţin cunoscut, căci prea puţini sînt aceia care îşi dau seama că judecă — într-atît această patimă a devenit o a doua natură! Şi e chiar patima care cel mai adesea duce cuplul la pieire. Dacă îşi face simţită prezenţa şi nu e alungată, combătută de inimi care se smeresc şi cer de la Dumnezeu pacea şi împăcarea — iar acestea nu se dobîndesc fără încercări — familia va fi în mare pericol. Războiul dus împotriva judecăţii e un război al tuturor familiilor creştine, căci vrăjmaşul Bisericii şi al seminţiei umane se foloseşte de această armă pentru a distruge viaţa spirituală încă în faşă fiind, pentru a diviza tot ce e unit, pentru a fărîmiţa căsnicia. Dumnezeu îngăduie această luptă, pentru ca ieşind biruitor cu ajutorul armelor harului divin, omul să se purifice de elementele naturii căzute şi de plăsmuirile lumii materiale, cu toate seducţiile lor.

Judecata e cum nu se poate mai subtilă, pentru că nu începe cu o condamnare directă a celuilalt, ci prin „simpla constatare" la început, a unei diferențe, a ceva care e puțin altfel și-l separă, îl distinge pe celălalt de restul lumii. A nu fi în rînd cu un anume conformism care constituie, cu modele sale, iluzia acestei lumi, al cărei prinț e Satan, deja presupune să fii expus judecății celor a căror privire, nepurificată de Dumnezeu, e „mondenă", lumească și nu duhovnicească. De-atîtea ori ne-am putea surprinde pe noi înșine privindu-ne aproapele nimic mai mult decît uimiți de faptul că e altfel — iar aceasta se poate numi, deja, judecare. Bunăoară rasismul: nu e decît o „simplă constatare", dar conține în ea nici mai mult nici mai puțin decît o condamnare la moarte! La fel și atunci cînd ne întemnițăm aproapele într-un comportament negativ, care desigur că poate fi real, și hotărîm noi că niciodată nu se va putea schimba — tot condamnare la moarte se numește. Pentru că îi refuzăm posibilitatea, șansa de a se transforma, de a trăi, de a evolua. Și aceasta tot judecată se numește.

În cuplu, privirea e fundamentală. Ochii limpezi sînt icoana ochilor dumnezeiești. În ochii lui Dumnezeu, Petru, care se lepădase de Hristos, și-a văzut nu doar iertarea ci și răscumpărarea, transformarea și devenirea duhovnicească. În ochii lui Dumnezeu, femeia păcătoasă își descoperea nu doar iertarea, ci și posibilitatea unei alte vieți, cu totul înnoite: „Mergi; de-acum să nu mai păcătuiești"[3]. Cîtă încredere și credință, în aceste cuvinte!... Dacă Dumnezeu nu ar avea încredere în omul care a păcătuit și s-a îndepărtat de El, omul n-ar mai fi capabil să creadă nici în Dumnezeu, nici în sine însuși. Nu și-ar mai putea reveni. Cît de importantă

e privirea celuilalt!... Dacă e o privire înțelegătoare, iubitoare, plină de încredere și de speranță, cîte posibilități nu-i deschide celuilalt de a se ridica, de a se schimba, de a-și continua înaintarea... Harul lui Dumnezeu trece întotdeauna prin ochii celuilalt. Iată unul dintre principiile de bază ale vieții spirituale în Taina Cununiei.

De altfel, omul își vede aproapele cam tot așa cum se vede pe sine. Dacă își descoperă sufletul în ochii lui Dumnezeu, Care îi arată greșelile și în același timp i le iartă[4], tocmai prin experierea darului de a fi iertat, adică iubit, va învăța ca și el, după cuvintele din Tatăl Nostru[5], să ierte la rîndul său. Dacă din contră, se culpabilizează și, din orgoliu, refuză iertarea, adică se judecă și se condamnă singur, socotind că numai și numai părerea pe care o are el despre sine contează, refuzînd privirea lui Dumnezeu, un asemenea om va fi cu siguranță necruțător față de aproapele său! Privirea lui Dumnezeu este TOTUL în viața spirituală și cu atît mai mult în experiența mistică a familiei. Dacă această privire lipsește, e înlocuită pe loc în inima omului de viziunea lumească, cu propriile-i înțelepciuni, legi, războaie și dezastre: uscăciunea spirituală își va întinde curînd imperiul peste o asemenea inimă. Atunci, bărbatul și femeia astfel atinși vor continua păcatul lui Adam și al Evei care, seduși de șarpe și alegînd să-l vadă pe celălalt și să se vadă pe sine lipsiți de privirea lui Dumnezeu, au descoperit binele și răul, ca prime elemente ale judecății. Revenirea întru privirea lui Dumnezeu, în lumina transfigurată care luminează și discerne totul, e cel mai important efort ascetic spre care trebuie să tindem, rugîndu-ne neîncetat, cu multă și mare smerenie.

O altă ispită a falsei iubiri e aceea a monotoniei,

a uniformității: „Trebuie să fim la fel". Aceste cuvinte ascund chiar Anti-Trinitatea! Dumnezeu e unul în ființă, dar întreit în persoane cu totul distincte. Fiecare persoană e diferită de celelalte două, fiind egale în unicitate, în esență și în comuniune. Prin judecăți nu doar constatăm o diferență, dar ajungem să o și transformăm în piedică pentru viața personală: „dacă nu ești ca mine, nu vom putea trăi împreună niciodată", „fă-te ca mine". Nu!... Iată, astfel ajungem să negăm și întruparea. Dacă Dumnezeu ar fi rămas numai Dumnezeu, omul nu s-ar fi putut niciodată îndumnezei. Dumnezeu devine însă om — rămînînd în același timp Dumnezeu — tocmai pentru ca omul să poată deveni Dumnezeu — rămînînd în același timp om. Dumnezeu s-a făcut om, pentru ca noi să putem deveni întru El. Iubirea adevărată aduce revelația persoanelor și a naturilor. Dumnezeu nu uniformizează, nu face să dispară umanul în folosul divinului, nici nu aneantizează ipostasul, ci dimpotrivă, dezvăluie identitatea profundă și reală a celuilalt. Prin adevărata iubire, fiecare se străduie să devină celălalt, adică se deschide spre viața și spre privirea acestuia. Pe măsură ce se apropie de Dumnezeu, omul primește prin intermediul energiilor necreate, printr-un fel de adopțiune, natura divină și i se revelează, treptat, adevăratul său ipostas. Pe măsură ce descoperă comuniunea cu soțul, în căsnicie, și renunță la sine, la vechile sale prejudecăți, din iubire pentru celălalt, omul renaște întru adevărata sa persoană duhovnicească, în omul lăuntric.

Cel care-și iartă aproapele o face ca și cum L-ar ruga pe Dumnezeu să-i ierte toate greșelile, avînd încredințarea că va fi iertat negreșit. Cel care nu

iartă nimic, dar îi cere Domnului să fie iertat, nu e nici măcar ascultat, căci rugăciunea lui e minciună înaintea lui Dumnezeu. Iată ce spune Hristos: „de veți ierta oamenilor greșealele lor, ierta-va și vouă Tatăl vostru Cel ceresc; iar de nu veți ierta oamenilor greșealele lor, nici Tatăl vostru nu vă va ierta greșealele voastre"[6]. Dacă fiecare, în momentul în care ne simțim îmboldiți să ne judecăm aproapele, am auzi iarăși și iarăși, ca și cum chiar nouă ne-ar fi spus, cuvîntul Mîntuitorului: „Cel fără de păcat dintre voi să arunce cel dintîi piatra"[7] — cu siguranță că în aceeași clipă ne-am opri. Dar Domnul vrea ca iertarea noastră să nu se oprească la cei care-și recunosc greșelile pe față. Oricît ar fi de sinceră, o asemenea iertare nu e suficientă. Sigur că unora le e greu să ierte și o greșeală recunoscută, pentru care cel ce a comis-o se căiește nespus; le e greu, pentru că mereu o raportează la paguba suferită. Dar cei care gîndesc astfel fac din iertare un soi de afacere personală, ceea ce e complet fals. Iertarea nu e o afacere personală, ci e „marea afacere" a lui Dumnezeu. Căci iertarea aproapelui nu poate fi trăită în afara Crucii Aceluia Care a fost răstignit pentru ridicarea păcatelor lumii și pentru mîntuirea acesteia. Iertarea nu ține de nici o dimensiune omenească, ci provine din harul necreat al iubirii dumnezeiești, care zămislește în suflet milostenia. Omenirea și-a dobîndit iertarea prin sacrificiul de bunăvoie al Fiului lui Dumnezeu, Cuvîntul-Trup, pe cruce. Numai și numai pentru că Dumnezeu l-a iertat pe om, i-a șters datoria asemenea stăpînului din pilda cu cel care datora zece mii de talanți[8] și numai datorită energiei acestei iertări, ne putem noi ierta unii pe alții. Cel care își iartă aproapele o face cu puterea harului

primit spre iertarea propriilor păcate. Iertarea nu e o proprietate personală a omului. Aici, omul e doar un intendent al iertării dumnezeieşti, pe care neîncetat trebuie să o reverse asupra aproapelui său. Astfel, iertarea e cea care precede căinţa, regretul, şi nu invers. Căci ce nădejde ar mai fi pentru om, dacă iertarea nu ar veni înaintea căinţei? Căinţa, cînd vine, doar înrădăcinează sufletul în iertarea divină.

Iertarea e o faptă dumnezeiască, e legea absolută pe care Hristos a dat-o Bisericii Sale. Fără această lege, nu se poate realiza nici o legătură, nici în Biserică şi nici în prototipul său care am văzut că e familia. Omul trebuie să-şi ierte aproapele încă înainte ca acesta să-şi fi dat seama de greşeala săvîrşită, căci adevărata iertare nu e o simplă trecere cu vederea, ci presupune nădejdea în schimbarea pozitivă a celuilalt. Parabola fiului risipitor[9] vorbeşte despre un părinte care şi-a lăsat fiul să plece departe, fără a-l judeca, dar începe să-i aştepte întoarcerea încă din clipa despărţirii, nădăjduind cu toată dragostea că, odată şi-odată, va reveni. Iată, deja a iertat! Iar acest har plin de iubire al iertării nu întîrzie să cuprindă inima fiului cu speranţa revenirii, a pocăinţei. Şi încă de departe văzîndu-şi fiul întorcîndu-se, tatăl îi fuge înainte pentru a-l îmbrăţişa. Ochii tatălui nu au judecat nici o clipă, nici nu au condamnat, nici nu l-au alungat pe fiul care, totuşi, s-a purtat atît de rău. Ochii tatălui nu-l întemniţează pe fiu în greşeală, ci dimpotrivă, îl eliberează, trezind în el dorinţa de *metanoia*[10]. Tocmai această privire dumnezeiască, în paternitatea Sa divină, Domnul nostru Iisus Hristos ne cere să o avem mereu şi mereu pentru aproapele nostru.

Dacă legea aceasta e nesocotită, cuplul devine o absurditate. În familie, omul învaţă să ierte şi să fie iertat. Dacă bărbatul şi femeia trăiesc întru această privire, se vor bucura de negrăite progrese spirituale. Nimic nu le va fi imposibil, pentru că împlinirea iubirii aproapelui şi a lui Dumnezeu conţine toate poruncile. Prin Taina Cununiei, omul învaţă să-şi privească aproapele cu o privire dumnezeiască. În fond, dobîndirea privirii lui Dumnezeu trebuie să fie dorinţa duhovnicească a tuturor credincioşilor, dar parcă totuşi, oarecum îndeosebi, a celor uniţi prin Taina Sfîntă a Căsătoriei.

NOTE

(1) Mat. 7, 1—2.
(2) Luc. 23, 24.
(3) Ioan 8, 11.
(4) Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoinţe.*
(5) „Şi ne iartă nouă greşelile noastre, precum şi noi iertăm greşiţilor noştrii" — Mat. 4, 9—13.
(6) Mat. 6, 14—15.
(7) Ioan 8, 7.
(8) Mat. 18, 23—35.
(9) Luc. 15, 11—32.
(10) În limba greacă: „schimbare de direcţie a intelectului, întoarcere". În mod obişnuit, e tradus cu „pocăinţă".

CAPITOLUL 5

TAINA SFÎNTĂ A UNITĂȚII

Rugăciunea împreună a cuplului e bazată pe unitatea harismatică a familiei. De aceea, e important ca cei doi să aprofundeze teologic natura acestei comuniuni, pentru a-și afla astfel un sprijin cît mai temeinic. „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“[1] — e porunca pe care Iisus Hristos însuși ne-a lăsat-o cu privire la natura căsătoriei. Mîntuitorul dezvăluie această natură ca fiind, în esență, o Taină a comuniunii, a unității, o unitate pe care chiar Dumnezeu o conferă familiei creștine: „ce a împreunat Dumnezeu . . . “. Lucrarea lui Dumnezeu se cultivă în comuniunea harismatică a Tainei, în sînul căminului. Această realitate mistică e amintită și în rugăciunile pe care preotul, în Biserica Ortodoxă, le rostește în cadrul Sfintei Slujbe săvîrșite cu ocazia Cununiei: „Însuți și acum Stăpîne, întinde mîna Ta din Sfîntul Tău locaș și unește pe robul Tău (N) cu roaba Ta (N), pentru că de către Tine se însoțește bărbatul cu femeia“[2]. De altfel, în aceeași slujbă, preotul oficiant rostește la un moment dat și cuvintele Domnului nostru Iisus Hristos: „și pe care i-a unit Dumnezeu, omul să nu-i despartă“[3].

În viața spirituală a creștinului ortodox există o lege absolută, care oricînd poate fi folosită spre cercetare interioară: „după roadele lor îi veți cunoaște“[4]. Cu alte cuvinte, nimeni nu-i poate oferi celuilalt ceva ce nu deține sau nu este el însuși. Iar Dumnezeu singur e Unul. Acest atribut de a fi Unul nu aparține decît numai și numai lui Dumnezeu, El singur avînd deci puterea de a oferi unitatea celor care cred în El: „Ca toți să fie una, după cum Tu, Părinte, întru Mine și Eu întru Tine, așa și aceștia în Noi să fie una[5]. [. . .] Și slava pe care Tu Mi-ai dat-o le-am dat-o lor, ca să fie una, precum Noi una sîntem: Eu între ei și Tu întru Mine, ca ei să fie desăvîrșiți în unime . . . “[6]. Dumnezeu stabilește un raport de sinonimie între unime și iubirea dumnezeiască. După învățătura ortodoxă, căsătoria e o Taină care cere o conștientizare esențială: nu bărbatul și femeia sînt cei ce se unesc înaintea lui Dumnezeu. Nici bărbatul și nici femeia nu au, în sine, în firea lor, capacitatea de a fi unime: deci nu-și pot oferi unul altuia ceva ce nu au. Dumnezeu este Acela Care-i unește prin Taina Cununiei; Dumnezeu, ca unitate în esență a bărbatului și a femeii. Dumnezeu e chiar iubirea pe care bărbatul și femeia și-o vor oferi de acum unul altuia și prin care, de aci înainte, vor comunica între ei. „Ce a împreunat Dumnezeu, omul să nu despartă“ — e cuvîntul absolut al Fiului Omului, care așază semnificația reală a unității conjugale. Prin aceasta, după binecuvîntarea nupțială, căsătoria e desăvîrșită în unitatea ei, întru iubire. E perfectă, e desăvîrșită asemenea talanților pe care stăpînul din pildă[7] i-a lăsat pe mîna slujitorilor săi. De acum, totul depinde de bărbat și de femeie, care pot îngropa talantul încredințat sau îl pot înmulți.

Iată deci cum căsnicia nu e o simplă asociere omenească, fondată pe obiceiuri sau pe principii mai mult sau mai puțin burgheze. Căsătoria „la Biserică“ nu e doar o recunoaștere a unui cuplu deja unit, căruia i se adaugă o binecuvîntare. Căsătoria e, înainte de orice, unirea săvîrșită de însuși Dumnezeu, după recunoașterea intuitivă și alegerea reciprocă a bărbatului și a femeii care doresc să trăiască împreună această taină a unimii dumnezeiești . . . Căsătoria își are principiul în primul act al creațiunii, prin care bărbatul și femeia au fost făcuți tocmai pentru a fi una. Dumnezeu i-a creat pe Adam și pe Eva pentru cea mai desăvîrșită iubire a unuia pentru celălalt, în care să se reflecte misterul Dumnezeirii[8]. Căci cu adevărat, Cununia îl introduce pe om în viața dumnezeiască. Unitatea căsniciei e cea vestită de Hristos. În familie, bărbatul și femeia trăiesc din unimea Dumnezeirii. Viața tainică, tri-unică a Tatălui și a Fiului și a Duhului Sfînt, care ne îngăduie să numim persoanele distincte în absoluta unitate a unicului Dumnezeu întreit în Persoane, se răspîndește în cuplu întărindu-i, prin Taina Cununiei, unimea. „Ca ei să fie desăvîrșiți în unime“[9] — e cuvîntul prin care Hristos nu stabilește doar comuniunea dintre om și Dumnezeu — fără care orice fel de unitate e imposibilă — ci, în același timp, conferă și omului caracterul de ființă unică, dar și capabilă de a deveni una împreună cu o altă ființă unică, prin căsătorie. Tatăl este unic. Fiul este unic. Duhul Sfînt este unic. Cu toate acestea, unitatea nu rezultă din simpla adunare a celor trei; pentru că doar Unul există, care să fie în același timp Tată și Fiu și Duh Sfînt. Dumnezeu este unul, în Sine. În taina esenței Sale, El își desăvîrșește propria unitate. Unindu-se cu

firea umană, prin întrupare, El realizează și unimea Dumnezeului-Om, Iisus Hristos, un singur ipostas, dar cu totul Dumnezeu și cu totul Om. Iar acest act, al iubirii față de creatura omenească, e tocmai icoana căsniciei.

Porunca de a fi una e adresată întregii semințiii omenești, atît celor căsătoriți, cît și celor necăsătoriți, călugărilor și călugărițelor. Dar cum fiecare Taină poartă în sine o experiență spirituală, Taina Cununiei lucrează această unime a lui Dumnezeu cu omul, în vederea înfăptuirii comuniunii mistice dintre Creator și creatură, precum și a creaturilor între ele, unite prin chiar Principiul existenței lor. În acest sens, am putea spune că scopul căsătoriei nu e simpla unire dintre un bărbat și o femeie — fapt de altfel realizat prin Taina Cununiei, care poate fi adîncit și desăvîrșit — ci unirea cu Cel Unic, unirea cu Hristos, singurul care poate dărui căminului adevărata unime. Dar, după cum se vede, acesta e țelul oricărei experiențe spirituale. Experiența spirituală a căsniciei vizează în mod direct împlinirea poruncii iubirii: „Poruncă nouă vă dau vouă: să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul. Întru aceasta vor recunoaște toți că sînteți ucenicii Mei, dacă veți avea dragoste unii față de alții“[10]. Să iubești omul, așa cum Fiul Omului iubește omul: adică smerindu-te, pentru a te face asemenea celuilalt, depășindu-ți sentimentele omenești sau mai bine zis sfințindu-le, prin revărsarea iubirii dumnezeiești. Să iubești omul, așa cum însuși Dumnezeu îl iubește, în umanitatea Sa. Căci Fiul Omului a iubit omul asemenea lui Dumnezeu și asemenea omului, iubirea dumnezeiască transfigurînd toate trăirile omenești. „Să-l iubești pe aproapele tău ca

pe tine însuți“[11] — spune Hristos, legînd această poruncă de cea dintîi: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul tău cu toată inima ta, cu tot sufletul tău și cu tot cugetul tău“[12]. „Mai mare decît aceasta nu este altă poruncă“[13] — învață Mîntuitorul. Experiența mistică a căsniciei mă deprinde să-L iubesc pe Dumnezeu — acest „aproape“ cel mai apropiat nouă, acest „soț“ — ca pe mine însumi. Prin înfăptuirea acestei iubiri, eu, om, mă pot îndumnezei. Devenind în mod real una cu celălalt, iubindu-l ca pe mine însumi, adică lucrînd comuniunea cuplului în chiar esența acestuia, care e iubirea dumnezeiască — eu, om, Îl întîlnesc pe Dumnezeu. „Iubiți-vă unii pe alții, așa cum Eu v-am iubit pe voi“ — e modelul comuniunii perfect înfăptuită de Hristos, prin împlinirea celor două mari porunci veterotestamentare.

Scopul, așadar, al căsătoriei, este unirea cu Dumnezeu. Din acest motiv, Biserica Ortodoxă prezintă familia creștină ca pe o cale duhovnicească deosebit de importantă, ca pe un „loc“ mistic în care bărbatul și femeia luptă interior întru unirea cu Atotțiitorul.

NOTE

(1) Mat. 19, 6; Marc, 10, 9.
(2) Slujba Căsătoriei, Rugăciunea a 3-a.
(3) *Ibid.* Rugăciunea întîi.
(4) Mat. 7, 16—20.
(5) Ioan 17, 21.
(6) Ioan 17, 22—23.
(7) Mat. 25, 14—30.
(8) Teofil al Antiohiei, *Ad Antolycum*, 2, 28.
(9) Ioan 17.
(10) Ioan 13, 34—35.
(11) Mat. 22, 39.
(12) Mat. 22, 37.
(13) Marc. 12, 31.

CAPITOLUL 6

ASCEZA VIEȚII DE ZI CU ZI

Viața ascetică în căsnicie nu e o chestiune sublimă, dar cu desăvîrșire inexistentă, ci o realitate care ține, la modul cel mai concret, de viața noastră zilnică. O căsnicie e alcătuită din lucruri mici, dar nebănuit de mari și din lucruri mari, dar nebănuit de mici. Asemenea vieții omului, viața cuplului e cu totul spirituală. Și nu există absolut nimic care să nu influențeze, într-un fel sau altul, această dimensiune. Aici, de obicei, cel care se angajează pe un asemenea drum se izbește de un prim fals obstacol: ispita de a percepe, maniheist, o distincție netă și un antagonism artificial între viața spirituală și viața socială. Biserica, participarea la viața liturgică, rugăciunea — ar constitui elementele vieții spirituale, iar viața cotidiană din familie, munca pentru asigurarea unei existențe materiale — ar fi elementele vieții sociale, să-i zicem profane, care ajunge să se constituie astfel ca o a doua existență a noastră, unde, fără prea multe ezitări, ne-am putea permite să fim egoiști, să dăm frîu liber ispitelor de putere, de lene, de judecată... În fapt, această fisură e strecurată pe nesimțite de cel rău, pentru a ne slăbi și sfărîma cu mai multă

ușurință voia cea bună. În situația cînd cele mai mărunte lucruri din viața de zi cu zi nu sînt trăite, în căsnicie, ca autentice experiențe spirituale, ca încercări care vizează în mod direct iubirea harismatică dintre cei doi, familia va fi afectată în însăși esența ei. Lucrurile mărunte le ţin în viață pe cele măreţe. Împărţirea treburilor casnice bunăoară e o dovadă de iubire prin care voia cea bună a inimii e eliberată astfel ca soții, lucrînd împreună, să se ajute mereu unul pe celălalt, slujindu-și unul altuia. O femeie ortodoxă foarte credincioasă spunea cîndva, pe bună dreptate: „Eu Îl aflu pe Hristos ori de cîte ori spăl vasele". Pe bună dreptate pentru că, trăit ca o ofrandă adusă celuilalt, spre slujirea în folosul lui, pînă și spălatul vaselor te poate ajuta să simți prezența reală a lui Hristos. Și acesta nu e decît un exemplu. Căci, pentru acea femeie, Hristos e cu siguranță prezent în toate actele vieții sale cotidiene, cîtă vreme ea le trăiește în rugăciune și, ca rugăciune, chiar în adevărata comuniune cu Dumnezeu.

Dar, pentru a ajunge la această sacralizare a activităţilor de zi cu zi, cîteva reguli cît se poate de precise se cer respectate.

Mai întîi conștientizarea faptului că, pentru creștin, orice faptă, orice lucrare, nu e dreaptă dacă nu e înfăptuită înaintea lui Dumnezeu. Pentru creștinul care lucrează într-un birou, într-o societate, într-o uzină, adevăratul șef nu e directorul său, ci Hristos Iisus însuși. Dacă e cineva care are îndoieli în această privință, să asculte cuvîntul Mîntuitorului care spune: „Nimeni nu poate să slujească la doi domni"[1]. Cel care are ca „șef" pe Hristos, Îi pune înainte, în mod firesc, totul. În rugăciunea la începutul lucrului, Îi cere să fie păzit astfel ca toate de-

mersurile sale să fie drepte înaintea Lui. În fața fiecărei dificultăți, în loc să înceapă cu acuze la adresa cuiva, care i se pare lui că împiedică realizarea unui proiect, credinciosul se roagă lui Dumnezeu pentru a descoperi ce atitudine interioară ar trebui *el* să adopte. Căci adeseori, prin greutățile de care ne lovim la locul de muncă Dumnezeu ne dezvăluie nu piedici exterioare, ci piedici interioare, care se opun devenirii noastre duhovnicești. De pildă, dacă cel care se roagă realizează că suferă de un prea mare atașament la cele lumești și se smerește pe sine în fața Domnului, această modificare de atitudine va rezolva o situație exterioară care, înainte, nu părea să aibă vreo legătură evidentă cu problema interioară și, în plus, părea imposibil de rezolvat. Cel care se roagă află astfel că obstacolele exterioare nu sînt decît semne de recunoaștere ale unor piedici interioare și descoperă că între sine și lume există o minunată armonie, o nouă armonie, bazată pe Hristos Iisus, Care a biruit lumea[2].

În al doilea rînd, se pune problema responsabilității. În cadrul existenței, există două categorii de ființe: victimele de profesie și responsabilii sau cei care se simt responsabili. Cei dintîi socotesc că toate nenorocirile și toate dificultățile li se întîmplă din cauza întregii lumi. În raport cu existența, aceștia sînt iresponsabili. Cei din a doua categorie, „iau seama cu grijă cum umblă, nu ca niște neînțelepți, ci ca cei înțelepți, răscumpărînd vremea, căci zilele rele sînt“[3]. A răscumpăra vremea unei zile rele înseamnă a lucra cu discernămînt duhovnicesc. Aceștia, departe de a pune încercările zilnice pe seama „ghinionului“, pe seama inexorabilei „fatalități“, își întorc privirea spre sine și, învinuindu-se pe sine, se descoperă; „tot ce este pe față se descoperă

prin lumină, căci tot ceea ce este descoperit, lumină este. Pentru aceea se zice: „Deșteaptă-te cel ce dormi, și te scoală din morți, și te va lumina Hristos“[4]. Sfinții Părinți socotesc învinuirea de sine ca pe una dintre cele mai mari virtuți ale vieții spirituale: „toate virtuțile și-au aflat un sălaș, numai învinuirea de sine nu are unde să-și plece capul, și cu mare greutate răzbește omul fără aceasta“ — spune atît de frumos Avva Pimen[5]. Cel care se învinuiește pe sine, arată Părinții, își atribuie sieși toate nenorocirile care i se întîmplă. Astfel, chiar dacă istoric vorbind e nedreptățit, el va descoperi ce anume din sine e nedrept, murdar, întunecat și va profita de ocazie pentru ca, prin lumina necreată, să împrăștie tenebrele, să curețe mizeria și să îndrepte strîmbătatea. El se va ridica din somnul morții interioare, pentru a învia împreună cu Hristos. Bineînțeles că o asemenea atitudine nu presupune o demisie a creștinului din fața nedreptății. Dimpotrivă, după regăsirea păcii interioare, va putea să acționeze cu mai multă forță și mai eficient. De aceea spun Părinții că, atunci cînd încercarea vine pe neașteptate, nu trebuie să ne legăm de cel prin care am fost surprinși, de vreme ce mai de folos ne este atît nouă, cît și aceluia, să descoperim care e adevărata țintă, pentru a putea dobîndi un cîștig[6]. În fond, aceasta e și voia lui Dumnezeu[7]. Adeseori, aceste atacuri au ca scop curățirea sufletului de păcatele trecutului, care întotdeauna lasă în urma lor adînci răni duhovnicești[8]. „Omul cuminte, gîndindu-se la puterea tămăduitoare a judecăților dumnezeiești, poartă cu mulțumire necazurile venite prin ele, nefăcînd pe nimeni vinovat pentru ele, decît păcatele sale“[9]. „Iar cel nebun, necunoscînd Providența atotînțe-

leaptă a lui Dumnezeu, păcătuiește și cînd e mustrat, socotind fie pe Dumnezeu, fie pe oameni ca pricinuitori ai relelor sale“[10]. Astfel, e deosebit de important pentru viața de zi cu zi ca fiecare să-l ajute pe celălalt în sensul dobîndirii unei asemenea conștientizări. Seara, după săvîrșirea rugăciunii împreună, o convorbire duhovnicească e de mare folos atît pentru clarificarea tuturor momentelor zilei trecute, cît și pentru aprofundarea comuniunii dintre cei doi. Dar, încă de dimineața, omul trebuie să-și înceapă ziua cu hotărîrea de a I-o oferi lui Dumnezeu. Mare nevoie avem să cerem să fim călăuziți! Ziua, fie că e petrecută la locul de muncă sau acasă, dacă nu e începută cu rugăciune, nu are nici un temei. Nu poate fi rodnică de vreme ce, nereculegîndu-se, credinciosul nu e cu gîndul la Dumnezeu. Lui trebuie să-I încredințăm, prin rugăciune, toate greutățile și neputințele noastre; Lui trebuie să-i cerem, prin rugăciune, lumina, ajutorul și discernămîntul harului ceresc. Astfel, toate problemele noastre se vor rezolva în modul cel mai firesc. Așa cum deschidem ușa, în fiecare dimineață, pentru a ieși din casă, la fel avem nevoie să deschidem ușa fiecărei zile, cu Dumnezeu, printr-o rugăciune cît de mică. Și tot așa cum pășim pe drum spre serviciu, avem nevoie să pășim pe drumul rugăciunii inimii, pe tot parcursul care ne desparte de locul de muncă. „Doamne Iisuse Hristoase, Fiule al lui Dumnezeu, miluiește-mă pe mine păcătosul“ — aceste cuvinte, repetate neîncetat, sînt o armă de neînvins împotriva spiritului lumii. Prin ele, sufletul își amintește mereu cîtă nevoie are de ajutorul harului dumnezeiesc, iar ochii celui care se roagă se limpezesc și văd că, prin toate cele lumești, se află în arenă, luptînd împotriva fiarelor

sălbatice ale seducțiilor lumii: vanități, onoruri, dorințe de putere etc. Apoi, atunci cînd deschidem ușa locului de muncă, avem nevoie să ne deschidem ușa inimii spre harul ceresc, pentru a nu privi cele înconjurătoare cu ochi lumești, adică „logic“, ci cu ochi dumnezeiești. În viața spirituală întîlnim o mulțime de uși care așteaptă să fie deschise numai și numai prin rugăciune.

La fel stau lucrurile și pentru cei care lucrează acasă. Niciodată nu trebuie începută o zi de lucru fără rugăciune. Bine e să-L întrebăm pe Dumnezeu pînă și în ce ordine să facem tot ce avem de făcut. Știu că unora le pare poate exagerat. Ce treabă poate avea Dumnezeu cu făcutul curățeniei la mine în casă? Dumnezeu se ocupă cu lucruri mult mai importante. Totuși, de ce Dumnezeu, Același Care „lucrează toate în toți“[11], ar fi absent din viața de zi cu zi a fiecăruia?! Rugăciunea la locul de muncă, aducerea înaintea lui Dumnezeu a problemelor de serviciu ne ajută, în fond și la urma urmei, tocmai să nu-L excludem pe Dumnezeu din munca noastră. Din nefericire, această „excludere“ e înfăptuită în mare grabă și cu multă ușurință! Cîți creștini nu stabilesc această dihotomie între muncă și viața lor spirituală?!

Cel care se roagă lui Dumnezeu să-i lumineze munca mărturisește că nu se rușinează de El în neamul acesta[12]; ci Îl primește în viața sa! Un asemenea bărbat — sau femeie — caută ca toate faptele sale să fie pline de suflarea Duhului Sfînt și face să se pogoare, în existența sa, chiar Împărăția cerurilor. Întreaga sa viață devine o superbă rugăciune de preaslăvire a lui Dumnezeu. Iar cel care-și supune astfel viața Domnului, atît în cămin cît și la locul de muncă, primește negrăit răspunsul dumnezeiesc,

printr-o iluminare cu totul deosebită a existenței sale zilnice. Mai întîi, totul îi apare ca fiind rugăciune: „Eu Îl aflu pe Hristos ori de cîte ori spăl vasele“ — devine o realitate spirituală, pentru că toate actele vieții apar transfigurate. Și sînt cu adevărat transfigurate, de vreme ce sînt conștient luminate cu lumina dumnezeiască. Încercările nu mai sînt socotite ca întîmplătoare, ci ca necesare și firești evoluției spirituale. Casa aranjată nu mai e goală, ci plină de Duh Sfînt.

Adeseori, în căsnicie, dificultatea pe care unul dintre cei doi o încearcă atunci cînd e vorba să împlinească vreo trebuință menajeră e semn al unei probleme duhovnicești. Dumnezeu verifică omul, cel mai adesea, prin lucruri mici și de-abia după ce vede că și le asumă pe acestea mici, îi încredințează altele mai mari. Dacă de pildă, armonia cuplului a fost tulburată prin judecarea aproapelui, prin sărirea peste rugăciune, prin lipsa de la Sf. Împărtășanie sau prin evitarea dialogului pentru a descoperi și soluționa vreo problemă, obligațiile casnice se vor resimți ca foarte greu, dacă nu chiar imposibil de îndeplinit. Cunoscutul „lasă-mă să te las“ și dezordinea dintr-o asemenea casă sînt un semn deosebit de neliniștitor pentru viața spirituală a acelui cămin, cel mai adesea chiar pentru un adulter, vădit sau încă ascuns. Iar adulterul nu e numai trupesc. Simplul fapt de a se rupe voit de celălalt judecîndu-l, lepădîndu-l, refuzîndu-i iertarea, provoacă o dezordine vizibilă peste tot prin casă. Fiecare simte că treburile casei sînt mult prea covîrșitoare. Același lucru se petrece și la locul de muncă. Lucrul devine mult prea greu, imposibil de asumat. Dar e posibilă și o atitudine chiar inversă, cînd omul are impresia că poate fugi de res-

ponsabilitățile cuplului și de privirea lui Dumnezeu, surmenîndu-se prin muncă. Atunci însă nu mai muncește firesc, ci dînd frîu liber dorinței de stăpînire. Un director, un șef de birou, un șef de echipă își pot îndeplini atribuțiile fie cu bunătate, fie încercînd să-i zdrobească, să-i subjuge pe ceilalți. Unii încearcă să-și compenseze eșecul vieții conjugale printr-o reușită pe plan profesional. Dar asemenea oameni dezertează din sînul propriului cămin, luîndu-și ca alibi profesiunea. Capcana surmenajului sau a unei prea mari dăruiri personale în muncă ne amenință pe fiecare, pentru că societatea creează un sentiment de culpabilitate cu privire la cel care ne plătește: „trebuie să merit ceea ce cîștig“, „e de datoria mea să muncesc pînă tîrziu“, „toată lumea face ore suplimentare, nu se poate să nu fac și eu un efort în plus“. E ciudat cum, astfel, sacrificîndu-ne viața de familie, avem impresia că ne sacrificăm pe noi înșine tocmai în folosul familiei. Iată de ce e indispensabil ca rugăciunea să însoțească lucrul: pentru că nu omul, îmbibat cu înțelepciunea poluată a lumii, e cel care poate să discearnă în acest domeniu. Încredințîndu-ne lui Dumnezeu, întotdeauna ni se revelează ce anume e drept înaintea Lui și ce nu. De exemplu, o persoană cu responsabilități într-o întreprindere, dacă are conștiința slujirii lui Dumnezeu, se va strădui să acorde mai mare importanță unei sărbători creștine, chiar dacă aceasta poate părea în detrimentul carierei sale — decît muncii. Un creștin ortodox a fost nevoit cîndva să viziteze un Salon important, unde avea să-i întîlnească pe principalii conducători ai firmei la care lucra. Dar acea zi coincidea cu una dintre marile sărbători ale Bisericii Ortodoxe. Rugîndu-se și stînd de vorbă cu Părintele său duhovni-

cesc, acesta din urmă l-a sfătuit că ar fi bine să-L slujească pe Hristos mai întîi. Spre marea sa uimire, patronii i-au înțeles atitudinea și chiar l-au apreciat pentru aceasta.

Viața spirituală se fisurează, dacă nu e sprijinită cu rugăciunea și în timpul lucrului. În fapt, dacă omul nu se roagă în toată vremea, în toate momentele vieții sale cotidiene, ființa sa spirituală se sufocă. Pe de altă parte, starea de ne-rugăciune favorizează pătrunderea în suflet a unor moduri de a reacționa, de a reflecta, de a gîndi, legate de spiritul veacului, pe care Hristos îl numește și mamona, adică idolul banului și al puterii. „Nimeni nu poate să slujească la doi domni [...]; nu puteți să slujiți lui Dumnezeu și lui mamona“[13]. Cuvintele Mîntuitorului sînt cum nu se poate mai categorice. În timpul zilei, foarte ușor ne putem face sclavi de-ai lui mamona cînd, de pildă, în loc să ne așezăm cu fiecare gînd și faptă înaintea lui Hristos, căutăm răspunsuri în legile care asigură succesul în această lume. Seara, întorși acasă, chiar dacă ne vom căzni sincer să aflăm calea rugăciunii, ne vom izbi fără îndoială de fisurile spirituale din timpul zilei. Ne e mai ușor să înțelegem, acum, contradicțiile din parabola nunții fiului de împărat[14]. În această parabolă, Mîntuitorul aseamănă Împărăția cerurilor cu un împărat care a făcut nuntă fiului său, dar cei invitați nu vor să vină. Atunci, împăratul își trimite slugile la răspîntiile drumurilor, să cheme pe oricine vor găsi: cerșetori, uitați de lume, ologi. La masă, unul singur e aflat fără haină de nuntă, purtînd în continuare haina lumii acesteia, și e azvîrlit în întunericul cel mai din afară. Nedreptatea, de altfel aparentă, e flagrantă; cîți oare, dintre ceilalți invitați „cu forța“, vor fi avut cu adevărat haina de nuntă? Evident, nici unul. Dar de îndată ce, pășind pe poarta palatului, aceștia văd, în strălucirea luminii și în frumusețea ce-i înconjoară, că nu sînt îmbrăcați potrivit unei asemenea situații, cu toții cer să li se dea haină de nuntă. Nu-și păstrează, deci, vechile veșminte, o dată ce au intrat în Împărăție, ci merg dincolo de trecutul lor, pentru a se înveșmînta cu noile realități spirituale. Celui care s-a așezat la masă i se reproșează, deci, faptul că a vrut să-și păstreze vechiul mod de a gîndi — vechile veșminte — și în același timp să se bucure și de bucatele viitoarei Împărății. Or, tocmai această contradicție îl condamnă, îl aruncă în haos, în agitație, în nervozitate, în îndoială, în surmenaj, în descurajare, în deznădejde pînă la ispita de a-și lua singur viața și pînă în nenumăratele ispite ale cărnii. Omul își trăiește astfel propriile rupturi, propriile sciziuni, resimțind acut sfîșierea și separarea de Dumnezeu. Mulți creștini trăiesc asemenea dileme dureroase, pentru că își neglijează o parte esențială a vieții lor spirituale: timpul în care muncesc. Adeseori, omul clădește două lumi incompatibile: o lume profană, guvernată de legi care se opun celor dumnezeiești, și o iluzorie lume spirituală, guvernată de legi absente din realitate. „Facă-se voia Ta, precum în cer așa și pe pămînt“ — spune Hristos, arătîndu-ne calea cerului, pe pămînt. „După cum e împlinită voia Ta în cer, tot așa să se împlinească și pe pămînt“ — iată ce înseamnă această rugăciune. Omul trebuie să sacralizeze profanul: omul sfințește locul. Nu există nici un loc unde Dumnezeu să nu poată fi și să nu poată stăpîni. Rugăciunea din timpul lucrului e una dintre necesitățile absolute ale vieții spirituale.

Dar mai mult, rugăciunea din timpul lucrului, după o vreme, ajunge să preschimbe lucrul însuși în rugăciune. Acesta e sensul poruncii Apostolului Pavel: „Rugați-vă neîncetat!“ Neîncetat, adică în orice situație și cu orice ocazie.

Două ar fi, deci, regulile de aur indispensabile vieții conjugale.

Prima: aducerea înaintea lui Dumnezeu, prin rugăciunea împreună, a tuturor dificultăților vieții materiale. A proceda altcum e totuna cu a rupe planul spiritual de cel material, a rupe religiosul de profan și, deci, a crea o falsă dihotomie. Dumnezeu cunoaște prea bine grijile omenești: „Nu vă îngrijiți pentru sufletul vostru ce veți mînca, nici pentru trupul vostru cu ce vă veți îmbrăca: au nu este sufletul mai mult decît hrana și trupul mai mult decît îmbrăcămintea? [...] Că după toate acestea se străduiesc neamurile; știe doar Tatăl vostru Cel ceresc că aveți nevoie de ele. Căutați mai întîi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea Lui și toate acestea se vor adăuga vouă. Nu vă îngrijiți de ziua de mîine, căci ziua de mîine se va îngriji de ale sale. Ajunge zilei răutatea ei“[15]. A-ți aduce înaintea lui Dumnezeu, prin rugăciune, grijile materiale, înseamnă că îți așezi existența sub suprema Sa autoritate și că nu cauți remedii în lumea de aici. Înseamnă că renunți la neliniști, pentru a face loc insuflării drepte a Duhului Sfânt, adică Împărăției cerești, de care Tatăl știe prea bine cîtă nevoie avem. Dăruindu-se Providenței și discernămîntului pe care curînd îl va dobîndi, omul leapădă raționamentele ieșite din înțelepciunea lumii. Cuplul care se roagă supunîndu-și toate grijile materiale judecății lui Dumnezeu vădește că toată existența sa e clădită pe stînca spirituală, care e Hristos, astfel încît nici un val nu o

va putea surpa. Dar pentru a se ajunge aici, e necesar ca cei doi să-și încredințeze în fiecare dimineață ziua în mîinile Domnului, prin rugăciunea împreună, primind astfel razele tainice ale luminii Învierii. Pentru creștin, răsăritul e timpul de rugăciune plin de bucuria Celui Înviat. Această rugăciune a dimineții, atît de dragă călugărilor, care în fiecare zi sărbătoresc, la vremea Utreniei, Învierea, umple sufletul de pacea bucuriei pascale și, astfel, îl întărește pentru toată ziua.

A doua regulă de aur, care derivă din prima, e de a purta, înainte sau după rugăciune, o convorbire duhovnicească în doi, sub privirile lui Dumnezeu. Atunci, în pacea care se instalează după rugăciune, soluțiile clare apar în mod firesc, disipînd orice dificultate, în privința oricăror probleme, fie că sînt legate de menaj, de creșterea copiilor, de dificultățile personale ale cuplului etc.

Mai întîi deci rugăciunea, apoi convorbirea în lumina necreată și apoi fapta, în concordanță cu acestea.

„Căutați mai întîi Împărăția lui Dumnezeu și dreptatea lui“ are următorul înțeles: Împărăția lui Dumnezeu, aici, e Duhul Sfînt, Cel Care se roagă în fiecare ființă rugătoare. Omul care se roagă „respiră“ duhovnicește și scapă din sufocarea provocată de miasmele acestui veac. Rugăciunea așază tot gîndul și toată fapta sub suflarea dumnezeiască. Rugăciunea de seară e mai potrivită pentru plînsul de sine, pentru mărturisirea păcatelor înaintea lui Dumnezeu și pentru iertarea reciprocă a greșelilor cuplului. Dar cel care adoarme plîngînd se va trezi în lumina Învierii. Și după rugăciunea de seară e bună o convorbire duhovnicească, în care să se

treacă în revistă și să se cearnă ce a fost bun sau rău peste zi, sub privirea lui Hristos.

Ar mai fi și o a treia regulă de aur, ca semn tainic al iubirii dumnezeiești care pătrunde și iradiază existența tuturor celor care nădăjduiesc în ea: pentru cel angajat astfel se apropie și ceasul cînd Dumnezeu însuși îl cheamă la rugăciune, de oriunde s-ar afla, în orice împrejurare. Această chemare e asemenea aripilor care, cu fîlfîitul lor, dăruiesc celor peste care trec suflarea blîndă a zefirului. Chemarea la rugăciune e asemenea unei invitații secrete, interioare, asemenea unei blîndeți pline de o negrăită prospețime. Negrăită, dar totuși recognoscibilă, această chemare la rugăciune e o poruncă dumnezeiască directă și imediată. Cel care o aude trebuie să înceteze pe dată orice activitate, dacă e singur, și astfel își va cunoaște natura păcatelor, se va bucura de lacrimile pocăinței, de dulceața Duhului Sfînt... Mintea i se va uni cu inima care, arzînd, va revărsa bucuria prezenței lui Dumnezeu. Iar dacă e în timpul lucrului, și deci nu e singur, să știe că Dumnezeu nu se poate înșela atunci cînd cheamă pe cineva la rugăciune. Sigur că te poți gîndi: „Nu mă pot ruga acum, sînt atîția în jurul meu" — dar e un gînd demonic. Dumnezeu vrea să-l învețe pe om rugăciunea neîncetată, singura, unica rugăciune adevărată. Rugăciunea din timpul lucrului e indispensabilă. La fel cum nu ne oprim niciodată respirația, oricare ar fi împrejurările în care ne aflăm, și sufletul, care e organul respirației duhovnicești, nu ar trebui niciodată să se oprească din a respira Duh Sfînt[16]. Dacă cineva nu se roagă, se pustiește sufocîndu-se spiritual, pentru că nu mai respiră Duh Sfînt, ci respiră duhul otrăvit al acestui veac! Tot așa, ne mai putem

gîndi, atît la serviciu cît și trebăluind prin casă, că, de vreme ce Dumnezeu ne cheamă, cel mai bine e să ne vedem de treabă pînă la capăt, iar cînd terminăm, ne vom ruga mai în liniște. Dar și un asemenea gînd tot de la cel potrivnic vine. Dimpotrivă, lucrul trebuie încetat imediat, fie și dacă e vorba numai de desenarea literei pe care tocmai o scriu — spun Părinții duhovnicești ai Bisericii Ortodoxe. Dacă nu facem astfel, avem de îndurat mare pagubă sufletească, fiindcă ajungem să ne punem pe noi înșine deasupra judecății lui Dumnezeu: „Probabil că nu știe ce face, de vreme ce mă cheamă la rugăciune tocmai acum, cînd lucrez mai cu spor..." — ce gînd nebunesc! Dar toți cei care răspund pe dată acestei chemări vor cunoaște nu doar tainele celei mai adînci dintre rugăciuni, ci chiar taina rugăciunii de toată vremea, căci starea de rugăciune nu-i va mai părăsi, însoțindu-i în orice faptă și în orice loc, pentru o bucată de timp de aci înainte, ca arvună a rugăciunii neîncetate despre care am amintit chiar mai înainte. Toată ziua va fi, în continuare, transfigurată de o lumină pe care ochii nu o percep, dar sufletul o vede prea bine. Totul e iradiat de lumină și de dulceață, munca dobîndește o cu totul altă dimensiune, apărînd ca un loc, ca un mijloc de sfințire în care Dumnezeu e cu totul prezent. Într-o viață autentic creștină, nu există loc sau împrejurare din care rugăciunea să lipsească. O dată ce Duhul Sfînt se sălășluiește într-un om, acesta nu-L mai poate împiedica să se roage în sine, căci Duhul Sfînt e cel care se roagă în sine[17]. Fie că doarme, fie că privegheză, fie că mănîncă, fie că bea, fie că se odihnește, fie că muncește, rugăciunea nu se mai desparte de sufletul lui, din care se

răspîndește fără nici o piedică[18]. Iată ce înseamnă să cauți în viață, înainte de orice altceva, Împărăția cerurilor, adică Duhul Sfînt și dreptatea lui Dumnezeu, adică faptele și adică darurile Sale. Și totul ni se va adăuga, apoi, cu prisosință.

NOTE

(1) Mat. 6, 24.
(2) Ioan 16, 33.
(3) Efes, 5, 15.
(4) Efes. 5, 13—14.
(5) Avva Pimen, *Apoftegme,* 136.
(6) Sf. Maxim Mărturisitorul, *A doua sută a capetelor despre dragoste,* 42*.
(7) *Ibid.*
(8) *Ibid.,* 45.
(9) *Ibid,* 46.
(10) *Ibid.*
(11) I Cor. 12,6.
(12) Marc. 8, 38; Luc. 9, 26.
(13) Mat. 6, 24.
(14) Mat. 22, 1—14.
(15) Mat. 6, 25—34.
(16) Sf. Grigorie Sinaitul, *Despre viața contemplativă și despre cele două feluri de rugăciune,* 3.
(17) Sf. Isaac Sirul, *Cuvinte despre sfintele nevoințe,* XXXV. 174**.
(18) *Ibid.*

* Vezi și *Filocalia rom.,* vol. 2, trad. pr. prof. dr. D. Stăniloae, Ed. Harisma, Buc., 1993, p. 89 — n. trad.
** În *Filocalia rom.,* vol. 10, p. 195 ss. — n. trad.

CAPITOLUL 7

ARHETIPURI SPIRITUALE PENTRU CĂSNICIE

„Femeile să se supună bărbaților ca Domnului, pentru că bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui Mîntuitor și este. Ci precum Biserica se supune lui Hristos, așa și femeile bărbaților lor, întru totul"[1]. Iată un text care a suscitat nenumărate comentarii nefavorabile, mai ales în secolul nostru. Mulți au văzut aici o inferiorizare a femeii în raport cu bărbatul. Totuși, acest text e charta mistică a familiei creștine, legea divină pe care Duhul Sfînt i-a revelat-o Apostolului, pentru Biserică. Nu putem vorbi despre experiență mistică, în cadrul căsniciei, fără a o înscrie în acest text sacru. De altfel, Sfîntul Pavel își începe discursul oferindu-ne direct cheia înțelegii lui: „Supuneți-vă unul altuia, întru frica lui Hristos"[2]. Această supunere de bunăvoie celuilalt, adică ascultarea, e legea de bază a vieții comunitare. Pentru ca doi să poată deveni unu, e necesar să existe un al doilea. Dacă acest al doilea e disprețuit, subjugat, desconsiderat, uitat, judecat, trecut mereu cu vederea, strivit — e ca și cum el, de fapt, n-ar exista. Talantul nu mai e cultivat în doi, ci

îngropat de-a dreptul. Cu privire la textul de mai sus, Tradiția ortodoxă învață că bărbatul și femeia au parte în egală măsură la autoritate și la independență[3]. Apostolul nu face aici decît să arate că nici unul dintre membrii cuplului nu-și aparține sieși, ci că fiecare aparține celuilalt[4]. De aici perfecta egalitate dintre ei[5]. Dar urmarea textului epistolei lămurește care e, în fapt, natura „superiorității" bărbatului asupra femeii — căci e o antinomie aici, de vreme ce Părinții Bisericii afirmă, în același timp, că textul trebuie înțeles așa cum e: „bărbatul este cap femeii, precum și Hristos este cap Bisericii, trupul Său, al cărui Mîntuitor și este". Dacă e egalitate, atunci aceasta pentru că nici unul nu-și mai aparține sieși, ci bărbatul aparține femeii, iar femeia aparține bărbatului. În același timp, se poate vorbi și despre nu o inegalitate ci, mai precis, despre o ierarhie, despre o ordine: bărbatul este capul familiei, iar femeia îi este trupul. Iată ce spune în continuare Sf. Pavel: „Bărbaților, iubiți pe femeile voastre, după cum și Hristos a iubit Biserica și S-a dat pe Sine pentru ea"[6]. Ce face Hristos, capul Bisericii? Se smerește, se golește, își asumă condiția de rob și își dă viața. Dar, de aci înainte, și Biserica trebuie să facă la fel. Egalitatea apare prin smerenie. Ierarhia apare prin exemplu și prin asceză: toți sînt egali, atunci cînd cel mai mare se face asemenea celui mai mic. Hristos spală picioarele Bisericii, spălînd picioarele Apostolilor. Hristos se supune Bisericii, ascultînd și împlinind rugămintea Maicii Sale — ca arhetip fundamental al Bisericii — la nunta din Cana cînd, pentru a o asculta, trece chiar peste timpul plinirii vremii Sale: „Încă n-a venit ceasul Meu". Hristos își dă viața pentru Biserica Sa, lăsîndu-Se răstignit

pe cruce. Acesta e tipul soțului perfect față de soția sa. Sîntem foarte departe de a putea vorbi despre o superioritate a bărbatului asupra femeii. Hristos însuși învață: „Regii neamurilor domnesc peste ele și cei ce le stăpînesc se numesc binefăcători. Dar între voi să nu fie astfel, ci cel mai mare dintre voi să fie ca cel mai tînăr, și căpetenia ca acela care slujește. Căci cine este mai mare: cel care stă la masă, sau cel care slujește? Oare nu cel care stă la masă? Iar Eu, în mijlocul vostru, sînt ca unul ce slujește"[7]. Astfel, departe de a inferioriza femeia, imagine a Bisericii în căsnicie, textul arată tocmai lepădarea de sine la care e chemat bărbatul. Cum Biserica Îl urmează și ea pe Hristos, dîndu-și viața pentru El, la fel și femeia, la rîndul ei, e chemată să urmeze calea spirituală prin care Hristos S-a dat pe Sine, „ca s-o sfințească, [...] și ca s-o înfățișeze Sieși, Biserică slăvită, neavînd pată sau zbîrcitură, ori altceva de acest fel, ci ca să fie sfîntă și fără de prihană. Așadar, bărbații sînt datori să-și iubească femeile ca pe înseși trupurile lor. Cel ce-și iubește femeia, pe sine se iubește. Căci nimeni vreodată nu și-a urît trupul său, ci fiecare îl hrănește și îl încălzește, precum și Hristos Biserica, pentru că sîntem mădulare ale trupului Lui, din carnea Lui și din oasele Lui"[8]. În fond, fiecare membru al cuplului e, în același timp, și membru al comunității creștine: „Iar voi sînteți trupul lui Hristos și mădulare (fiecare) în parte"[9]. Creștinii uniți prin Taina Cununiei sînt uniți prin capul divin, care e Hristos, soț și cap al Bisericii. Deci trebuie să se poarte întru Hristos, asemenea lui Hristos și asemenea Bisericii unită cu dumnezeiescul ei bărbat. Trupurile lor, viețile lor nu le mai aparțin personal, pentru că de aci înainte ei nu mai sînt ai lor,

ci cu totul, trup și suflet, ai lui Hristos. Aceasta e dimensiunea euharistică a căsniciei. Această relație despre care vorbește Apostolul, de supunere reciprocă, e harismatică. E chiar Taina prin care Biserica se unește cu Hristos, e darul comuniunii în iubire, trecută prin *kenoza*[10] divină. Hristos se smerește pe sine chip de om luînd, pentru a preaslăvi dumnezeirea a tot ce e omenesc.

„Și vor fi amîndoi un trup"[11], „atunci cînd nu mai sînt doi, ci un trup"[12]: „taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică"[13] — arată Apostolul Pavel. Biserica e unită cu Hristos prin chiar Taina unității lui Dumnezeu. Și conchide Apostolul: „astfel și voi, fiecare așa să-și iubească femeia, ca pe sine însuși"[14]; „iar femeia să se teamă de bărbat"[15].

Dumnezeu l-a făcut pe om bărbat și femeie, unde bărbat înseamnă Hristos, iar femeie înseamnă Biserică — spun Părinții[16]. Apare aici unul dintre principiile ascezei spirituale din căsnicie: să te porți așa cum se poartă Hristos și Biserica. Ceea ce nu e o figură de stil sau proiectarea unei realități viitoare, îndepărtate. Exigențele Tainei Cununiei sînt de împlinit aici și acum: „iubiți-vă după cum și Hristos a iubit Biserica, și S-a dat pe Sine pentru ea, ca s-o sfințească, curățind-o cu baia apei prin cuvînt"[17]. Lepădarea de sine și renașterea prin baia apei Cuvîntului sînt, deci, condițiile absolute ale căsniciei creștine. Căsnicia nu poate exista fără ca fiecare să-și dăruiască total viața, celuilalt, prin Iisus Hristos. Aceasta e, în realitate, urmarea îndemnului ca soții să se supună unul altuia, întru frica lui Hristos. Relația dintre bărbat și femeie în căsnicia creștină se înscrie în profunzimea tainei comuniunii dintre Hristos și Biserică: inevitabil

și în mod necesar, adevărata căsătorie e inclusă în Biserică. Dacă bărbatul nu devine Hristos în ochii femeii sale, plenitudinea ființei lor spirituale nu se poate realiza. Prin această taină, soțul și soția se zămislesc și se nasc duhovnicește unul pe altul. Hristos dă naștere Bisericii, dar Biserica, a cărei icoană e chiar Maica Domnului, e cea care Îl naște pe Hristos în inimile credincioșilor. Astfel zămislesc duhovnicește soțul și soția în căsnicia creștină, fiecare născîndu-l pe celălalt întru Hristos și primindu-l, prin celălalt, pe Hristos.

Doar așa, în acest tip de relație harismatică, putem spune că bărbatul e mai întîi, iar femeia e a doua. Dar atenție: preeminența istorică a bărbatului asupra femeii nu e decît o caricatură a acestui adevăr! Dacă acest adevăr nu e realizat după modelul raportului dintre Hristos și Biserică, superioritatea bărbatului asupra femeii nu doar că nu există, dar devine pricină de alienare intolerabilă a amîndurora! În fond și la urma urmei, ce face Hristos pentru Biserică? Își dă viața și ia chip de rob. Fiecare soț și soție să mediteze îndelung la cuvîntul Mîntuitorului care spune: „între voi să nu fie astfel, ci cel mai mare dintre voi să fie ca cel mai tînăr, și căpetenia ca acela care slujește"[18]. Orice interpretare care se îndepărtează de acest conținut e falsă și periculoasă. „Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos și în Biserică" — subliniază Apostolul Pavel și, după el, Părinții Bisericii[19]. Supunerea nu există decît ca semn harismatic al unei unități de voință. Fiul nu ascultă și nu se supune Tatălui decît pentru că au o singură voință. Biserica nu e sub ascultarea Fiului decît pentru că are o singură și unică voință cu Acesta. Aici nu poate fi vorba de sclavagism sau de stăpî-

nire lumească. Ascultarea soției față de soț e semn că cei doi una sînt — arată clar Părinții Bisericii Ortodoxe[20]. În această unitate, atunci cînd bărbatul sau femeia își exprimă voința, nu mai e vorba de două voințe diferite, ci de o singură voință. Nu poate fi vorba, în plan uman, de o voință supusă a femeii și de o alta, superioară, a bărbatului. Dacă apar divergențe, e pentru că cei doi nu s-au priceput încă să-și afle, împreună, voința unică și au de lucrat, prin rugăciune și iubire, la aflarea ei. Desigur, nu vorbim aici de opinii personale ori de gusturile unuia sau altuia: voința unică a cuplului angajează prin tot ceea ce e esențial în existența lui. Iar dacă viața unei căsnicii e deplină, cu ușurință poate fi observat cum se realizează o osmoză pe aproape toate planurile. Această voie unică a cuplului e manifestată de soț și împlinită de soție. Din momentul în care soția împlinește voia ființei spirituale a cuplului, ea se bucură de autoritate și, mai mult, de cinste[21].

Toate cele arătate aici sînt principii ale ecleziologiei ortodoxe. De aceea spun Părinții că acela care se pricepe să-și conducă familia e apt să conducă și Biserica; fiindcă familia, casa nu e decît o mică Biserică[22]. În fond, așa trebuie să fie Biserica însăși — adunarea credincioșilor, a preoților, față de episcopul lor: o singură voință întru Hristos. De aceea, acest fel de autoritate nu poate fi dobîndit altfel decît prin har, pentru că atunci cînd un soț sau un episcop se îndepărtează de voința lui Dumnezeu, prin adulter fizic sau spiritual (erezii), e datoria soției de a-l aduce înapoi, la voința Celui Căruia ar trebui să-I fie icoană. Iar dacă soțul sau episcopul refuză să se îndrepte, soția sau Biserica au libertatea de a se îndepărta de la el, ca de la

unul care nu mai vrea să fie icoană a lui Hristos și deci e deja în afara harului. Iată că nu se poate vorbi de o dominație a bărbatului asupra femeii, acolo unde problema trebuie pusă în planul haric dintre Hristos și Biserică. Bineînțeles, e vorba despre un ideal care trebuie atins. Căutarea unimii voinței e necesară și nu poate fi regăsită decît prin rugăciune, prin rugăciunea în care soțul și soția cer ca Dumnezeu să le descopere voia Lui în ceea ce-i privește; iar la rugăciune trebuie adăugat, negreșit, sprijinul indispensabil al Părintelui duhovnicesc.

NOTE

(1) Efes, 5, 22—25.
(2) Efes. 5, 21.
(3) Sf. Ioan Hrisostom, *I-a omilie despre căsătorie*, 4.
(4) *Ibid.*
(5) *Ibid.*
(6) Efes. 5, 25.
(7) Luc. 22, 25—27.
(8) Efes. 5, 27—30.
(9) I Cor. 12, 27.
(10) *Kenozá* — termen de origine greacă, însemnînd golire, deșertare, micșorare, smerire. Vezi și Filip. 2, 7—8.
(11) Fac. 2, 24; Efes. 5, 31.
(12) Mat. 19, 6.
(13) Efes. 5, 32.
(14) Efes. 5, 33.
(15) Efes. 5, 33.
(16) Clement Romanul, *Epistola a doua către Corinteni.*
(17) Efes. 5, 25—26.
(18) Luc. 22, 26.
(19) *Ibid.*, nr. 5.
(20) *Ibid.*
(21) *Ibid.*, nr. 6.
(22) *Ibid.* nr. 6.

CAPITOLUL 8

RĂZBOIUL NEVĂZUT, ÎN DOI

Este în Evanghelie un cuvînt al Mîntuitorului care ne izbeşte sufletul ca o poruncă dumnezeiască şi, de îndată ce ne vine în minte, îi descoperim forţa, puterea şi nevoinţa. Atunci cînd Hristos spune pilda samarineanului milostiv, în momentul cînd acesta îi dă gazdei cei doi dinari, pentru a-l îngriji pe cel coborît de la Ierusalim şi căzut între tîlhari, pînă la vindecarea completă, Iisus spune: „Ai grijă de el şi, ce vei mai cheltui, eu, cînd mă voi întoarce, îţi voi da“[1]. „A cheltui în plus“ înseamnă a porni de la ceea ce ai deja, spre ceea ce poţi avea, dar nu ai încă. „A cheltui în plus“ înseamnă „a investi“ în celălalt, cu ajutorul harului primit de la Dumnezeu, har simbolizat aici prin cei doi dinari ai samarineanului. „A cheltui în plus“ înseamnă mai ales privirea „înainte“ a samarineanului, adică a lui Dumnezeu, care îşi oferă darul, cei doi dinari, gazdei, pentru a-l îngriji pe cel rănit, dar cerîndu-i, la fel ca în pilda talanţilor, mai mult. În căsnicie, fiecare e gazda celuilalt, de vreme ce fiecare îl primeşte pe celălalt, care e rănit, dar, în acelaşi timp, şi uns cu vin[2] şi untdelemn[3] — simboluri ale peceţii darului Duhului Sfînt şi ale

euharistiei „pentru iertarea păcatelor şi pentru viaţa de veci“[4]. Privirea Domnului e îndreptată întotdeauna înainte, depăşind rănile spirituale pe care le descoperă, pentru a vărsa asupra lor vinul şi untdelemnul, spre tămăduire. Dumnezeu îl vede pe păcătos direct vindecat şi restabilit. Aici putem descoperi una dintre problemele cele mai tainice ale vieţii harice a cuplului.

Atunci cînd un bărbat şi o femeie se recunosc şi se unesc înaintea lui Dumnezeu pentru a forma un cămin, adesea au un fel de intuiţie a potenţialului psihologic şi spiritual al celuilalt. Ceea ce nu e absolut, dar se întîmplă suficient de frecvent pentru a fi necesar să se discute aici. În fond, privirea cu adevărat iubitoare e încărcată de har. Dacă omul iubeşte întru iubire dumnezeiască, îl vede pe celălalt şi cu o privire dumnezeiască şi îl primeşte aşa cum Dumnezeu i-a poruncit să-l primească. Privirea cu care Dumnezeu priveşte omul e mereu îndreptată înainte, nu rămîne blocată pe trecutul persoanei respective, ci caută spre un viitor relativ. Dumnezeu vede omul în ultima sa posibilitate: „căci pe cei pe care i-a cunoscut mai înainte, mai înainte i-a şi hotărît să fie asemenea chipului Fiului Său, ca El să fie întîi născut între mulţi fraţi. Iar pe care i-a hotărît mai înainte, pe aceştia i-a şi chemat; şi pe care i-a chemat, pe aceştia i-a şi îndreptat; iar pe care i-a îndreptat, pe aceştia i-a şi mărit“[5]. Dumnezeu discerne dinainte posibilităţile fiecărui om. Apoi, în funcţie de acestea, prin har, îl hotărăşte mîntuirii şi asemănării cu chipul Fiului Său. Harul dă omului puterea de a depăşi ceea ce este, pentru a deveni ceea ce nu este încă. Această privire a lui Dumnezeu, omul o dobîndeşte numai prin iubirea adevărată pentru aproapele său.

O privire profetică, prin care celălalt e văzut în plenitudinea potenţialităţii sale şi aceasta adesea încă de la prima întîlnire. Dar, de vreme ce omul a uitat nevoinţele vieţii spirituale, rugăciunea şi, mai ales, renunţarea la sine, nu mai reuşeşte să înţeleagă acest lucru aşa cum este el de fapt: ca pe o promisiune ce nu se poate realiza decît cu multe şi mari eforturi. Adeseori, fiecare dintre cei doi are impresia că celălalt e foarte aproape de această devenire mai cu seamă în timpul stării de har a începutului vieţii împreună, cînd trăiesc arvuna devenirii potenţiale. De aici atîtea decepţii, ca să nu spunem chiar crunte deziluzii, atunci cînd viaţa de zi cu zi scoate la iveală egoisme, obiceiuri şi păreri care se bat cap în cap, tot felul de manii — care contrazic în mod brutal intuiţia de la început. Astfel, se întîmplă ca prima impresie să fie imediat refuzată pentru că, în prezentul concret, nu există nici un element care să prevestească un posibil viitor în acest sens. Alteori, prima impresie e doar pusă la îndoială, refuzată, din nou acceptată, în funcţie de împrejurări. Se întîmplă însă şi ca privirea înainte să fie luată aşa cum e şi astfel să constituie, din partea fiecăruia, realitatea promisă şi, de altfel, posibilă. Atunci, toate eforturile vor converge în sensul acestei evoluţii spirituale, fiecare ajutîndu-l pe celălalt în drumul său.

Atingem, aici, una dintre antinomiile spirituale ale vieţii în doi. Dacă în mănăstire sau în viaţa semi-eremitică, cel mai adesea un Bătrîn cu mare experienţă duhovnicească şi cu vizibilă sfinţenie îşi îndreaptă şi îşi călăuzeşte ucenicul sau ucenicii, în căsnicie e vorba despre o fiinţă imperfectă, care ajută o altă fiinţă imperfectă şi se lasă ajutat de ea. Bineînţeles că, în Biserica Ortodoxă, rolul Părintelui duhovnicesc e fundamental în vederea realizării cuplului. Dar cuplul se asumă pe sine. Începutul vieţii în doi e o imperfecţiune reciprocă, din punctul de vedere al persoanelor, dar o desăvîrşire, din punctul de vedere al harului. Să ne amintim numai că, prin Taină, Hristos însuşi devine comuniunea căminului. Deci unitatea cuplului nu trebuie căutată în ceea ce e imperfect, ci în ceea ce e desăvîrşit. Căsnicia adună două fiinţe imperfecte, pentru a le desăvîrşi. Două fiinţe imperfecte nu pot trăi împreună şi nici nu se pot îndrepta, decît pentru că îşi clădesc unitatea harică întru Hristos, piatra cea din capul unghiului, şi se îndreaptă unii pe alţii sub privirea lui Dumnezeu. Această dublă îndreptare presupune ca fiecare să se lepede de propria-i privire, adică de trecut, de concepţii, de certitudini, pentru a dobîndi privirea dumnezeiască. Astfel, va reuşi să vădească celuilalt un chip necunoscut pînă atunci, necunoscut pentru că păcatul îl ascundea acoperindu-l, şi pentru că el însuşi nu-şi punea problema de ce se purta într-un fel sau altul, de ce avea un anume mod de a considera viaţa etc. Întîmpinăm aici o mare dificultate: să-i descoperi celuilalt ce anume te paralizează spiritual, dar nu închizîndu-te într-un chip (cioplit), ci arătîndu-ţi potenţialitatea duhovnicească. Marele păcat este că omul se judecă pe sine şi îşi plăsmuieşte un chip în care începe să creadă. Îşi face propriul idol. O trăsătură de caracter, un obicei, un stil de viaţă, un mod de a gîndi — toate devin absolute şi sîntem tentaţi să spunem: „ei bine, *acesta* sînt eu". Dar privirea dumnezeiască a celuilalt e nevoinţa care problematizează tot ce ţine de *'acesta'* şi permite schimbarea.

Dumnezeu vede omul într-o frumusețe inimaginabilă, iar atunci cînd îl privește, i-o dezvăluie toată pe de-a întregul: cel mai adesea, omul nici nu se recunoaște în ea. Iubirea revelează o ființă nouă, nebănuită, care adesea chiar sperie, atît e de diferită! Cu toate acestea, este o ființă reală; numai că e ființa „dinainte" și nu cea „dinapoi". În căsnicie, fiecare poate dobîndi acest dar al adevăratei priviri. Prin iubirea harică, iubești ipostasul adevărat, realitatea spirituală a soțului sau a soției. E o realitate care se dobîndește prin războiul nevăzut, de fiecare zi. Viața spirituală a celor căsătoriți nu e diafană, ci ține de concretul cotidianului, unde fiecare arată celuilalt efortul necesar schimbării unui anumit mod de a reacționa, a unei prejudecăți, a unui tip de comportament și efortul necesar devenirii întru ființa sa potențială, încă nedesăvîrșită, dar de înfăptuit. Omul are a deveni ceea ce nu este încă, spun Părinții Bisericii[6]. Deci dacă nu uită de sine, mai întîi, lepădînd ceea ce este, omul nu va reuși niciodată să ajungă ceea ce are a fi[7].

Ceea ce nu e posibil fără aflarea liniștii interioare: a împăcării cu sine — care e fundamentul întregii vieți duhovnicești. În Biserica Ortodoxă, această cale a liniștii se numește isihasm — în limba greacă, *isihie* însemnînd chiar liniște. Dumnezeu re-creează omul în liniște. Lucrarea liniștii e cea mai mare înfăptuire a vieții spirituale. Dar liniștea este de trei feluri: prima e a ascezei, în care voința omului se exersează în harul dumnezeiesc cu renunțarea la voia proprie și cu aflarea adevăratei identități și e un act de credință asemenea celui al lui Avraam, care pentru credință a lăsat totul și a plecat spre Pămîntul Făgăduinței. Omul are tendința de a se defini pe sine printr-o serie de prisme a ceea ce crede el că alcătuiește propria-i personalitate, ființa sa reală. Dar această definiție, acest „eu sînt", e legată de natura căzută, la care potrivnicul are acces. Privirile celorlalți, părerile lor joacă un rol deosebit de important în stabilirea acestei identități. Viața spirituală autentică rezidă însă tocmai în sfărîmarea completă a tuturor definițiilor și în renunțarea la ele. Lepădarea de sine e porunca Mîntuitorului, definitorie pentru această faptă ascetică: a te lepăda de tine însuți, de sinele înțelepciunii căzute, de sinele supus legilor veacului, pentru a fi creat din nou, înaintea lui Dumnezeu, complet diferit de ceea ce erai în fața lumii. Aflarea liniștii interioare e o experiență spirituală deosebit de înaltă, imposibil de realizat fără ajutorul harului, dar și fără hotărîre personală și fără liberul arbitru al fiecăruia în parte. Pentru că a afla liniștea interioară presupune a relativiza toate certitudinile pe care le aveam înainte, cu privire la propria persoană. Apostolul Pavel exprimă în chip minunat această conștientizare: „Cînd eram copil, vorbeam ca un copil, simțeam ca un copil, judecam ca un copil; dar cînd m-am făcut bărbat, am lepădat cele ale copilului"[8].

Prima etapă a fost deci aceea în care am conștientizat, prin credință, relativitatea „sinelui" omenesc. Lepădarea de sine e o poruncă reală a Mîntuitorului, cu aplicabilitate în această lume. Cea de a doua etapă va fi, apoi, aceea în care cel pornit pe cale primește harul. De abia după ce s-a născut prin liniște, care e inseparabilă de Cuvîntul divin, omul își depășește limbajul, gîndurile, raționamentele de copil. În fond, Cuvîntul absolut, Logosul divin, pentru a putea fi primit, cere liniștea

desăvîrşită a sufletului care Îl zămisleşte aici, trecînd prin toată ierarhia cerească. De abia acum, după ce primeşte această nouă naştere, omul se poate dezbrăca de cele ce ţineau de copilărie şi de păcat: „Atunci voi cunoaşte pe deplin, precum am fost cunoscut şi eu“[9] — spune Apostolul Pavel, dîndu-ne mult de gîndit şi prin aceste cuvinte. Mai întîi este, aşadar, Cel Care cunoaşte înaintea omului. „Precum am fost cunoscut şi eu“ exprimă, de fapt, caracterul perenităţii acestei cunoaşteri. Prin această cunoaştere a Celui Care cunoaşte, se pogoară ulterior asupra omului cunoaşterea de sine. Mai înainte de aceasta stă, însă, necunoaşterea, adică liniştea interioară. Astfel, Dumnezeu îl re-creează pe om în linişte, căci lucrarea lui Dumnezeu se petrece în linişte desăvîrşită, în liniştea ne-înţelegerii creaturii faţă de Creator. Lucrul făcut nu-l poate nici cuprinde, nici înţelege pe Cel Care l-a creat. Dar devenind şi primind necreatul, care e fără început şi fără sfîrşit, fără tată sau mamă, fără genealogie[10] — creatura descoperă tocmai în ne-cunoaştere o nouă cunoaştere care surpă toate vechile cunoştinţe şi mai ales pe cele cu privire la sine. „Căci vedem acum ca prin oglindă, în ghicitură, iar atunci, faţă către faţă; acum cunosc în parte, dar atunci voi cunoaşte pe deplin, precum am fost cunoscut şi eu“ — iată cuvintele care definesc esenţa acestei înalte experienţe spirituale. Astfel, tot ceea ce gîndeşte şi spune omul, cîtă vreme e sub jugul păcatului, deci pînă ce nu a fost încă „re-născut“ din Duhul Sfînt, nu ţine de adevărata sa fiinţă. De abia după ce vor începe să-i vină gînduri şi cuvinte drepte, îşi va putea lepăda vechea fire. Căci „cînd va veni ceea ce e desăvîrşit, atunci ceea ce este în parte se va desfiinţa“[11] — explică Apostolul

Pavel. Viaţa, cînd apare, pune capăt morţii. Căci ceea ce nu e decît provizoriu e lipsit de existenţă ontologică. Doar ce e veşnic e viu.

Deci prima etapă a fost aceea a conştientizării, în privirea dumnezeiască şi cu ajutorul credinţei, a relativităţii persoanei care nu a fost încă „re-născută“ în Duhul Sfînt. A doua etapă, a cufundării în linişte, presupune două mişcări: prima, ascetică, presupune renunţarea la patimi, artificial legate de trăsături de caracter, în realitate nespecifice fiinţei. A doua va fi tocmai zămislirea în linişte a adevăratei fiinţe noi şi a lucrărilor sale. Moartea şi învierea sufletului. Aceste două mişcări sînt conjugate, deoarece apariţia unui har provoacă surparea unei patimi. Spre exemplu, iubirea va alunga tot ce i se opune: ură, egoism, indiferenţă. Dar întotdeauna harul precede moartea patimii.

În continuare, a treia etapă e negrăită şi imposibil de explicat în termeni proprii: e starea de uimire în care cade sufletul a cărui minte — partea sa contemplativă — primeşte icoana lui Hristos, iar Acesta îi revelează adevăratul ipostas şi o preschimbă într-o mireasă-fecioară, într-o maică-fecioară ce-L va zămisli în sine pe Hristos. „Dacă vrea cineva să vină după Mine, să se lepede de sine, să-şi ia crucea şi să-Mi urmeze Mie“[12]. Cuvintele Mîntuitorului sînt destul de categorice, aici. Numai şi numai puterea iubirii dă omului capacitatea de a se lepăda de sine, de tot ce credea înainte, de toate prejudecăţile sufleteşti[13] cu care se identifica pe sine, pentru a deveni un om nou.

În căsnicie, harul nu e dat întotdeauna direct; cel mai adesea, vine prin celălalt. E una dintre marile taine ale vieţii spirituale în doi. Vechile atitudini, imagini despre sine, vechile concepţii se

cern trecînd prin ochii plini de iubire ai celuilalt, care dă la o parte orgoliul, vanitatea şi toţi ceilalţi paraziţi ai sufletului. Privirea iubitoare a celuilalt pune înainte, apoi, perspectiva devenirii spirituale, a adevăratei „metanoia", a transformării totale a fiinţei şi te ajută să te simţi din ce în ce mai străin de imaginea pe care ţi-o plăsmuieşti despre tine şi să-ţi descoperi, treptat, ultimul ipostas al adevăratei tale fiinţe; această privire plină de iubire a celuilalt e chiar privirea lui Dumnezeu şi e o permanentă invitaţie la schimbare, la evoluţie.

A-ţi lua crucea în fiecare zi — sînt cuvinte care arată că lepădarea de sine e războiul cel mai greu, cel mai obişnuit şi cel mai important al vieţii spirituale. Crucea simbolizează, aici, încercările prin care învăţăm lepădarea de sine. În pilda tînărului bogat[14], pe care Hristos îl îndeamnă, privindu-l cu drag, să-şi vîndă averea, să o dea săracilor şi să-L urmeze pe El, Mîntuitorul combate tocmai acest ataşament al sufletului de cele ale lumii, ataşament care adeseori merge pînă la identificare. „Du-te, vinde averea ta" — nu vizează doar banii şi proprietăţile materiale, ci şi falsele bogăţii interioare ale sufletului, care ajung să se amestece în substanţa firească a acestuia[15]. Vindecarea bogăţilor este, aici, chiar eliberarea de povara lor — iată imensa victorie a sufletului omenesc, a omului, asupra sa[16]. Căci mult mai greu e să renunţi la aceste bunuri, adînc înrădăcinate în inimă, decît la proprietăţile materiale[17]. E mult mai greu să te eliberezi de bunurile interioare, decît de bogăţiile exterioare[18]. În altă parte, Mîntuitorul spune că „cel ce îşi iubeşte sufletul îl va pierde; iar cel ce îşi urăşte sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru

viaţa veşnică"[19]. „Dacă grăuntele de grîu, cînd cade în pămînt, nu va muri, rămîne singur; iar dacă va muri, aduce multă roadă"[20]. Omul, pentru a renaşte în Duhul Sfînt, trebuie să moară sieşi, trebuie să moară concepţiilor despre sine. Iar creştinul care se leapădă de vechile obiceiuri, se leapădă de sine pentru a împlini voia lui Dumnezeu, dobîndeşte biruinţa chiar şi asupra sa. „Cel ce îşi iubeşte sufletul îl va pierde; iar cel ce îşi urăşte sufletul în lumea aceasta îl va păstra pentru viaţa veşnică"[21]. Chiar despre acest război nevăzut pe care îl are de dus omul împotriva sa, Mîntuitorul spune: „Nu socotiţi că am venit să aduc pace pe pămînt; n-am venit să aduc pace, ci sabie. Căci am venit să despart pe fiu de tatăl său, pe fiică de mama sa, pe noră de soacra sa. Şi duşmanii omului vor fi casnicii lui"[22]. Şi aici, exemplul trebuie luat şi într-un sens simbolic. Casa îl reprezintă pe om, cu duşmanii lui într-însa. Tatăl e ereditatea psihică, legată de educaţie, de mediul social, de prejudecăţi, de reguli, de legi — care sînt ale lumii şi nu ale lui Hristos. Fiica e sufletul însuşi, care respinge această legătură de rudenie simbolizată de mamă, şi educaţia, simbolizată prin soacră. Omul vechi intră în contradicţie cu omul nou, cu omul pe cale de a se naşte, de a se înălţa. Omul vechi e rob potrivnicului, pe cînd omul nou e „sub jugul blînd al lui Hristos". Aceasta e lupta care se duce în interiorul omului.

Omul nou se naşte în Duhul Sfînt. „Adevărat, adevărat zic ţie: De nu se va naşte cineva de sus, nu va putea să vadă împărăţia lui Dumnezeu"[23]. Naşterea a doua se petrece chiar atunci cînd omul, şi bătrîn fiind, intră a doua oară în pîntecele maicii sale şi se naşte[24]. Cît de precise sînt aceste cu-

vinte! Nu trebuie să uităm că Hristos vorbea în aramaică, iar în această limbă semitică, la fel ca în ebraică sau în siriacă, Duhul Sfînt este de genul feminin, nu masculin. Astfel, maica din pîntecele căreia omul, îmbătrînit de păcat, trebuie să se nască a doua oară, pentru că prima oară s-a îndepărtat, o dată cu Adam şi Eva, de seminţia lui firească, e chiar Duhul Sfînt, Mîngîietorul, cel care zămisleşte, sporeşte şi hrăneşte. Omul trebuie aşadar să revină la naşterea din Duhul Sfînt, iar pentru aceasta trebuie să moară naşterilor plăsmuite ale lumii. De altfel, mulţi dintre Părinţii Bisericii, ca bunăoară Isaac Sirul, Diadoh al Foticeii, ş.a., vorbesc în repetate rînduri despre Sfîntul Duh la feminin, comparîndu-L cu o maică. „Ce este născut din trup, trup este; şi ce este născut din Duh, duh este. Nu te mira că ţi-am zis: Trebuie să vă naşteţi de sus. Vîntul — Duhul[25] — suflă unde voieşte şi tu auzi glasul lui, dar nu ştii de unde vine, nici încotro se duce. Astfel este cu oricine e născut din Duhul"[26]. Hristos arată aici despărţirea netă dintre trup şi Duh. Naştere din trup, cu toţi factorii ereditari, cu toate cunoştinţele, referinţele, reperele şi continuităţile specifice. Naştere din Duh, „nu ştii de unde vine, nici încotro se duce", dar tocmai în absenţa eredităţii, a referinţelor, reperelor, raporturilor cu trecutul sau cu viitorul, cu societatea, familia, educaţia, adică tocmai liberă de tot ce hrăneşte omul vechi şi prejudecăţile sale. E vorba despre o ruptură de toate referinţele lumii. Iată cum descoperim, şi aici, sensul spiritual al relativităţii. Creştinul, ştiindu-se încă sub imperiul impresiilor omului vechi şi al iluziilor acestuia, relativizează tot ce resimte ca fiind în sine provizoriu şi sortit să dispară o dată cu naşterea deplină în Duh. Creştinul conştientizează că ceea ce simte despre sine e trecător, sortit dispariţiei pentru a lăsa loc pietrei albe a noii sale fiinţe spirituale, însemnată „cu nume nou, pe care nimeni nu-l ştie decît primitorul"[27]. Nimeni nu poate şti numele înscris pe piatra albă, adică nimic din lume nu poate cuprinde, cu elementele şi concepţiile lumeşti, veşnica noutate a Duhului Sfînt în care omul nou e renăscut. Mintea care se îndreaptă spre Dumnezeu, adică spre Tatăl ei, trebuie să-şi înceteze orice gînd lumesc, să se elibereze de orice concept omenesc: atunci îl va primi pe Dumnezeu, fără chip, fără formă, în negrăită slavă. Atunci cunoaşte că n-a cunoscut nimic, căci obiectul cunoaşterii e incomprehensibil[28]. Dumnezeu dăruieşte această piatră albă, adică înnoită, celui care biruieşte în războiul nevăzut[29]; deci piatra are caracterul unui dar, al unei harisme venită de undeva, dar dintr-un „undeva" în care primitorul de-abia acum e primit pe deplin, ieşind din lume, dar rămînînd totuşi om. Aici se manifestă absoluta despărţire: numai cel care trăieşte această experienţă cunoaşte numele primit „de undeva"; nimeni altul nu-l poate auzi, pentru că lumea are o înţelepciune care îi este proprie, adică decăzută, şi căreia înţelepciunea lui Dumnezeu îi este inaccesibilă. Căsnicia proiectează omul înspre acest nume nou şi, aici s-ar putea spune, în intimitatea lor cea mai profundă şi în iubirea dumnezeiască, cei doi îşi cunosc numele tainic unul altuia, uneori chiar unul înaintea celuilalt.

Astfel, în căsnicie, războiul duhovnicesc e dublu, de vreme ce fiecare încearcă să se lepede de sine pentru celălalt, pentru a-l ajuta să se nască spiritual din propria-i realitate profundă, pentru a-şi regăsi adevăratul ipostas. Cununa, care în ri-

tualul ortodox se așază pe capul mirilor, e simbolul împărăției Duhului Sfînt, dar și semnul martiriului la care sînt chemați cei doi. Atunci cînd un bărbat și o femeie sînt uniți prin Taina Sfîntă săvîrșită de preot, în Biserica Ortodoxă ei au de trecut printr-un ritual care le amintește de această dublă naștere spirituală. E Slujba Cununiei. „Se cunună robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin" — spune preotul, în timp ce cunună mirele. „Se cunună roaba lui Dumnezeu (N) cu robul lui Dumnezeu (N), în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin" — rostește în continuare, în timp ce cunună mireasa. Astfel, fiecare e cununat în numele celuilalt, arătîndu-se că fiecare e cununa martirică a celuilalt și, pentru ca semnificația aceasta să fie clară, spre sfîrșitul slujbei, soții, încă purtînd cununile, conduși de preot, înconjoară de trei ori Evanghelia, arătînd că, de aci înainte, Hristos va sta în centrul vieții amîndurora. În acest timp, la strană se cîntă: „Sfinților mucenici, care bine v-ați nevoit și v-ați încununat, rugați-vă Domnului să se mîntuiască sufletele noastre" — făcîndu-se din nou aluzie la cununile martirice. Dar, între cununie și acest ritual, cei doi sorb din cupa vieții împreună, mai întîi bărbatul și apoi femeia.

Cununa martirică simbolizează, deci, atît povara imperfecțiunilor celuilalt, cît și descoperirea, înaintea lui, a propriilor imperfecțiuni. De aceea se rostește în Biserica Ortodoxă, atît de adevărat: „Se cunună robul lui Dumnezeu (N) cu roaba lui Dumnezeu (N) . . ." și „Se cunună roaba lui Dumnezeu (N) cu robul lui Dumnezeu (N) . . ." — fiecare devenind cununa martiriului, deci a biruin-

ței celuilalt. Și numai purtînd această cunună, fiecare progresează. Fără cunună, nimeni nu poate intra în împărăția cerurilor, cununa fiind aceea care ne introduce în viața dumnezeiască. Prin această Taină, fiecare îl sprijină pe celălalt să se nască din nou, în adevăratu-i ipostas spiritual. Căci o cunună mai întîi o primești, iar apoi o porți. La fel, fiecare mai întîi îl primește pe celălalt în suflet, iar apoi îl poartă în inimă. Cei doi devin, unul pentru altul, Hristos purtînd pe umeri oaia cea pierdută, după ce a aflat-o. Fiecare e pentru celălalt crucea, pe care Hristos ne-a poruncit să o luăm, lepădîndu-ne de noi înșine. Și cu siguranță dacă fiecare își asumă căsnicia astfel, cei doi sînt, împreună, următori ai Mîntuitorului. Iar crucea, chiar dacă poartă spre mormîntul sufletului pierdut, duce spre lumina, bucuria și slava învierii. Din acest moment, cununile devin semnul prezenței invizibile a lui Hristos, prin Sfîntul Duh. Biserica ortodoxă cîntă această bucurie chiar în timpul slujbei: „Doamne Dumnezeul nostru, cu mărire și cu cinste încununează-i pe dînșii". Învierea sufletelor e principala învățătură a vieții spirituale, în ortodoxie. Dar adeseori apare, aici, o deviere devenită deja clasică : nu mai vedem decît învierea, trecînd peste adevărul că a învia înseamnă „a te ridica din mormînt" și presupune, în prealabil, o asumare voluntară a morții.

Slujba Cununiei conține și o semnificație imperială. A fi cununat înseamnă, pentru celălalt, a-i fi împărat, respectiv împărătească. Întotdeauna, imperialitatea e înconjurată cu o aură de sacralitate. E împodobită cu toate frumusețile, așa cum o arată chiar și veșmintele liturgice pe care le poartă suveranii în ziua încoronării lor. Ei bine, așa îl vede

și Dumnezeu pe om: în imperialitatea și frumusețea sa absolută. Dacă Dumnezeu nu ar privi omul astfel, chiar și atunci cînd acesta e căzut în tina păcatului, nimeni dintre noi nu s-ar mai putea ridica, nimeni nu s-ar mai putea dezbrăca de hainele plăcerilor, ale grijilor lumești, pentru a se înveșmînta în lumină și frumusețe. Cununa arată, înaintea lui Dumnezeu, frumusețea profundă a fiecărui ipostas care își asumă imperialitatea spirituală. În acel moment, Hristos-Împăratul însuși oferă credinciosului puterea de a stăpîni, întru Duhul Sfînt. În trăirea mistică, cel care se roagă se vede pe sine „altfel", sub privirea lui Dumnezeu, și are conștiința că Hristos îl vede cu adevărat într-o frumusețe de-a dreptul stupefiantă. Atunci, sufletul își spune sieși și îi spune lui Hristos: nu, nu se poate să fiu eu acela. Totuși, vede că ființa sa adevărată, că ipostasul său adevărat e îmbrăcat cu negrăită frumusețe și înzestrat cu putere împărătească. Dar această viziune e antinomică deoarece, descoperindu-și frumusețea, el descoperă și toată urîciunea care umbrește lumina și o întunecă. După învățătura Bisericii Ortodoxe, descoperirea păcatelor și a greșelilor trecutului are loc o dată cu revelarea frumuseții luminii necreate. Cununia e semnul duhovnicesc al frumuseții absolute a celuilalt, spre care va trebui să-și îndrepte întreaga viață. Dar pentru ca lucrul acesta să fie posibil, e nevoie ca fiecare dintre cei doi să-l vadă pe celălalt astfel încununat cu slavă: „Doamne Dumnezeul nostru, cu mărire și cu cinste încununează-i pe dînșii" — se cîntă în Biserică, în acest moment.

Slava și frumusețea luminii lui Dumnezeu și cinstea de a te înveșmînta în ele sînt realitatea

mistică ce îi încununează, la un loc cu martiriul, pe cei doi miri.

NOTE

(1) Luc. 10, 35.
(2) Luc. 10, 34. Samarineanul unge cu ulei și cu vin rănile celui lovit de tîlhari.
(3) Luc. 10, 34.
(4) Cuvinte rostite de preotul ortodox atunci cînd oferă Trupul și Sîngele Domnului celor care se împărtășesc.
(5) Rom. 8, 29—30.
(6) Grigorie cel Mare, *P.L.*, t. 76, 1234—1235.
(7) *Ibid.*
(8) I Cor. 13, 11.
(9) I Cor. 13, 12.
(10) I Cor. 13, 12.
(11) I Cor. 13, 10.
(12) Mat. 16, 24.
(13) Sf. Simeon Noul Teolog, *Imnele iubirii dumnezeiești.*
(14) Mat. 19, 16—26; Marc. 10, 17—31; Luc. 18, 18—30.
(15) Sf. Paul din Nola, *Epistole,* 40, 11 ss.
(16) *Ibid.*
(17) *Ibid.*
(18) *Ibid.*
(19) Ioan 12, 25.
(20) Ioan 12, 24.
(21) Sf. Paul din Nola, *Ibid.*, și Mat. 10, 34.
(22) Mat. 10, 34—36.
(23) Ioan 3, 3.
(24) Ioan 3, 4.
(25) Cuvînt care în limbile greacă și aramaică are aceeași semnificație.
(26) Ioan 3, 6—8.
(27) Apoc. 2, 17.
(28) Theolept Filadelful.
(29) Apoc. 2, 17.

CAPITOLUL 9

ÎNCERCĂRILE ŞI ISPITELE CĂSNICIEI

Întotdeauna, între dorinţa de purificare, de sfinţenie, de evoluţie şi starea prezentului relativ, în care omul se luptă cu sine însuşi, se află o mare discrepanţă. Realitatea acestei antinomii e adeseori refuzată şi mai cu seamă atunci cînd e vorba despre altcineva decît noi înşine. În căsnicie, fiecare se confruntă cu imperfecţiunile şi cu neputinţele celuilalt, care mereu apar şi contrazic simţirea intuită la început, atunci cînd prin har am putut vedea adevăratul său ipostas, aşa cum îl vede şi Dumnezeu. Nenumărate sentimente de descurajare, deznădejdea, nerăbdarea, dar mai cu seamă o senzaţie de imensă singurătate îi copleşesc adeseori pe membrii cuplului. Fiecare dintre cei doi îl clădeşte pe celălalt şi se clădeşte pe sine prin acela, iar dacă untdelemnul iubirii şi al smereniei lipsesc, lucrul devine prilej de nenumărate conflicte. Numai şi numai iubirea şi smerenia, care se opun egoismului, urii, orgoliului, ne pot întări să ne asumăm reciproc slăbiciunile. Altfel, ca o roadă a egoismului, fiecare se simte veşnic neînţeles de celălalt.

Dacă fiecare, din iubire, se leapădă de sine, încercarea e depăşită. Fără armele răbdării divine, cuplul e în mare pericol. Şi nu e vorba aici de altă răbdare decît de aceea a tatălui faţă de fiul risipitor, care pleacă, dar e aşteptat mereu cu braţele deschise; nu e vorba decît de răbdarea pe care Dumnezeu însuşi le-o dăruieşte mirilor, prin Taina Cununiei. Aceeaşi răbdare, pe care Dumnezeu însuşi o are cu fiecare dintre noi şi căreia fiecare trebuie să ne deschidem prin rugăciune, pentru a o primi şi a o lucra unii cu alţii.

Nu de puţine ori, omul căzut în iluzia timpului absolutizează clipa prezentă şi îi conferă o veşnicie pe care de fapt nu o are, închizîndu-se, astfel, în eveniment. Deci nu se închide numai în idolul pe care şi-l plăsmuieşte despre sine, ci îi închide şi pe ceilalţi în chipuri cioplite şi false, situate mereu sub semnul provizoratului. Judecarea aproapelui — căci aşa se manifestă acest păcat — e tot una cu deznădăjduirea în posibilitatea schimbării, în posibilitatea celuilalt de a înainta spre sine. Chipul e cioplit ca pentru totdeauna. Însă cum viaţa e într-o veşnică înaintare, evident că trebuie să renunţăm la un asemenea prezent, alcătuit din chipuri imaginare. Iar aceasta e una dintre problemele cu care cuplul se confruntă cel mai crunt. E chiar rădăcina tuturor încercărilor şi a tuturor ispitelor. Întotdeauna trebuie să nădăjduim în revenirea celuilalt, adică în naşterea sa din nou, treptat, întru adevărata şi reala sa fiinţă şi în comuniunea profundă pe care o avem cu el prin Hristos. Fără această nădejde, nimic nu are sens. Să nu uităm că judecarea aproapelui e originea deznădejdii! Iar dacă e primită înlăuntru, deznădejdea va rodi în sufletul deja aflat într-o stare de extremă sensibilitate, pricinuită

de durerea sentimentului că e neînţeles de celălalt şi lăsat într-o singurătate extrem de chinuitoare; va provoca, în cele din urmă, o stare disponibilă înfăptuirii adulterului. Pentru că adulterul începe din momentul producerii unei sciziuni obiective de celălalt, unde sciziune nu înseamnă neapărat că cei doi renunţă să mai trăiască împreună. Sînt multe cupluri care îşi întreţin iluzia unei vieţi comunitare, dar inimile lor stau de mult despărţite. Sciziunea există din momentul în care nu mai crezi în celălalt şi îţi pierzi nădejdea că veţi mai putea clădi şi înainta împreună.

Fără a căuta cu bună ştiinţă adulterul, sufletul ajuns în această stare e mai aproape de păcat decît îşi poate imagina, pentru că deja se pune intim la dispoziţia altuia, care nu mai e soţul sau soţia din Taina Cununiei. Semnele pe care le simte cel ce trăieşte o asemenea sciziune sînt: impresia că celălalt nu-l mai înţelege, că are în faţă un zid, că nimeni nu-l mai mîngîie şi nu-l mai consolează în necazuri şi mai ales că e cu totul abandonat. Într-un asemenea moment, e suficient să dea peste cineva aflat într-o stare psihică asemănătoare, pentru a crede că va putea găsi tot ce credea că-i lipseşte: îmbărbătare, ajutor, înţelegere, dialog, odihnă, o ureche care să asculte — la toate acestea adăugîndu-se şi faptul că aici fiecare dă cu bucurie tot ce are mai bun din sine, liber de constrîngerile vieţii cotidiene în doi, apăsată de griji materiale, de responsabilităţi casnice, adică tocmai în afara factorilor de care simte nevoia „să scape", „să se elibereze"; treptat, tocmai pentru acest gen de „eliberare" ajunge să caute, intenţionat, acest fel de întîlniri. E o ispită deja clasică, foarte frecvent întîlnită. Iluzia acestor întîlniri rezidă în faptul că fiecare „joacă" pentru sine şi numai pentru sine, fără a-şi asuma vreun risc în privinţa noii persoane întîlnite, pentru că nimic din ce e greu în viaţa de zi cu zi nu e asumat împreună. Pe de altă parte, adecvarea celor două suflete e foarte relativă. Ele nu caută, nu încearcă să evolueze împreună, ci doar s-au întîlnit într-un moment cînd puteau să-şi ofere unul altuia aproape exact ceea ce căutau fiecare atunci, în acel moment. Adesea, traseele lor sînt foarte diferite, deci putem vorbi în asemenea cazuri cel mult de intersectări, de două drumuri care se încrucişează, dar au destinaţii diferite şi, deci, se îndreaptă spre cu totul alte direcţii.

Desigur însă că acesta nu e decît un exemplu de ispită posibilă. Există, în acelaşi timp, şi multe ispite trupeşti. Dar şi acestea provin cel mai adesea dintr-o lipsă de comunicare, căci foarte rar se întîmplă ca omul să fie întors exclusiv spre dorinţa de juisare carnală. După cum am spus, ispitele trupeşti vin cel mai adesea dintr-o lipsă a comunicării cu celălalt într-un plan profund, fapt care se traduce printr-o relaţie intimă încordată. Astfel, ispita trupească se va adăuga la complexul de trăiri descris mai sus, pentru că bărbatul sau femeia îşi doreşte să creadă că e posibil să cunoască fericirea împlinirii şi pe acest plan, împreună cu cineva din partea căruia aşteaptă înţelegere. În acelaşi timp însă, trebuie ţinut seama şi de tulburarea provocată de frumuseţea cuiva sau de un sentiment de putere, de protecţie pe care credem că îl emană o altă persoană, atunci cînd noi înşine sîntem în asemenea stări de îndoială şi de derută. Dar de ispite trupeşti nu sînt scutite nici cuplurile care trăiesc în armonie pe toate planurile. În aceste cazuri, sigur că ele nu apar ca semne ale unor probleme

neconștientizate. Aici e vorba de firea umană care, căzută, e atacată și cu astfel de arme. Deci nu trebuie să devină motiv de îngrijorare și, ceea ce e foarte important, într-un cuplu cum e acesta, o asemenea ispită nu trebuie ascunsă de privirile celuilalt! Cel mai bine e să fie imediat mărturisită și, astfel, să fie biruită din față. Desigur, celălalt trebuie să fie suficient de înțelegător, de tare și de încrezător în tine, pentru a o putea primi și pentru a-ți întinde mîna, să treceți împreună peste ea. Apoi, ispita trebuie mărturisită și înaintea Părintelui duhovnicesc. În general, aceste două remedii sînt suficiente.

Ispitele trupești sînt degenerări ale naturii căzute. Ele țin de tendințele noastre egocentrice și nu doar de plăcerea trupească în sine, deoarece obiectul lor nu există decît ca fantasmă sau ca manifestare a unui arhetip individual al „celuilalt". E satisfăcută nu atît dorința trupească, cît o nevoie profundă de putere și de posedare absolută a celuilalt, dar un „celălalt" care de fapt nu există ca ființă reală, cu suflet, cu sensibilitate, care suferă sau căruia, dacă ne unim trupește cu el, îi putem răvăși viața. Căci omul nici măcar nu bănuiește cît de strînsă e legătura dintre suflet și trup, cu atît mai puțin atunci cînd se reduce pe sine la stadiul animalic al simplei satisfacții trupești. În realitate nu există împreunare trupească neimportantă. De aceea scrie Apostolul Pavel că „cel ce se alipește de desfrînată este un singur trup cu ea"[1], adică între ei se stabilește o comuniune profundă, chiar dacă nu sînt conștienți de acest lucru. O comuniune care atinge sufletul și, în căsnicie, îl luminează, iar în adulter îl întunecă. Cel care cade în ispita trupească deturnează și risipește în afara căminului

cei doi dinari pe care Hristos i-a încredințat spre îngrijirea celuilalt, își lipsește căsnicia de o comuniune cu totul esențială și murdărește ceea ce era curat. Desacralizează actul intim al săvîrșirii întru sfințenie a zămislirii nupțiale și îi pierde esența tainică, esență care nu trece decît prin fidelitate. E una dintre cele mai mari greșeli spirituale, pentru că în căsnicie, actul intim nu e nici pe departe numai trupesc. E binecuvîntat de însuși Dumnezeu. Binecuvîntarea lui Dumnezeu e duhovnicească și aduce cu ea tot harul divin. Fiecare trebuie să-și amintească, în ispită, că aceasta nu e decît o încercare lăsată de Dumnezeu spre întărirea sufletului și, dacă nu e săvîrșită, nu e un păcat. Dar potrivnicul încearcă să constrîngă sufletul să se identifice cu ispita, pentru a-l aduce la falsa încredințare că dorința provine chiar din sine. Lupta duhovnicească constă, aici, tocmai în a nu ne face una cu ispita, conștienți fiind în același timp că, din nebăgare de seamă, lipsiți de rugăciune și deci de ajutorul lui Dumnezeu, ușor putem aluneca în ea. E o problemă de discernămînt spiritual. De aceea, în asemenea momente e deosebit de important să ne mărturisim Părintelui duhovnicesc.

Nu avem ambiția să tratăm aici toate încercările și ispitele prin care trece un cuplu, ci vrem doar să arătăm, în principal, că începutul adulterului coincide cu începutul separării de celălalt, adică din momentul cînd nu mai nădăjduim în el și în Dumnezeu, Care e chiar unitatea căsniciei. Dar adulterul poate îmbrăca diverse forme, cum ar fi și aceea a unei munci idealiste, bună în aparență, dar în care omul își sacrifică familia, prietenii, avînd pe deasupra impresia că se sacrifică pe sine pentru ei. Munca devine astfel un idol — o a doua soție sau

un al doilea soţ — mai puternic, mai pretenţios, mai devorant decît adevărata soţie, decît adevăratul soţ. Aici aduce munca desfăşurată în afara privirii lui Dumnezeu, nesupusă lui Hristos, numai şi numai ca instrument de cîştigare a existenţei, dacă nu e pusă în slujba adevăratei existenţe. „Nimeni nu poate sluji la doi stăpîni — învaţă Mîntuitorul. „Mamona“ e idolul banului, al puterii şi e foarte interesant de observat că aceia care i se supun devin veritabili asceţi! Dorm foarte puţin, nu se gîndesc decît la munca lor, îşi fac programul în funcţie de munca lor, renunţă chiar la vacanţe . . . Dumnezeu binecuvîntează munca, dacă e făcută în lumina privirilor Sale şi dacă, prin ea, creştinul îşi mărturiseşte credinţa printr-o purtare dreaptă. Hristos nu-l îndeamnă pe Zaheu, vameşul care strîngea impozite pentru stăpînirea romană, să-şi părăsească slujba. Dar, din momentul în care Mîntuitorul îi trece pragul casei, Zaheu nu-şi va mai face datoria în duhul lumii, ci în Duhul Adevărului.

Doar omul are tendinţa de a separa planurile, excluzîndu-L pe Dumnezeu din viaţa sa profesională. Hristos, dimpotrivă, doreşte să intre şi să lumineze toate faptele, toate activităţile noastre, pentru că numai umplîndu-ne în întregime existenţa cu El, deci inclusiv munca, ne putem îndrepta.

NOTE

(1) I Cor. 6, 16.

CAPITOLUL 10

PRINCIPII SPIRITUALE PENTRU VIAŢA SEXUALĂ ÎN CĂSNICIE

Nu e lipsit de dificultate să abordăm în mod direct şi pozitiv un subiect cum e acela al relaţiilor intime din cadrul vieţii conjugale, fără a-l şterge mai întîi de praful prejudecăţilor şi tabuurilor care îl opacizează. Conform Tradiţiei Bisericii Ortodoxe, unirea trupească dintre bărbat şi femeie reprezintă unul dintre semnele vizibile ale stării comuniunii sufleteşti. În cadrul căsniciei, dorinţa trupească îşi pierde pseudo-autonomia instinctiv legată de cădere, sublimîndu-se prin fidelitatea faţă de cel iubit.

Marea deosebire dintre cuplul căsătorit şi cei care trăiesc o viaţă aparent liberă este aceea că, între cei căsătoriţi, sufletul este cel care comandă dorinţa trupească. „Vreau să mă unesc cu acela (aceea) pe care îl (o) iubesc“. În al doilea caz, dorinţa e cea care comandă sufletului. „Îmi place acest bărbat sau această femeie. Mi-l (o) doresc“. Aici nu e vorba de nici o comuniune spirituală profundă, în care fiinţa să se implice pe de-a întregul. Termenul modern de „aventură“ defineşte cum nu se poate mai bine o asemenea relaţie, precum şi caracterul ei pasager, întîmplător.

Deci, pentru a aborda cu bună chibzuinţă problema relaţiilor sexuale din cadrul mariajului, e deosebit de important să ne aşezăm în contextul gîndirii patristice, pentru a înlătura o primă ambiguitate: să fie oare lăsată împreunarea intimă din căsnicie, în primul rînd, dacă nu chiar exclusiv, în vederea procreării? Dacă răspunsul se vădeşte a fi pozitiv, atunci întreaga viaţă intimă a cuplului, în cel mai fericit caz, ia forma unui pogorămînt, a unei dispense, iar în cel mai rău caz, intră direct sub imperiul păcatului. Astfel, viaţa intimă a cuplului se transformă într-o „mecanică" procreativă, în care spontaneitatea e interzisă, iar orice act de tandreţe rămîne ilicit!

În Biserica Ortodoxă, împreunarea trupească dintre bărbat şi femeie e, cu totul, parte integrantă a Tainei Căsătoriei: „Dă-le lor [...] bună înţelegere sufletească şi trupească" — se roagă lui Dumnezeu, în fond şi la urma urmei, însuşi preotul, chiar în timpul săvîrşirii Sfintei Taine. Unirea trupească o pecetluieşte pe cea sufletească pentru care, cel mai adesea, e ca o oglindă vorbitoare. Acelaşi lucru îl lasă Apostolul să se înţeleagă şi atunci cînd scrie: „cinstită să fie nunta întru toate şi patul nespurcat. Iar pe desfrînaţi îi va judeca Dumnezeu"[1]. Cuvintele Apostolului subliniază sfinţenia absolută a căsătoriei, în care afirmă că patul — în termeni simbolici fiind chiar unirea trupească — e nespurcat, fără pată şi cast, în sine. După învăţătura Bisericii Ortodoxe, unirea trupească dintre bărbat şi femeie face parte în mod firesc din Taina Sfîntă. Nici pe departe nu este, aşa cum unii în mod ipocrit au putut să gîndească, partea ruşinoasă a căsătoriei! Şi trebuie să o afirmăm cu tărie: nici vorbă să fie restrînsă exclusiv la „reproducere"! Această

concepţie, conform căreia bărbatul şi femeia n-ar fi, atunci cînd se cunosc trupeşte, decît nişte „reproducători", e o imensă erezie! O erezie, pentru că nesocoteşte comuniunea dintre suflet şi trup, care stă deasupra acestui mister. Actul iubirii conjugale e icoana unei taine incomensurabile. De aceea spune Apostolul că nunta e cinstită, iar patul nespurcat. Iar Părinţii Bisericii, la rîndul lor, arată în atîtea locuri că nu doar pentru perpetuarea speciei umane a fost introdusă căsătoria; ci tocmai pentru ca bărbatul şi femeia să-şi conducă dorinţa trupească unul spre celălalt[2]. Apostolul Pavel atestă el însuşi acest lucru, spunînd că „din cauza desfrînării, fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său"[3]. Părinţii arată că, recomandând credincioşilor căsătoria, Apostolul Pavel nu o face îndemnîndu-i în acelaşi timp să aibă şi mulţi copii, ci să ducă o viaţă conjugală castă[4]. Ceea ce Apostolul — şi, pe urmele lui, Părinţii — numeşte desfrînare sau fornicaţie în alte locuri, e actul trupesc dezordonat, săvîrşit în afara căsniciei. Sfinţenia căsătoriei e fundamental opusă fornicaţiei. Căsnicia nu e o şcoală a neruşinării, ci e chiar căminul adevăratei feciorii[5]. Aceasta e semnificaţia cuvintelor Apostolului Pavel, care spune că „din cauza desfrînării, fiecare să-şi aibă femeia sa şi fiecare femeie să-şi aibă bărbatul său"[6].

Învăţătura Părinţilor arată că, după căderе, cele două motive pentru care a fost instituită căsătoria sînt curăţia moravurilor şi perpetuarea speciei[7]. Dar în primul rînd e vorba de curăţie, de vreme ce oamenii populaseră deja pămîntul din plin[8]. Astfel, fără false pudori, Părinţii Bisericii comentează un alt cuvînt de-al Apostolului: „Femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici băr-

batul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia"[9]. Prin acest cuvînt, Apostolul îi sfătuieşte pe cei căsătoriţi să nu-şi refuze unul altuia, nici bărbatul femeii, nici femeia bărbatului, bucurii şi plăceri care, departe de a viza reproducerea, nu au alt scop decît satisfacerea dorinţei de celălalt[10], o dorinţă firească şi legitimă. Iar legătura care o satisface e chiar dovada fidelităţii dintre cei doi[11]. Cît de departe sîntem, cu gîndirea Părinţilor, de limbajul ipocrit! . . . Iată că Părinţii Bisericii vorbesc despre legitimitatea plăcerii în actul de iubire, în care cei doi caută „să-şi satisfacă dorinţa de celălalt".

În fond, egoismul se poate strecura, sub masca puritanismului, şi în misterul vieţii intime. Şi cel mai adesea în detrimentul femeii. Termenul empiric de „pat nupţial" sau de „pat al nunţii", care denumeşte în tradiţia ortodoxă plenitudinea sfinţeniei actului de iubire şi despre care peste tot se spune clar că e nespurcat, acoperă, deci, ceea ce ţine de erotismul conjugal. Egoismul apare atunci cînd cauţi să-ţi satisfaci doar propriile dorinţe, trecînd cu vederea dorinţele celuilalt. Bărbatul, de exemplu, îşi poate satisface dorinţele fără a mai căuta să-şi facă femeia fericită. Şi e un exemplu, din nenorocire, foarte des întîlnit. Iar în scrierile Părinţilor putem găsi incontestabile chemări la alungarea unui asemenea egoism din raporturile intime. „Femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia" — limbajul e lipsit de orice ambiguităţi, simplu şi foarte clar.

Actul de iubire trebuie trăit şi pentru celălalt. Recunoaşterea celuilalt, căutarea plăcerii lui şi nu a unei satisfacţii egocentrice duce la împlinirea şi înflorirea amîndurora. Dar, vedem bine, aici nu mai

e o problemă care să ţină de trup, ci e vorba de o problemă care ţine de suflet — căci atenţia acordată celuilalt izvorăşte dintr-o privire totală şi nu parţială, în ceea ce-l priveşte.

Chiar dacă nu ţine de subiectul acestei cărţi, e firesc ca, discutînd despre asemenea lucruri, să ne punem şi problema contracepţiei. Părerea noastră în acest sens corespunde întru totul cu cele scrise de Paul Evdokimov în *Taina iubirii,* pe care o şi recomandăm celor interesaţi, spre lectură. Iată aici doar un fragment: „trebuie spus că Biserica Ortodoxă are o poziţie destul de pudică în privinţa vieţii intime a cuplului, dar, în acelaşi timp, plină de încredere în sentimentul de responsabilitate al soţilor. Iată ce scrie într-un articol *Despre păcat în teologia ortodoxă,* pr. V. Palaşkovsky, cu privire la mijloacele anticoncepţionale: «În practica obişnuită a Bisericii ruse, preoţii, din discreţie, evită să pună întrebări în acest sens . . . Întreg domeniul relaţiilor dintre soţ şi soţie e prea intim, după părerea duhovnicilor, pentru a fi transformat în cîmp de investigaţii . . . Astfel că, la ora actuală cel puţin, problema anticoncepţionalelor nici nu se pune, domeniul nefăcînd parte din obiectul întrebărilor duhovnicului, care nu-şi doreşte să intre în intimitatea unde se realizează comuniunea dintre cei doi în trup şi unde prezenţa unui al treilea ca martor, chiar îmbrăcat în veşminte sacerdotale, şi chiar numai pentru a pune întrebări, e superfluă». Opinia citată exprimă foarte clar şi concret atitudinea ortodoxiei. Fapt esenţial, aici, este că Episcopatul ia foarte în serios şi înţelege foarte adînc noţiunea de Preoţie împărătească a credincioşilor şi încununarea soţilor, care îi sfinţeşte întru o Preoţie conjugală. Omul e cu adevărat sfinţit împărat,

preot și profet. E o demnitate care nu poate rămîne un simplu joc sau doar un titlu de teologie abstractă. E vorba de o chemare, de o vocație foarte precisă care face apel la deplina maturitate a fiecăruia, pentru ca astfel să-și găsească propriile soluții și să-și ia propriile decizii ca urmare a liberei opțiuni a ființei *adulte*. Persoana își trăiește pe de-a întregul destinul veșnic între propria sa conștiință și privirea lui Dumnezeu. Nici un terț nu poate interveni. Iubirea conjugală nu e mijloc, ci e un scop suprem, e izvor de sfințenie. Aici orice relație de maestru și învățăcel e exclusă. «Această taină mare este» — cuvîntul Sfîntului Pavel ridică la un stadiu major, adult, atît pe cei doi soți, cît și iubirea dintre ei". (Paul Evdokimov, *Sacrement de l'amour*, DDB). Dacă fiecare dintre soți are această atenție, în toate privințele, asupra celuilalt, o va avea cu siguranță și în relațiile intime. Iar dacă sînt egoiști în viața de zi cu zi, cum se vor putea dărui pe sine în actul iubirii?

Viața intimă este oglinda exactă a vieții reale a cuplului . Raporturile intime durabile și fericite sînt atît pecetea, cît și semnul unei comuniuni profunde a sufletelor. Și e cu totul legitim ca fiecare să-și dorească, în această dorință de a fi împreunat cu celălalt, să-l facă fericit cunoscîndu-i trupul. „Femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia". Apostolul vorbește simplu și clar. Iar aici nu putem să nu amintim că această „dăruire de sine" în relațiile intime e strîns legată de însuși harul căsniciei și de chiar spiritualitatea cuplului. Aici e vorba de spontaneitatea unei relații trăite în iubirea harismatică a comuniunii căsniciei și nu de vreo analiză teoretică a raporturilor

intime din cadrul cuplului. Părinții Bisericii ne amintesc în multe locuri despre cum ar trebui să fie, dar își așază sfaturile în contextul vieții globale a familiei, centrată nu pe sine însăși, ci pe Hristos. Pe de altă parte, nici nu se pune problema aici ca Biserica Ortodoxă să se amestece în viața intimă a celor doi. Biserica doar amintește, arată ceea ce Tradiția a învățat dintotdeauna. În cele din urmă, cuplului îi revine să-și rezolve problemele înaintea lui Dumnezeu. Deci atunci cînd Apostolul spune că femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul, și nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia — la care adaugă că nu e bine să se lipsească unul de altul sub pretextul pietății, fără bună învoială din partea amîndurora — el dezvăluie pericolul angelizării cuplului. În fond, tradiția ortodoxă spune că, dacă doar unul dintre cei doi nu mai voiește să se împreune cu celălalt, nu are dreptul să o facă fără consimțămîntul acestuia. Dacă totuși o face, riscă să sfărîme comuniunea, unitatea căsniciei, și să-l arunce nu doar pe cel care nu consimte, ci și pe sine însuși, ca „soț angelic", în egală măsură, în adulter. Nu de puține ori realitatea arată că acela care vrea să se abțină de unul singur de la împreunarea trupească, în scurt timp, e atras într-o „iubire" fals spirituală, spre altcineva. O asemenea „înălțare" a trăirii, însoțită uneori chiar de exaltări mistice, este deja adulter. Și e tocmai pericolul față de care Apostolul ne pune în gardă. De altfel, și canoanele Bisericii Ortodoxe merg în acest sens, stipulînd că „dacă vreun episcop sau prezbiter sau diacon sau oricine din cinul preoțesc, se ține departe (s-ar abține) de nuntă și de cărnuri și de vin, nu pentru înfrînare, ci din scîrbă, trecînd cu vederea (uitînd)

că toate sînt foarte bune şi că bărbat şi femeie l-a făcut Dumnezeu pe om, ci hulind ar cleveti făptura, ori să se îndrepte, ori să se caterisească şi să se îndepărteze din Biserică (să se afurisească). Asemenea şi laicul"[12]. Iată ce stipulează un alt canon: „Episcopul sau prezbiterul sau diaconul să nu alunge soţia pe motiv (pretext) de evlavie. Iar dacă ar alunga-o, să se afurisească; şi stăruind (rămînînd neînduplecat), să se caterisească"[13].

Biserica primară se arăta foarte neîncrezătoare faţă de angelismul precoce din căsnicie. La primul Sinod ecumenic din Niceea, un călugăr, mărturisitor al dreptei credinţe, s-a opus din răsputeri gîndului unora dintre Părinţi de a impune celibatul preoţesc şi ca de aci înainte episcopii, preoţii şi diaconii căsătoriţi să se abţină de la legături trupeşti cu soţiile lor. Pafnutie şi-a ridicat glasul în mijlocul adunării şi a spus: „Nu puteţi impune un asemenea jug intolerabil cinului preoţesc! Cinstită fie nunta întru toate şi patul nespurcat! Prea multa voastră asprime va aduce mai mult rău Bisericii, decît bine; căci nu toţi se vor putea ţine de aceste legi, care cer o înfrînare absolută, şi mulţi vor ajunge să-şi pîngărească fecioria lor şi a femeilor lor. Prin Taina Cununiei, legăturile trupeşti dintre bărbat şi femeie rămîn feciorelnice. Ajunge deci dacă doar cei care sînt înălţaţi în cinul preoţesc fără a se fi căsătorit, să nu se mai căsătorească după hirotonie; dar nici un preot nu trebuie despărţit de femeia cu care s-a căsătorit legitim, pe cînd era încă laic"[14]. Părinţii au aprobat în unanimitate cuvintele pline de înţelepciune ale lui Pafnutie. Întotdeauna, Părinţii Bisericii s-au arătat foarte neîncrezători faţă de orice exces. Pe de altă parte, aceste canoane arată clar că cele pe care Dumnezeu le-a creat sînt bune

şi că a te ţine departe de ele din scîrbă sau chiar din evlavie e complet fals din punct de vedere spiritual.

Învăţătura Părinţilor arată foarte clar: căutarea plăcerii prin împreunare trupească este legitimă în sine şi nu e un păcat. În acelaşi timp însă, cum Apostolul scrie că: „femeia nu este stăpînă pe trupul său, ci bărbatul; asemenea nici bărbatul nu este stăpîn pe trupul său, ci femeia" — ni se arată două lucruri: mai întîi că soţii nu se pot refuza unul pe altul, atunci cînd unul dintre ei îşi exprimă dorinţa de celălalt. Dar în al doilea rînd — fapt ce vine ca o echilibrare a celui de mai înainte — că fiecare trebuie să fie foarte atent cu celălalt şi că, de fapt, dacă despre refuz nu poate fi vorba la modul absolut, soţii neaparţinîndu-şi sieşi, ci unul altuia, au totuşi obligaţia de a căuta şi stabili împreună momentul respectiv, în aşa fel încît să corespundă disponibilităţii interioare a fiecăruia. Aici e unul dintre punctele esenţiale ale sărbătorii celei mai intime din viaţa cuplului, pe care cei doi o pot umple, dar şi goli de frumuseţe şi de har dumnezeiesc. Pentru că foarte uşor se poate cădea într-o adevărată tiranie sexuală, absolut intolerabilă. Sfatul Apostolului nu e exprimat în afara celor ce ţin de Taina căsătoriei. Or, tirania sexuală, prin care unul dintre cei doi îşi impune voia sa celuilalt, fără consimţămîntul adînc al acestuia, e cu totul în afara Tainei.

Tirania sexuală apare deci din momentul în care unul dintre cei doi îşi satisface propriile dorinţe şi, uitînd de existenţa celuilalt, nu mai caută şi împlinirea dorinţelor acestuia. Căsnicia, în modul ei de exprimare erotic, este feciorelnică atîta timp cît se manifestă în iubirea harică a dăruirii

de sine și a setei de celălalt. Dar tot în sînul căsniciei pot răbufni, sub aparența aceloraşi acte, porniri pornografice, ipocrite, venale. Actul trupesc, dacă e trăit ca o distracțe și nu ca expresie intimă și erotică a iubirii profunde, cade în păcatul pornografiei. De altfel, o asemenea „unire" chiar îi desparte pe cei doi, care vor căuta curînd prin alte părți, aiurea, alte și alte „distracții" sau tocmai iubirea dispărută dintre ei. Ipocrizia apare atunci cînd unul dintre cei doi se refuză sistematic celuilalt și, chiar fără vreun act trupesc, ajunge să trăiască de unul singur tot soiul de fantasme erotice. Nu e vorba decît de o falsă curăție în acest caz, foarte periculoasă, pentru că în cele din urmă nu rodește în afara păcatului. Desigur, fantasmele de care am amintit nu sînt neapărat evident sexuale, carnale, ci se pot manifesta și sub forma unei atracții fals spirituale resimțită pentru altcineva. E o formă de angelism care ascunde patimi deosebit de periculoase.

Problema e foarte complexă pentru că, de cele mai multe ori, doar unul dintre cei doi soți — și cel mai frecvent e cazul bărbatului, dar nu în mod exclusiv — îl dorește mai des, și legitim, pe celălalt. Dar aici lucrurile trebuie să fie clar înțelese: nu înseamnă că acela care trăiește dorințe mai puțin intense sau mai rare ar fi mai curat, mai pur decît celălalt! În aceste cazuri, aproape întotdeauna e vorba exclusiv de chestiuni ce țin de firesc, de ordinea naturii. Dar se poate întîmpla și ca unul dintre cei doi să fi trecut deja pe o treaptă mult mai înaltă spiritual decît celălalt — cazul e însă deosebit de rar. Numai că acest caz, chiar dacă e excepțional, ridică în fapt cele mai puține probleme, pentru că soțul care deja „nu mai trăiește în lume"

are pentru celălalt adevărata iubire și va fi întotdeauna inspirat de Duhul Sfînt, pentru a se uni cu soțul sau cu soția în mod real, fără false reținеri, suspine sau judecăți. Nu trebuie să uităm că demonii trăiesc în abstinență, fără a cunoaște ispitele cărnii, și că o falsă feciorie, însoțită de judecăți la adresa „mediocrității spirituale" a celuilalt, sînt cel mai adesea alibiul unei iubiri care se stinge. În realitate, de cele mai multe ori e vorba, în astfel de cazuri, de o simplă diferență — naturală — de ritm, în privința dorinței de celălalt. Astfel că acela care își dorește mai mult trebuie să-și amintească și să țină seama că împreunarea aceasta e sărbătorirea unei comuniuni adînci cu celălalt și nici pe departe simpla satisfacere a unui instinct. Întotdeauna, deasupra acestei împreunări, se află harul divin. Sigur că nimic nu-l împiedică să-și exprime dorința, dar ca o chemare, ca o invitație, niciodată ca pe un ordin sau ca pe o obligație impusă celuilalt. Iar acesta din urmă, să caute să afle, prin rugăciune și nu altfel, care ar putea fi voia lui Dumnezeu. Cel mai bine e atunci cînd cei doi se roagă împreună. Știu că pe unii îi șochează limbajul și felul în care pun problema. Dar de ce ar fi absentă voia lui Dumnezeu dintr-un act care, în realitate, pentru marea majoritate a oamenilor, e deosebit de important și ale cărui consecințe și traumatisme, dacă e trăit rău, sînt atît de grave?! Căutarea voii lui Dumnezeu în unirea intimă e importantă, dar trebuie să nuanțăm puțin: voia lui Dumnezeu nu hotărăște singură, decît în cazuri cu totul excepționale, cum ar fi cel al lui Ioachim și al Anei[15], momentul precis al actului trupesc, ci se exprimă în manifestarea lui. Ceea ce înseamnă că Dumnezeu binecuvîntează orice „unire", cîtă vreme

e săvîrşită în iubire adevărată, cu bună înţelegere şi întru dăruire de sine reciprocă. Să nu uităm că Biserica ortodoxă nu cere înaintea euharistiei doar un post alimentar, ci şi unul sexual. Dar aici postul nu implică dispreţul faţă de cele de la care opreşte, ci oferă posibilitatea păşirii spre o treaptă superioară.

Deci dacă unul dintre cei doi membri ai cuplului îi impune celuilalt propria voinţă, fie de împreunare, fie de feciorie, se îndepărtează evident de la voia lui Dumnezeu şi din Taina Cununiei. În profunzimea ei, împreunarea intimă e o şcoală a renunţării la voia proprie, în folosul iubirii de celălalt. Din nefericire, şi mai ales în cazul bărbaţilor, acest act e cel mai adesea întunecat, pentru că se exprimă printr-o dorinţă „incontrolabilă", sub forma credinţei într-un soi de drept medieval de posesiune absolută, rezultat de pe urma trecerii printr-un ritual, căsătoria, prin care femeia a fost cumpărată de la părinţii ei, asemenea unui obiect. Ce cumplită desfigurare a iubirii şi a dăruirii de sine! Ce sfîşiere a misterului! Comportîndu-se astfel, bărbatul poate ajunge să-şi violeze literalmente soţia. Iar asemenea fapte sînt păcate foarte grave şi pot răni căsnicia atît de adînc, pînă la distrugere. Or, în mod normal, cel care doreşte mai mult trebuie să-şi ofere dorinţa sa celuilalt, nu să i-o impună. Iar dăruirea se poate exprima şi prin renunţare. La fel şi invers, după o rugăciune împreună, celălalt se poate dărui cu puterea iubirii care lucrează în el, chiar şi fără dorinţă, într-un elan de iubire, în elanul plin de tandreţe al dăruirii de sine. Pentru că actul împreunării intime poate aduce, e incontestabil, multă mîngîiere celui care trece printr-un necaz sau printr-o încercare: acesta

poate regăsi în chipul celuilalt, care i se revelează în sînul unirii, pacea şi liniştea pierdute. În general, rugăciunea poate chiar să însoţească şi să urmeze, nu doar să preceadă, unirea intimă. Căci, prin această relaţie atît de tainică, dacă în cuplu sînt probleme, iar dăruirea reciprocă e inspirată şi dorinţa regăsită, bărbatul şi femeia se întîlnesc şi se contopesc în chiar sînul comuniunii harismatice a Cununiei. Feciorelnic, ei îşi unesc trupurile în chiar aceeaşi mişcare de comuniune care le uneşte sufletele. Astfel, prin această unitate ascunsă, sufletul lor îl slăveşte pe Dumnezeu, iar rugăciunea împreună devine mult mai profundă. În momente de mare dificultate din viaţa unuia dintre cei doi, nimeni nu poate contesta faptul că Dumnezeu revarsă mult har prin această unire feciorelnică din Taina Căsniciei. Şi i-aş ruga pe toţi cei care se simt şocaţi de cele spuse, să reflecteze asupra cuvintelor Apostolului Pavel care îndeamnă, aşa cum am văzut mai sus, ca „cinstită să fie nunta întru toate şi patul nespurcat". Dacă unirea dintre bărbat şi femeie e cinstită şi nespurcată, aceasta nu e de la ei, ci de la Dumnezeu, Care singur e izvorul cinstei şi nespurcăciunii. Astfel, unirea intimă e înfăptuită întru sfinţenie şi har, primind chiar curăţia dumnezeiască şi preţiosul nume de dar ceresc. De aceea, nici darul mîngîierii duhovniceşti nu lipseşte din ea şi, la fel cum Dumnezeu trece adesea, în viaţa împreună, prin celălalt, pentru a-i lumina, îndrepta şi face să înainteze pe cei doi, bineînţeles că tot aşa, în anumite cazuri, Domnul îşi dăruieşte mîngîierea prin curăţia unirii trupeşti, căci tocmai această unire El o înzestrează cu tot ce e mai de preţ, pentru ca ea însăşi să devină de cinste, şi cu tot ce e mai curat, pentru ca ea în-

săşi să devină curată: o înzestrează, adică, din plin, cu har, care e pace, bucurie, iubire şi mîngîiere. Taina Sfîntă a cununiei, adică harul care lucrează prin ea e prezent şi în patul nupţial: de aceea e patul feciorelnic, curat, nespurcat şi de cinste.

O altă problemă care priveşte viaţa intimă a cuplului şi despre care trebuie vorbit în termeni clari e înţelegerea fizică. Dar şi această expresie, chiar dacă e destul de modernă, e cum nu se poate mai ambiguă, pentru că relaţiile dintre bărbat şi femeie nu sînt animalice. Nici la fel de actuala sintagmă de „înţelegere sexuală" nu e deloc satisfăcătoare, pentru că nu ţine seama de nimic din ce vine spre această înţelegere dinspre partea sufletului. Şi tocmai aportul sufletului, despre care se vorbeşte astăzi atît de puţin, e cu adevărat fundamental. Se poate întîmpla ca un bărbat şi o femeie să se cunoască trupeşte din spirit de aventură, deci nu în cadrul unei relaţii durabile, şi să reuşească o juisare fizică împreună. La fel, se poate întîmpla şi ca un bărbat şi o femeie să se iubească, să se cunoască şi chiar de la începutul relaţiei lor intime să se bucure de înţelegere fizică. Dar sînt două cazuri fundamental diferite. În al doilea, e vorba despre recunoaşterea celuilalt în realitatea sa tainică, dar reală, adevărată; despre o descoperire plină de mister a ceva ce depăşeşte fiinţa cunoscută a fiecăruia dintre membrii cuplului. Sufletul face trupul să vibreze, iar trupul se avîntă la unison cu dorinţa de comuniune a sufletului, asemenea fulgerului care străluceşte pentru o clipă în mijlocul nopţii, luminînd şi revelînd totul. E fundamental diferit de tot ce poate aduce spiritul de aventură, atît de curent în vremea noastră. Aici găsim, fără îndoială, o înţelegere psihică între cele două fiinţe

care izbutesc să atingă o anume înţelegere sexuală, dar e o înţelegere foarte provizorie şi datorată exclusiv faptului că s-au întîlnit într-un moment precis al existenţei lor, cînd între ele se putea stabili o asemenea adecvare. Dar cum nu au în vedere evoluţia, înălţarea împreună, întotdeauna vor ajunge să se despartă. Iar dacă, din întîmplare, se hotărăsc totuşi să trăiască împreună, se vor lovi tocmai de problema despre care vorbim.

Chiar şi fără a ne propune să studiem în speţă toate cazurile, putem spune, totuşi, că problema e întîlnită în cazul multor cupluri căsătorite. După o anumită perioadă de timp, cei doi intră într-o lungă şi penibilă etapă a vieţii lor, în care armonia vieţii intime pare să fi dispărut cu totul. Trebuie deci ştiut că, dacă la începutul relaţiei intime, cei doi au cunoscut o armonie, aceasta nu a fost decît arvuna a ceea ce cuplul va trăi cu adevărat, după edificarea armoniei psihice şi spirituale. În fond, între suflet şi trup nu există nici o dihotomie. Sufletul nu e separat de trup, în relaţia intimă trăită în sînul căsătoriei. E absurd să vorbeşti despre o înţelegere fizică, separat de o înţelegere spirituală! În căsnicie, relaţia sexuală e oglinda perfectă a relaţiei spirituale dintre cei doi. Iar patul nunţii e feciorelnic şi nespurcat, tocmai pentru că exprimă armonia spirituală profundă dintre cei care se unesc chiar în sînul comuniunii harice a căsniciei, binecuvîntată şi sfinţită de Dumnezeu. Fecioria şi curăţia vin din inimă şi se exprimă prin trup, la fel cum şi pornografia tot din inimă iese şi tot prin trup se exprimă: „omul cel bun din comoara lui cea bună scoate afară cele bune[16], pe cînd omul cel rău, din comoara lui cea rea scoate afară cele rele"[17] — ne învaţă Mîntuitorul. Un pat de nuntă nespurcat, după

cuvîntul Apostolului, e un pat de nuntă ai cărui soţi au primit, în viaţa lor spirituală comună, harul curăţiei şi al fecioriei, care se revarsă din belşug peste cei uniţi prin Taina Cununiei. Astfel, pe măsură ce soţii îşi adîncesc dimensiunea interioară a harului unităţii, ei ating diferite trepte ale relaţiei lor intime, care mărturisesc despre aceeaşi comuniune dintre suflet şi trup despre care vorbeşte şi rugăciunea rostită în timpul săvîrşirii Tainei Cununiei: „Dă-le lor [. . .] bună înţelegere sufletească şi trupească". Dacă Dumnezeu Însuşi acordă această bună înţelegere, atunci, cu adevărat, putem spune despre ea că e harică, adică strîns legată de harul comuniunii, prezent în Taina Cununiei. Şi aceasta înseamnă că actul de iubire, trăit şi săvîrşit în cadrul căsătoriei, asemenea tuturor celorlalte fapte ale vieţii conjugale, izvorăşte direct din Taină, deci din harul necreat, şi nu numai din energiile omeneşti. E vorba aici despre tainica sinergie, conlucrare, dintre energiile divine, necreate, şi energiile umane, create. Dacă ar fi altfel, nu s-ar mai putea pune problema nespurcăciunii patului. Pentru că nespurcăciunea vine numai prin har. Energiile umane sînt trecătoare şi supuse stricăciunii. Astfel, acordul dintre suflet şi trup e unul dintre semnele comuniunii profunde dintre cei doi soţi, cărora Dumnezeu le dăruieşte arvuna a ceea ce vor dobîndi mai tîrziu, atunci cînd comuniunea lor spirituală va fi pecetluită. Numai înţelegere fizică, singură, nu există. Există o comuniune spirituală, care se întrupează în relaţia intimă. Curăţia acesteia provine din faptul că cele două suflete, unite prin iubire, care e un har necreat al lui Dumnezeu, se avîntă unul spre celălalt într-o întîlnire tainică, pe care o sărbătoreşte, atunci, întreaga lor fiinţă,

trup şi suflet. Să nu uităm că omul nu e doar suflet, ci trup şi suflet, care primesc harul Duhului Sfînt. Cum să ajungi serios şi durabil la o înţelegere intimă, dacă o separi de strădania edificării comune a cuplului, de o viaţă spirituală împărtăşită, de efortul dăruirii de sine, de un act de iubire adevărat, prin care „vor fi amîndoi un trup" şi „un suflet"?

Istoria lui Tobie exprimă foarte bine această realitate a vieţii spirituale din căsnicie. Sara, logodnica lui Tobie, mai fusese peţită înaintea lui de şapte bărbaţi, care muriseră cu toţii în noaptea nunţii, îndată ce au intrat la ea. Dar îngerul Rafael îi descoperise lui Tobie că era vorba despre lucrarea unui demon, Asmodeu, ce-i ispitea pe bărbaţii care veneau la Sara, să nu caute decît plăcerile trupeşti. Astfel, aceştia voiau să se unească mai întîi trupeşte cu Sara şi de abia apoi sufleteşte. Rafael îl sfătuieşte deci pe Tobie să înceapă printr-o rugăciune împreună şi prin sfinţirea camerei cu inima şi ficatul peştelui, arse liturgic. Tobie ascultă şi, după ce săvîrşeşte sfinţirea camerei, se roagă împreună cu Sara: „Binecuvîntat eşti Tu, Dumnezeul părinţilor noştri, şi binecuvîntat este numele Tău cel sfînt şi slăvit întru toţi vecii! Să te binecuvînteze pe Tine cerul şi toate făpturile Tale! Tu ai făcut pe Adam şi Tu ai făcut pe Eva, femeia lui, pentru a-i fi ajutor şi sprijin, şi din ei s-a născut neamul omenesc. Tu ai zis: «Nu este bine să fie omul singur; să-i facem un ajutor asemenea lui». Şi acum, Doamne, nu plăcerea o caut, luînd pe sora mea, ci o fac cu inimă curată. Binevoieşte deci a avea milă de ea şi de mine şi a ne duce împreună pînă la bătrîneţe. Şi a zis şi ea cu el: Amin"[18]. Astfel, Tobie aşază comuniunea spirituală înaintea celei trupeşti, care doar o pecetlu-

ieşte pe cea dintîi. Rugăciunea care precede unirea intimă (şi pe care bărbaţii dinaintea lui Tobie nu o săvîrşiseră încă din prima noapte) arată clar necesitatea de a fi unit spiritual, de a fi re-născut împreună din Duhul Sfînt, pentru a dobîndi o relaţie intimă dreaptă, care să depăşească nivelul simplelor pofte trupeşti. Tobie şi soţia lui aşteaptă să fie uniţi spiritual, înainte de a se cunoaşte trupeşte, prin rugăciune şi prin har. Trupul nu trebuie lăsat să tiranizeze sufletul, ci trebuie supus acestuia. Dorinţa de unire spirituală trebuie să fie mai puternică şi să antreneze sufletul, supunîndu-i dorinţa trupească: în realitate, aşa se împlineşte modelul sinergiei divine. Dorinţa nu trebuie să rămînă un instinct, ci trebuie conjugată cu iubirea harică a cuplului, cu dăruirea de sine şi cu respectul total faţă de celălalt. Căsătoria nu e doar o modalitate care oferă dreptul la act intim, ci e o Taină care dăruie harismatic posibilitatea ca relaţia aceasta să devină nespurcată. De aceea insistă Apostolul, spunînd că „cinstită să fie nunta întru toate şi patul nespurcat", şi arată prin aceasta harul căsniciei, dar şi libertatea fiecăruia dintre cei doi de a o trăi astfel. După cum se vede şi din istoria lui Tobie, desfrînarea, fornicaţia e dorinţa excesivă, neînfrînată, nesupusă unei iubiri adevărate, care e dăruire de sine; e o relaţie tiranică, în care unul îl stăpîneşte pe celălalt, fără a mai căuta comuniunea spirituală.

Comuniunea spirituală se situează pe două planuri. Primul este al disponibilităţii interioare a celor doi spre unire intimă, manifestată într-un moment privilegiat, în faţa lui Dumnezeu: pentru a o recunoaşte, e nevoie de intuiţie reciprocă şi de comunicare. Şi e necesar să descoperim aceste momente atît de importante pentru viaţa în doi, pentru că atunci de abia, fiecare îl vede pe Hristos în chipul celuilalt. Orice tentativă de unire în afara unei asemenea comuniuni, din simplă dorinţă sau obişnuinţă, nu e de folos duhovnicesc fiinţei spirituale a cuplului. O unire dreaptă, „cu inimă curată" — cum zice Tobie — e aducătoare de mari roade duhovniceşti. Al doilea plan, inseparabil de primul, dar care îşi află înaintarea în armonia vieţii intime, e îndelunga şi anevoioasa construcţie în doi a casei spirituale a amîndurora: dacă cei doi nu sînt angajaţi într-o astfel de lucrare, totul e în zadar.

Atît cinstea nunţii cît şi nespurcăciunea patului se regăsesc foarte exact aici. Numai că nici cinstea nunţii şi nici nespurcăciunea patului nu sînt date celor care trăiesc Taina Căsătoriei spre a nu fi cultivate, ci tocmai spre a fi cultivate printr-un comportament spiritual drept. În viaţa spirituală, harul, fără efortul inimii, nu dă nici un rezultat. E asemenea talantului îngropat cu bună ştiinţă. Dar şi efortul, lipsit de har, e inutil. Căci aici se lucrează în absenţa talantului. Deci în gol.

În Taina Sfîntă a Căsniciei, relaţia intimă e oglinda exactă a celor mai adînci relaţii spirituale ale cuplului. Frumuseţea şi reuşita ei depind de comuniunea pe care o împărtăşesc soţul şi soţia. Nu poate fi vorba de separaţii artificiale între diversele planuri ale unei căsnicii. Hristos a îngrijit întotdeauna atît trupul, cît şi sufletul, la un loc. De ce să rupem, tocmai prin căsătorie, ceea ce e atît de profund unit? Dacă unirea dintre două suflete poartă semnele iubirii, ale dăruirii de sine, cum s-ar mai putea situa întîlnirea lor intimă în

afara acestei iubiri, în afara dăruirii de sine? E adevărat că, aici, trupul nu face decît să-şi trimită propriul „sine". Cei doi îşi trimit „sinele" sufletelor, să trăiască iubirea la unison. În căsătorie, erotismul se opune pornografiei. Erosul tainic al actului nupţial depăşeşte simpla juisare. Nu poate fi vorba de adevărată juisare în singurătate: o asemenea juisare onanistă e decepţionantă şi plină de tristeţe, pentru că e egoistă. Juisarea trupească nu e nici scopul şi nici dovada relaţiei aşa-zis „sexuale". E doar manifestarea, uneori doar intuirea unei întîlniri care se petrece într-un plan mult mai profund, spiritual, duhovnicesc chiar, al celor două fiinţe care se iubesc. E planul sinelui, care depăşeşte planul trupesc şi, în acelaşi timp, îl transfigurează.

Antinomic, atunci cînd bărbatul şi femeia ajung împreună la o armonie în viaţa lor intimă, înseamnă că au ajuns deja la hotarul unui plan mult mai elevat, în care aceasta poate fi depăşită, fără a fi nesocotită sau dispreţuită. Atunci, omul atinge acel punct tainic, al unui timp şi al unui spaţiu, care îl desprinde pentru o clipă de lume. A vorbi despre „juisare", despre „căutarea plăcerii", nu e doar o limitare foarte simplistă a relaţiei intime din cadrul cuplului, dar e şi un fel de plafonare la nivelul alfabetului, însoţită de refuzul de a înţelege că alfabetul ajută la construirea de cuvinte cu sens, care permit oamenilor să se înţeleagă. Juisarea nu e un scop, nici un mijloc, ci e un fel de limbaj ce răsună din cele mai adînci profunzimi ale celor două fiinţe alese, care îşi sărbătoresc împreună comuniunea. Iar non-juisarea e semnul unor probleme, de rezolvat în vederea împlinirii acestei comuniuni. Neputinţa, frigiditatea etc. sînt limbaje

care se cer înţelese şi nu motive de culpabilizare morbidă sau semne de non-virilitate ori de non-feminitate. La fel, culpabilizarea juisării şi limitarea unirii, de exemplu, la reproducere, e refuzul unui limbaj, prin scindarea artificială a sufletului de trup, ceea ce duce la împiedicarea dezvăluirii, prin chipul celuilalt, a tot ceea ce cuvintele omeneşti sînt incapabile să transmită, iar sufletul să discearnă.

Pentru că tocmai harul iubirii e cel care transfigurează unirea şi o sfinţeşte, făcînd-o nespurcată şi pură.

NOTE

(1) Evr. 13, 4.
(2) Sf. Ioan Hrisostom, *Despre fericire*, cap. 19.
(3) Sf. Ioan Hrisostom, *Ibid.* şi I Cor. 7, 2.
(4) *Ibid.*
(5) Sf. Ioan Hrisostom, *I-a omilie despre căsătorie*, nr. 3.
(6) *Ibid.* şi I Cor. 7, 2.
(7) *Ibid.*
(8) *Ibid.*
(9) I Cor. 7, 4—6.
(10) Fef. Augustin, *Legătura cununiei*, nr. 6.
(11) *Ibid.*
(12) Canonul apostolic nr. 51*.
(13) Canonul apostolic nr. 5**.
(14) *Histoire de l'Eglise*, V, Guettée, t. III.
(15) Tradiţia arată că Ioachim şi Ana au primit la bătrîneţe porunca dumnezeiască de a se uni, pentru a o zămisli pe Maria, Maica Domnului.
(16) Mat. 12, 35.
(17) *Ibid.*
(18) Tob. 8, 5—8.

---

* Am preluat traducerea canoanelor după Arhid. prof. dr. Ioan N. FLOCA, *Canoanele Bisericii Ortodoxe. Note şi comentarii*, Sibiu, 1992, p. 34.
** *Ibid.*, p. 10.

CAPITOLUL 11

CĂSNICIA CA INSTITUȚIE PARADISIACĂ

Unirea dintre bărbat şi femeie datează încă dinainte de cădere, chiar încă dinaintea păcatului strămoşesc. Iar amintirea acestei comuniuni primordiale este unul dintre semnele mistice ale profunzimii spirituale a căsniciei. Instituţia căsătoriei este, deci, paradisiacă. Pentru că în chiar sînul raiului pămîntesc, în sînul naturii pe atunci neschimbătoare şi netrecătoare, Dumnezeu a spus: „nu este bine să fie omul singur; să-i facem ajutor potrivit pentru el“[1]. Atunci Dumnezeu a luat din coasta lui Adam şi, dintr-un singur trup, a făcut două fiinţe. Porunca divină a căsătoriei e situată, aşadar, dincolo de bariera păcatului, prin care omul s-a rupt definitiv de paradisul terestru. „De aceea va lăsa omul pe tatăl său şi pe mama sa şi se va uni cu femeia sa şi vor fi amîndoi un trup“[2] — sînt cuvinte rostite *înainte* de cădere. La fel, şi porunca dată de către Dumnezeu lui Adam şi Evei, de a creşte şi de a se înmulţi[3], e tot o poruncă paradisiacă.

Prin adîncimea sa, căsnicia poate depăşi sabia de flacără vîlvîitoare ridicată de Heruvimii care păzesc drumul spre Eden. În experienţa mistică

din căsnicie, din sînul rugăciunii împreună mai ales, poate izvorî adesea amintirea unirii paradisiace dintre Adam şi Eva. Unirea dintre Adam şi Eva, înainte de cădere, nu era umbrită de carne, de trup, ci era desăvîrşită prin însuşi principiul unităţii sale, adică prin Dumnezeu. Tradiţia ortodoxă arată că Adam şi Eva erau înveşmîntaţi cu necreată lumină, lumină pe care au pierdut-o prin mîndrie şi nesupunere, primind în schimb îmbrăcăminte de piele[4]. Împodobiţi cu veşminte dumnezeieşti, Adam şi Eva s-au lepădat de ele, atunci cînd au încălcat porunca primită, făcîndu-se nevrednici pentru altfel de haine decît cele ale cărnii[5]. Veşmîntul dumnezeiesc, după Tradiţia ortodoxă, este prezenţa luminoasă a lui Dumnezeu care îi înconjura pe Adam şi Eva. Goliciunea nu devine vizibilă decît atunci cînd această lumină se retrage din jurul lor. Atunci, Adam şi Eva se văd îngreunaţi de grosimea trupului lor, îmbrăcat în piele. Iar în Eden, „pielea de animal“, ucis în acest scop, nu-şi are locul, pentru că moartea nu exista încă. Haina de piele e greutatea trupului lipsit de lumina şi de slava dumnezeiască ce îi transfigura pe Adam şi Eva. Adam nu-şi recunoaşte goliciunea decît după ce se leapădă, prin neascultare, de veşmîntul divin[6]. În locul veşmîntului de lumină, Adam şi Eva se îmbracă în haine de ruşine[7] şi, datorită nesupunerii, sînt dezbrăcaţi de harul divin şi scoşi afară din împărăţia veşnică[8].

Tocmai datorită acestei pierderi de har necreat şi luminos, ca principiu al unităţii cuplului, Adam şi Eva îşi resimt atît de dureros goliciunea . . . Goliciune care nu e decît urmarea pierderii veşmîntului harului necreat[9]. Pierderea harului divin provoacă celor care şi-o amintesc şi îi percep conse-

cinţele în sufletul lor, o durere insuportabilă. Iar căsnicia poartă semnul acestui mister. Cei doi primesc, prin Taina Cununiei, unitatea desăvîrşită şi sînt înveşmîntaţi cu toată slava lui Dumnezeu. Cineva dăruit cu ochi duhovniceşti ar putea vedea cum, în momentul încununării celor doi, un har luminos se pogoară, pătrunde şi uneşte bărbatul cu femeia. Dar această unitate e sfîşiată de orice păcat săvîrşit în casă, pentru că orice păcat se ridică împotriva ei. Adam şi Eva au pierdut lumina şi au primit trupul, în Edenul din care au fost alungaţi. Totuşi, făgăduinţa că din sămînţa lor va veni Mîntuitorul sfinţeşte nunta. Iată că Hristos, deja, consfinţeşte căsătoria post-edenică.

Taina căsătoriei, săvîrşită după bună rînduială, deţine şi se bazează chiar pe taina unităţii totale dintre om şi Dumnezeu, unitate cu rădăcini adînci, care ajung pînă la comuniunea dintre Adam şi Dumnezeu dinainte de cădere, comuniune deplin restabilită prin întruparea lui Hristos, noul Adam. Astfel, dacă bărbatul şi femeia adîncesc, conlucrînd cu iubirea harică dobîndită prin Taina Cununiei, legătura lor cu Hristos, redescoperă unitatea ontologică a cuplului dinainte de păcatul strămoşesc. Atunci apare, mai întîi, o nostalgie plină de nădejde într-o viaţă nouă, fundamental diferită. Cei doi îşi dau seama că trupul reprezintă o limită reală în calea iubirii care, tocmai ea, tinde să îl transfigureze. Amintirea Edenului vorbeşte despre o unire diferită, unde trupul fusese nespurcat, neschimbător şi cu totul transfigurat de lumina necreată. Relaţia intimă nu era exprimată prin forţă sau durere. Astăzi, deflorarea femeii de către bărbat se face şi prin forţă şi cu durere. La fel şi naşterea, aduce multă durere. În Eden nu exista un

hotar între trup şi suflet; acestea erau unite prin comuniunea fundamentală a harului iubirii, care transcende trupul: trupul înfăptuia el însuşi lucrările Duhului, lăsînd să transpară lumina Sa. La fel era şi cu rodul împreunării iubitoare: era luminată de har şi se producea fără violenţă şi fără pierderea fecioriei. Bărbatul şi femeia care, prin căsnicia lor, ajung împreună pe o treaptă spirituală înaltă, adică îşi adîncesc conştient comuniunea întru Hristos, ajung la această memorie paradisiacă. Dezbrăcîndu-se de Erosul divin, de bucuria mistică a iubirii lui Dumnezeu, Adam şi Eva s-au predat bucuriei juisării trupeşti. Dar cuplul care îşi lucrează, mai ales prin rugăciunea împreună, unirea cu Hristos, regăseşte amintirea acestei comuniuni ancestrale. În ei biruie pacea şi mîngîierea izvorîte din iubirea divină şi le împreună inimile. De aci, soţii sînt purtaţi în întîmpinarea împărăţiei lui Dumnezeu, a noului Eden. Relaţia lor se spiritualizează în întregime şi e cu totul iradiată de lumina necreată. Simt în ei înşişi, vii, lucrările luminii lui Hristos şi, pentru un timp, simt anticipat negrăitul gust al învierii. „Căci la înviere, nici nu se însoară, nici nu se mărită, ci sînt ca îngerii lui Dumnezeu în cer“[10]. Atunci, fiecare vede în celălalt chipul lui Hristos.

Dar să precizăm un lucru: anticiparea nu aduce nici o culpabilizare în privinţa relaţiei intime dintre cei doi; mai mult chiar, această relaţie trăită, de acum, înaintea lui Hristos, este ea însăşi iradiată, devine ea însăşi luminoasă. Apoi, anticiparea marchează hotarul dintre două lumi şi, în acelaşi timp, îi îndeamnă pe cei care o trăiesc să nu-şi aştepte moartea pentru a intra în cealaltă lume. Dar acest

din urmă punct nu se hotărăşte decît numai şi numai cu cercetarea Părintelui duhovnicesc.

Cei care au cunoscut această anticipare şi au cultivat-o, apoi, prin rugăciunea împreună, au putut observa o schimbare de comportament în viaţa lor intimă. Înainte — şi cel mai adesea în cazul bărbatului — dorinţa de unire, cea legată de instinctul naturii omeneşti, era adesea mai puternică decît ce-a provenită din comuniunea intimă a sufletelor. Deci, mai degrabă îşi urma trupul decît îl stăpînea. Fapt de altfel firesc, ce nu trebuie culpabilizat, deoarece fidelitatea unui bărbat şi a unei femei conţine deja, în sine, principiul înălţării pe o treaptă superioară. Fidelitatea este deja, în sine, castă, feciorelnică. După ce soţii primesc adesea, prin rugăciunea lor, anticiparea vieţii viitoare, sărbătoarea tainică şi frumoasă a nespurcatului pat de nuntă se schimbă fundamental: dorinţa de unire a sufletelor, de acum, se reflectă în trupuri, ca într-o oglindă. Trupul — carnea — devine astfel oglinda perfectă a sufletului. În istoria Bisericii Ortodoxe, avem nenumărate exemple de sfinţi care, trăindu-şi unirea conjugală pînă la atingerea acestei armonii, aleg să nu-şi mai aştepte moartea pentru a trăi laolaltă în noua relaţie întru Hristos, pe care Mîntuitorul o aseamănă cu cea a îngerilor din cer. Sf. Paul din Nola şi soţia sa, Sf. Hilaire de Poitiers* şi soţia sa, Sf. Grigorie de Nyssa şi soţia sa, după ce şi-au trăit întru sfinţenie căsnicia, au renunţat la viaţa intimă fără însă a se despărţi, pentru a trăi încă de aici o nouă treaptă. Şi în zilele noastre, mai ales în Grecia, există oameni din diverse medii sociale — însă mai cu seamă din

* Sf. Ilarie Pictavianul, în Biserica Răsăriteană — n. trad.

clasele avute — care, după ce trăiesc împreună şi îşi cresc copiii, aleg să trăiască într-o mănăstire sau să ctitorească ei înşişi mănăstiri în care se retrag şi, chiar dacă trupeşte sînt depărtaţi unul de altul, comuniunea lor sufletească nu e ştirbită ci, dimpotrivă, lucrată în continuare. Bineînţeles că cei doi pot trăi această treaptă şi fără a se despărţi, dar numai cu binecuvîntarea Părintelui duhovnicesc.

Există şi alte căi de ajungere pe această treaptă, despre care mistica ortodoxă spune că e fructul sublim, dar care, pentru a rodi, presupune ca floarea preafrumoasă ce-a fost să-şi lepede toate petalele. Acest fruct e fecioria, iar floarea, în toată frumuseţea ei, e sfinţenia căsniciei trăită pînă în cele mai înalte posibilităţi. Dar să nu se smintească cineva citind aceste rînduri, pentru că nu toţi primim, în viaţa noastră spirituală, acelaşi număr de talanţi! Căci scris este că mult se va cere celui căruia mult i s-a dat[11]. Iar cum căsnicia conţine, în ea însăşi, principiul autodepăşirii, Dumnezeu dăruieşte harisme în funcţie de capacitatea fiecărei persoane de a le primi. Cel care are doi talanţi şi înapoiază patru, înaintea lui Dumnezeu e la fel de cinstit ca şi cel cu patru, care dă înapoi opt: dar de la acesta se cere mai mult decît de la cel cu doi. Fiecare Sfîntă Taină deschide calea spre Împărăţia cerurilor, iar cununia este, şi ea, o Sfîntă Taină. Cununia poartă în sine, harismatic, fecioria împărăţiei, pentru simplul motiv că este fondată ca instituţie paradisiacă. Dumnezeu însuşi arată acest sens al căsniciei atunci cînd, după ce vorbise despre unitatea ei dumnezeiască, spune: „că sînt fameni care s-au născut aşa din pîntecele mamei lor; sînt fameni pe care oamenii i-au făcut fameni,

și sînt fameni care s-au făcut fameni pe ei înșiși pentru împărăția cerurilor. Cine poate înțelege să înțeleagă"[12]. Această potențialitate există și în nuntă, pentru că nunta paradisiacă era diferită fundamental de nunta cunoscută nouă, însă nu și „calitativ". În fond, Părinții Bisericii afirmă că nici păcatul strămoșesc și nici potopul nu au alterat cu nimic sfințenia comuniunii conjugale[13]. De schimbat doar omul s-a schimbat, nu și nunta. Și aici se dezvăluie misterul: nunta întru iubire conjugală, de la Adam și pînă la Iisus Hristos, e Taina deplină[14] care transmite sămînța cerească a fecioriei. Deci prin nuntă, chiar dacă unirea trupească atrage pierderea virginității trupești, nespurcăciunea și fecioria sufletului rămîn neatinse. Nunta aduce cu sine propria-i antinomie: pentru că, în același timp, presupune atît pierderea cît și dobîndirea fecioriei. De fapt, pe de o parte, pierderea virginității nu apare ca o consecință a nunții, ci a păcatului. Pe de altă parte, nunta zămislește virginitatea, pentru că nou-născutul întru feciorie vine pe lume. Tradiția Ortodoxă enunță acest mister, care slăvește atît nunta cît și fecioria, astfel: nunta zămislește fecioria, iar din feciorie se naște însuși Dumnezeu. În fond, Ioachim și Ana s-au unit întru sfințenie în fața lui Dumnezeu, iar fructul acestei uniri a fost Preasfînta și Pururea Fecioara Maria, Maica lui Dumnezeu. Din nunta sfîntă se zămislește sfînta feciorie, iar din sfînta feciorie se zămislește chiar Cuvîntul lui Dumnezeu. De aceea, atunci cînd bărbatul și femeia se unesc în nuntă, nu mai poartă chip pămîntesc, ci se fac după chipul și asemănarea lui Dumnezeu însuși[15]. Deci Hristos, la nunta din Cana, nu a instituit Taina Cununiei, ci a confirmat ceva ce era instituit încă din

Eden[16]. Dar aici trebuie spus că, după Hristos, nici o căsătorie nu poate exista în afara lui Hristos, adică în afara Bisericii. Căci Biserica e cerul nou, în care sălășluiește Hristos. Prezent la nunta din Cana împreună cu Maica Sa cea Sfîntă, Hristos vădește sfințenia absolută a căsniciei, deci curăția, dar și potențialitatea fecioriei ei. Semnul vizibil pentru acestea este schimbarea apei în vin. Apa simbolizează natura căzută, adusă în nuntă. Dar, prin harul Tainei, această apă se preschimbă în vin: sentimentele omenești, insuficiente pentru construirea unui cuplu, sînt transfigurate de iubirea harică a lui Dumnezeu[17]. Iar această realitate îi face pe cei doi să-și considere și să-și lucreze legătura, astfel încît aceasta să devină paradisiacă.

Nunta, în Eden fiind zămislită, deține în sine sămînța sfîntă a relației paradisiace, care depășește trupul și sîngele — acestea nemoștenind împărăția. Unii ajung la această comuniune a cuplului în Duhul Sfînt, prin rugăciune și asceză. Alții, chiar convergînd spre ea, nu o ating în această lume. În fine, alții reușesc să ajungă pentru că, ajutați de vîrsta înaintată, le slăbește firea omenească. Nu vorbim aici despre un mister care trebuie absolutizat, ci nu vrem decît să îi arătăm realitatea potențială, deschisă tuturor creștinilor. Acelora ce răzbesc pînă aici, Dumnezeu le trimite semne tangibile, pentru a ști că aceasta e voia Lui, cu ei. Chiar dacă le este greu — și ce lepădare nu e dificilă? — nu au nimic de făcut, trebuie să asculte și să se supună lui Dumnezeu, ca adevăratei unități a cuplului lor. Ei își dau seama că a renunța la voia lui Dumnezeu e totuna cu a renunța la unitatea vieții lor conjugale, care și-ar pierde astfel orice realitate, orice rațiune de a fi, de vreme ce e întru

totul fondată întru Iisus Hristos. A se lipsi de voia lui Dumnezeu lor le-ar fi tot una cu a se lipsi de unitatea obiectivă a căsniciei lor. Dar cum asemenea lucruri sînt mari şi greu de săvîrşit, Tradiţia preferă ca pe această cale să nu se angajeze decît cupluri care au atins sau chiar au depăşit deja vîrsta de cincizeci de ani şi şi-au crescut copiii.

Foarte important este să înţelegem că, pe o asemenea cale, sub nici o formă nu se porneşte fără sfatul şi purtarea de grijă a Părintelui duhovnicesc, dacă nu chiar a Episcopului. Pentru că iluziile, exaltările pot crea false dorinţe în planul fecioriei; iar unul dintre semnele evidente ale acestei iluzionări e tocmai neglijarea relaţiilor sexuale din cadrul cuplului. Or, dintre cei care au depăşit deja planul naturii firești, nimeni nu l-a neglijat sau disprețuit vreodată ci, dimpotrivă, a înaintat în profunzimea misterului comuniunii, aprinzîndu-şi trupul cu dorinţa unirii sufletelor. Aceştia nu au cedat instinctelor ci, din contră, şi le-au supus: dorinţa unirii intime nu le mai venea din trup, ci din duh. Şi tocmai pentru că unirea lor s-a dovedit la un moment dat desăvîrşită înaintea lui Hristos, apa naturii, care i-a tulburat o vreme, s-a preschimbat în vinul Duhului Sfînt. Atunci, gustînd prin rugăciunea împreună din această beţie spirituală, cei doi au lucrat împreună la înmulţirea acestei noi şi de necuprins dorinţe a Erosului divin. Iar din dorinţa lui Dumnezeu, izvorul unităţii lor, au fost purtaţi anticipat în legătura vieţii viitoare. Deloc din dispreţ, ci pentru că au gustat din supraesenţial şi prin înmulţirea iubirii şi a frumuseţii, păşesc împreună pe o treaptă superioară. Dar treapta pe care o părăsesc va rămîne întotdeauna, pentru ei, treapta prin care au reuşit să se înalţe mai

sus. În această nouă legătură, cuplul împlineşte cuvîntul atît de tainic al Domnului: „sînt fameni care s-au făcut fameni pe ei înşişi pentru împărăţia cerurilor". Au atins, adică, statura călugărului, ducîndu-şi „viaţa îngerească" în lume.

NOTE

(1) Fac. 2, 18.
(2) Fac. 2, 24.
(3) Fac. 1, 28.
(4) Fac. 3, 21.
(5) Triod; Duminica lăsatului sec de brânză; Izgonirea lui Adam din Rai; Luminînda, Glas 6.
(6) *Ibid.;* Orthros; Cîntarea 6.
(7) *Ibid.;* Cîntarea 7.
(8) *Ibid.;* Lunea celei dintîi săptămîni a Postului Mare; Cîntarea 1, Glas 1.
(9) *Ibid.;* Duminica lăsatului sec. de brînză; Izgonirea lui Adam din Rai; Orthros; Cîntarea 5.
(10) Mat. 22, 30.
(11) Mat. 25, 29.
(12) Mat. 19, 12.
(13) Sf. Efrem Sirul, *Omilii către Efeseni*, 5, 32.
(14) *Ibid.*
(15) Sf. Ioan Hrisostom, *P.G.*, 61, 215; 62, 387.
(16) Fer. Augustin.
(17) Sf. Ioan Hrisostom, *P.G.*, 62, 310; Sf. Grigorie de Nazianz. *P.G.*, 37, 37.

CAPITOLUL 12

ROLUL PĂRINTELUI DUHOVNICESC

În Biserica Ortodoxă, rolul Părintelui duhovnicesc e deosebit de important şi, chiar dacă nu acesta e subiectul cărţii noastre, lucrarea nu ar fi completă dacă nu am aminti măcar cîteva cuvinte în acest sens.

Părintele duhovnicesc are de împlinit două condiţii. Mai întîi, trebuie să fie competent în toate cele despre care vorbeşte. Aici se cuvine o nuanţare: un călugăr, dacă e foarte experimentat într-ale războiului nevăzut, poate călăuzi şi el, în drumul lor, persoane căsătorite, căci tot de război nevăzut e vorba şi aici: tot de lepădare de sine, tot de nejudecarea aproapelui, tot de a-ţi iubi aproapele ca pe tine însuţi şi aşa cum îl iubeşte Hristos, tot de renaşterea în Duh . . . A doua condiţie, care e egală cu prima, dacă e împlinită, este curăţia în cele ale credinţei, adică ortodoxia mărturisirii; căci, în acest domeniu, o cît de mică deviere provoacă întotdeauna aberaţii spirituale şi, deci, o scădere a puterii de discernămînt mereu păgubitoare.

Părintele duhovnicesc care sprijină cuplul, fie că e Părinte duhovnicesc doar al unuia dintre cei doi, fie al amîndurora, e mereu cel mai apropiat

„prieten". Are să ţină seama de întreaga fiinţă a cuplului şi, prin sfaturile sale, să respecte întotdeauna realitatea de fapt a acestuia. Se poate întîmpla ca unul dintre soţi — şi cel mai adesea bărbatul — să se simtă cuprins uneori de un soi de gelozie la adresa Părintelui duhovnicesc. Îi e dificil să înţeleagă că celălalt are nevoie, şi nu doar spre propriul folos duhovnicesc, ci al amîndurora, să se mărturisească unui al treilea, înzestrat cu har preoţesc. Dar nu e decît o ispită, iar noi ştim că încercările ţin de firescul vieţii spirituale. Dacă viaţa cuplului e înţeleasă ca o experienţă spirituală adevărată, asemenea altor experienţe spirituale, această ispită s-ar face simţită mult mai rar şi mai slab. Căci foarte des se întîmplă ca soţii să se întoarcă greu spre sine şi să aibă nevoie de un altul, care să-i ajute „examinîndu-i". Şi nu e nicidecum lipsit de importanţă cine e acesta. De atîtea ori se întîmplă ca, printre sfaturile prietenilor, să se strecoare şi elemente negative pentru că ei, netrăind o viaţă spirituală, nu au nici experienţa şi nici harul de a-i călăuzi pe alţii. Mîntuitorul ne-a spus, de altfel, despre ei, că un orb nu se poate face călăuză altui orb. În Tradiţia Ortodoxă, doar Părintele duhovnicesc e cel care poate fi călăuză. Pentru aceasta, el se leapădă de sine şi nu caută răspuns în logica înţelepciunii lumeşti, ci caută întrebîndu-L pe însuşi Hristos şi bazîndu-se pe experienţa Părinţilor Bisericii, pe experienţa marilor stareţi şi pe experienţa sa personală.

De multe ori, Părintele duhovnicesc e nevoit să-i ajute pe cei doi să se suporte unul pe altul şi să nu se judece cu asprime în momentele de grea încercare, atît din frecvente în viaţa unui cuplu. Atunci, el are de întrebuinţat nădejdea, are a-l în-

demna pe fiecare să se vadă pe sine, să se judece mai degrabă pe sine pentru ca celălalt să poată trăi şi pentru ca fiinţa spirituală a cuplului să nu moară. Sentimentul de gelozie bunăoară, care atît de adesea tulbură bărbatul, poate proveni şi dintr-un sentiment exagerat de posesiune: femeia este a mea, îmi aparţine numai mie — ceea ce se opune întru totul realităţii harice a căsniciei, unde cei doi aparţin, în primul rînd, lui Hristos, şi apoi de abia fiecare aparţine celuilalt, dăruindu-se pe sine celuilalt şi dăruindu-l pe el, întru Hristos, după cum spune şi rugăciunea din Sf. Liturghie a Sf. Ioan Gură de Aur: „Pe noi înşine şi unii pe alţii şi toată viaţa noastră lui Hristos Dumnezeu să o dăm." Părintele duhovnicesc — după cum arată legile sfinte ale nunţii creştine — e duşmanul tuturor egoismelor, instinctelor de putere şi de posesiune care se vădesc în fiece luptă spirituală purtată în căsnicie, unde toate aceste sentimente de rivalitate sînt insuflate de vrăjmaş, care se simte alungat. De aceea sînt de mărturisit Părintelui duhovnicesc, care e chipul Părintelui adevărat, al Tatălui ceresc, Căruia cei doi soţi nu trebuie să uite niciodată că îi sînt, împreună, copii.

POSTFAŢĂ

DESPRE RELAŢIA PĂRINŢI—COPII

Această lucrare nu vorbeşte şi despre raporturile dintre părinţi şi copii, care ar putea face subiectul unei alte cărţi. Totuşi e evident că, o dată ce viaţa cuplului se desfăşoară în armonie, cei doi ştiu să-şi vorbească, să dialogheze. Iar acest dialog e deosebit de important, pentru că atunci cînd apar dificultăţi, crispări, copiii sînt primii care le simt. Cu foarte mici excepţii, copiii văd foarte bine dacă părinţii lor ştiu să-şi rezolve dificultăţile prin dialog şi dacă au o viaţă spirituală de familie, reală.

Valorile iubirii, atît de importante în viaţa familiei, se cultivă mai întîi în relaţia dintre soţ şi soţie. Şi e firesc ca iubirea aceasta vie să fie percepută ca adevărată valoare. Pentru copil, această valoare e întotdeauna foarte obiectivă, pentru că el o simte ca entitate fundamentală a existenţei sale. Copilul nu-şi descoperă părinţii doar ca persoane, ci ca o entitate, ca o fiinţă unică în două ipostasuri, tată şi mamă, fiinţă din care simte că face parte ca un membru însufleţit. Astfel, copilul nu trăieşte doar din relaţia pe care o stabileşte cu fiecare dintre părinţi, separat, ci şi din relaţia părinţilor, între ei. Iar pentru el, această relaţie constituie o fiinţă

obiectivă şi reală, din a cărui realitate îşi hrăneşte fiinţa sa profundă. Dacă realitatea aceasta e încordată, agresivă, impregnată de judecăţi aspre, copilul, chiar dacă trăieşte relaţii personale bune cu fiecare părinte în parte, va suferi de pe urma ei, iar această suferinţă se va materializa în modificări de comportament.

Nimeni nu poate oferi altuia ceea ce nu are sau nu este el însuşi. De aceea, calitatea de fiinţă a cuplului e fundamentală pentru creşterea şi înflorirea spirituală a copilului. Copilul poate avea absolut toată percepţia existenţei falsificată de un model parental negativ. Primind din partea fiinţei parentale o relaţie dizarmonică, ea riscă să devină pentru el un fals arhetip al relaţiei cu lumea. Educaţia începe de la relaţia dintre soţ şi soţie. Nici un sistem educativ, nici o pedagogie nu vor putea înlocui această relaţie, dacă e dreaptă, deci trăită în acceptarea existenţei celuilalt, a posibilităţii evoluţiei, a ajutorului oferit pentru lepădarea prejudecăţilor, gîndurilor necurate etc. Pentru că toate acestea ţin direct de iubirea adevărată. Dacă un copil îşi vede părinţii depunînd eforturi, fiecare, din iubire unul pentru celălalt, atunci şi numai atunci, valoarea pe care îşi va construi el existenţa va fi iubirea.

Am terminat de scris această carte în ziua praznicului
Celor Patruzeci de Mucenici din Sebastia,
9 martie 1982 (după calendarul Iulian),
într-o zi de luni,
în săptămîna a patra din Postul Mare.

CUVÎNT DE ÎNCHEIERE LA EDIŢIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ

Iată că această carte care a cunoscut în Franţa un succes considerabil, fiind citită de aproape 100 000 de persoane, şi a fost tradusă ulterior într-un autentic duh de ecumenism în ţări care sînt socotite printre cele mai catolice din lume, precum Italia, Polonia, Brazilia, apare în sfîrşit şi într-o limbă a unui popor căruia îi aparţine de drept, în limba unui popor născut o dată cu Ortodoxia şi care a dat naştere, la rîndul său, Ortodoxiei, revenind cumva, prin această traducere, acasă, într-o Românie dragă inimii noastre, într-o Românie plină de bogăţia spirituală a unei credinţe din păcate încă prea puţin cunoscută în Europa occidentală.

De la prima ediţie a acestei cărţi au trecut deja mai bine de zece ani, timp în care reacţiile stîrnite au fost dintre cele mai diverse. Eu, ca autor al ei, le-am perceput mai ales în multiplele convorbiri de la om la om pe care le-am purtat de atunci încoace cu persoane interesate de acest subiect şi prin nenumăratele întrebări care mi s-au pus cu ocazia unor conferinţe susţinute pe această temă. Dintre toate însă, cel mai frecvent revenea următoarea întrebare, al cărei răspuns va constitui chiar subiectul acestui cuvînt de încheiere al ediţiei în limba

română: „Părinte, nu reuşim în nici un fel să-L iubim pe Dumnezeu mai mult decît ne iubim soţul/soţia... e ceva ce ni se pare cu totul imposibil. Ce ne puteţi spune în acest sens?“

Răspunsul drept ne vine tocmai împotrivă: **avem nevoie să-L iubim mai mult pe Iisus, ca soţ al sufletului nostru, decît ne iubim propriul suflet, în care se află iubirea pentru soţ/soţie.** Avem nevoie să-L iubim pe Iisus, soţ al inimii noastre, ca şi cum am fi cu adevărat îndrăgostiţi, adică aşa cum El însuşi ne aminteşte: „Să iubeşti pe Domnul Dumnezeul tău din toată inima ta şi din tot sufletul tău şi din toată puterea ta şi din tot cugetul tău...“ (Luc. 10, 27). Cuvîntul este greu şi exprimă o iubire totală pe care doar arareori o încercăm pentru Dumnezeu. Şi o afirm cu tărie: **nici un cuplu nu se poate desăvîrşi prin Taina Cununiei dacă cei doi îşi iubesc, mai mult decît pe Dumnezeu, soţul/soţia sau chiar ideea de a fi o familie, în general.** De altfel, canonul iubirii prin care cei doi soţi se consacră e de natură pur harismatică. Pentru bărbat, „aşa cum Hristos iubeşte Biserica“, iar pentru femeie, „aşa cum Biserica i se supune lui Hristos“. Hristos, prin jertfa de pe cruce pentru Biserică, săvîrşeşte un act de iubire supremă de care puţini sîntem capabili. Totuşi, această iubire există. Nu trebuie decît să o lăsăm să răsară, iar apoi s-o cultivăm. Bărbatul care a atins această treaptă a iubirii, pe care ego-ul e crucificat, devine un adevărat preot prin care se desăvîrşeşte taina unirii dintre Hristos şi Biserica Sa. „Taina aceasta mare este; iar eu zic în Hristos şi în Biserică“ (Ef. 5, 32). Dinspre partea femeii, „supunerea“ nu înseamnă aici subjugare sau ascultare oarbă de cuvîntul şi de voinţa soţului. Cuvîntul trebuie apropiat mai degrabă de conceptul de „asemănare“ şi trimite, în acest context, la o supunere faţă de Hristos, nu faţă de soţ. Biserica poartă în sine Icoana lui Hristos, iar soţia primeşte, şi ea, acest chip

sfînt, pentru a trăi mistic virtuțile lui Hristos, adică perfecta asemănare: smerenia, iubirea, pacea, blîndețea, răbdarea, bunătatea etc...

Abia după ce am ajuns la iubirea nebună de Dumnezeu putem spune că iubirea față de om crește, deci **nici nu poate fi vorba că, astfel, ne-am iubi mai puțin aproapele ci, dimpotrivă, dragostea sporește și se revarsă nu doar asupra soțului/soției, ci asupra tuturor oamenilor și, ce-i mai important, chiar și asupra dușmanilor noștri.** Doar de la acest stadiu al conștiinței, la care ajungem prin har, devenim capabili de a împlini și cea de a doua poruncă a iubirii, după același cuvînt al lui Hristos Iisus: „să iubești pe aproapele tău ca pe tine însuți" pentru că, înainte de a-L iubi pe Dumnezeu, nu ne iubim cu adevărat nici aproapele. Vă pot spune toate acestea pentru că eu însumi trăiesc, împreună cu soția mea, în harul Tainei Cununiei și, pe măsură ce ne apropiem de Dumnezeu, iubirea care ne unește devine mai profundă și mai cuprinzătoare. Mai mult, pe măsură ce descoperim în inimile noastre preeminența iubirii lui Dumnezeu asupra exclusivismului iubirii omenești, primim de la El adevărata iubire divină pentru celălalt. Căsnicia e locul harismatic în care noi experiem totalitatea și infinitul iubirii lui Dumnezeu. De aceea nici nu putem concepe — și vă asigur că nu trăiesc acest lucru doar pentru că sînt preot — o viață în doi, în afara tainei Bisericii. N-ar fi decît o trăire mult împuținată, o iubire strîmtorată, un cuplu amputat de la izvorul realității sale, care e Persoana lui Hristos unit cu Biserica Sa. O legătură liberă, în afara Tainei Cununiei, așa cum foarte mulți oameni trăiesc în zilele noastre, nu are cum să ne conducă la experiențe spirituale ca și cele despre care vorbim acum: numai Sfînta Căsnicie are puterea de a ajuta ființa umană să se depășească pe sine pentru a cunoaște beția iubirii de Dumnezeu, sorbind vinul nunții din Cana. Tocmai pentru că majoritatea familiilor trăiesc în primul rînd

pentru sine și de abia în al doilea rînd pentru Dumnezeu, epuizează fără să-și dea seama harul Tainei, care nu poate fi cultivat prin egoism. Numai iubirea divină poate fructifica iubirea Tainei Cununiei, înălțînd-o întru veșnicie. Dacă citim celebrul comentariu la **Cîntarea Cîntărilor** scris în secolul IV p.C. de către Sfîntul Grigorie de Nyssa, care era **episcop și căsătorit,** nu vom putea spune despre el că nu-și iubea soția, chiar dacă, e evident, pe Hristos îl iubea mult mai mult. Nu e nimic șocant în toate astea, pentru că Hristos însuși a spus că „cel ce iubește pe tată ori pe mamă mai mult decît pe Mine nu este vrednic de Mine; cel ce iubește pe fiu ori pe fiică mai mult decît pe Mine, nu este vrednic de Mine" (Mat. 10, 37), pentru ca puțin mai jos să ne aducă aminte porunca veterotestamentară: „Să iubești pe Domnul Dumnezeul Tău..." (Mat. 22, 37—39) — pe care tocmai am citat-o. Dar, pentru a ne ușura accesul spre această iubire, El Însuși S-a făcut om și ni s-a arătat nouă, devenindu-ne astfel cel dintîi aproape și descoperindu-ne chipul Său în fiecare om. Întru Hristos trebuie deci să ne iubim aproapele și să ne iubim unii pe alții după această ultimă poruncă pe care El ne-a lăsat-o pentru că, altfel, iubirea se atrofiază, devine infirmă și, adesea, alunecă în egoism și în cea mai exclusivistă iubire de sine. Insist asupra acestei învățături pentru că foarte adesea ne iubim aproapele într-un fel mai degrabă ateu, fără a avea pentru el nici cea mai mică rugăciune și fără a cere, pentru el, privirea plină de dragoste a lui Hristos, adică fără a cere să-l vedem nu cu ochi omenești, care de multe ori sînt atît de aspri în judecată, ci cu acea iubire plină de înțelegere și de con-pasiune a Mîntuitorului. Iubirea întru Hristos ne preschimbă privirile pentru celălalt și ne deschide calea spre o cu totul altă viziune, în care îi putem de-acum descoperi nenumărate potențialități ascunse și constituind, de fapt, adevărata sa identitate spirituală,

adevăratul său ipostas, așa cum Hristos l-a cunoscut dintotdeauna și pe care nu îl poate dobîndi, actualiza, decît apropiindu-se de El. Dar niciodată nu vom putea cunoaște cu adevărat pe cineva; putem vedea în el doar o direcție, o latură pe care de multe ori el însuși o ignoră, dar care, totuși, constituie adevărata sa persoană neacoperită de păcat, ci dezvăluită de Hristos Iisus. Numai Dumnezeu poate cunoaște într-adevăr totalitatea unei ființe.

La sfîrșitul vremii, la Judecata de Apoi, Hristos ne va cerceta și modul în care i-am privit, de-a lungul vieții pămîntești, pe cei din jur, dar mai cu seamă pe vrăjmași și pe cei care ne-au persecutat. De ce oare această exigență a lui Dumnezeu în legătură cu cei care ne-au făcut rău, exigență rostită fără nici un echivoc, ca poruncă: „iar Eu vă zic vouă: Iubiți pe vrăjmașii voștri, binecuvîntați pe cei ce vă blestemă, faceți bine celor că vă urăsc și rugați-vă pentru cei ce vă vatămă și vă prigonesc“ (Mat. 5, 44)? Pentru că Hristos îl poartă în trupul Său crucificat și pe acest om care astăzi te urăște și se poartă rău cu tine, dar mîine e chemat să devină un sfînt al Bisericii. Cuvîntul Mîntuitorului „să vă iubiți unul pe altul. Precum Eu v-am iubit pe voi, așa și voi să vă iubiți unul pe altul“ (Ioan 13, 34) — e plin de această privire. Hristos își lasă asupra noastră o privire plină de iubire și de nădejde, pe cînd noi sîntem adînciți în păcat. Spunînd „precum Eu v-am iubit“, ne arată și că „El ne-a iubit pe noi“ mai întîi (I Ioan 4, 10) și, pe cînd noi zăceam zdrențuiți în închisori, el ne admira deja în Palatul Său ceresc, împodobiți, prin har necreat, cu veșminte împărătești. Dacă Hristos nu ne-ar fi privit astfel încă înainte ca noi să pornim spre bine și spre frumos, ne-ar fi fost cu totul imposibil să ne schimbăm. De-a lungul vieții noastre, întîlnim de multe ori oameni pe care îi catalogăm ca incurabili și îi privim fără cruțare, împiedicîndu-i astfel să se vindece. Căci judecata aceasta este: atunci cînd privim

un păcătos, nu vedem în el decît un blestemat, o ființă care nu se va schimba niciodată. Se întîmplă oare altfel în sînul multora dintre familiile noastre unde, chiar dacă nu se ajunge la divorț, de-a lungul anilor, între cei doi soți se instaurează o ură neîmpăcată care ține pînă la moarte, iar uneori se prelungește chiar și după sfîrșitul unuia dintre ei? Ca preot, m-am confruntat în nenumărate rînduri cu asemenea situații. Nu vreau să susțin aici că divorțul, în aceste cazuri, ar fi singura soluție. Ura trăită de cei doi ajunge să distrugă, în timp, realitatea Tainei iubirii și să o înlocuiască o dată cu moartea lor spirituală. Întotdeauna l-am sfătuit pe acela dintre ei care încă mă mai putea înțelege, să-și întemeieze atitudinile pe învățăturile încredințate și mai sus. Rezum, în continuare, un asemenea dialog pe care l-am avut cu o femeie ce-mi declarase că își ura soțul. I-am spus deci:

„— Hristos nu a murit numai și numai pentru păcatele tale, nu s-a rugat numai și numai pentru tine, ci a murit și pentru soțul tău, pe care tu îl urăști. S-a întrupat și în el, în trupul lui rănit de păcat. Astăzi tu îmi spui că-ți urăști soțul, dar să știi că Hristos, Căruia tu te rogi în fiecare zi, n-a încetat nici o clipă să-l iubească!

— Dar ce să mă fac, Părinte? Mi-a făcut așa și așa . . . Nu mai pot să-l iert.

— Atunci înseamnă că îl urăști și pe Hristos!

— Cum să-L urăsc, cînd eu mă rog Lui în fiecare zi.

— În fiecare zi, rugăciunea ta e mincinoasă, pentru că nu e îndreptată spre Hristos Răstignit. Dacă ar fi așa, ai vedea că Hristos nu e singur pe cruce. În trupul Lui rănit l-ai vedea pe soțul tău, alături de toți aceia pentru care El a murit și a înviat. Cel care se roagă fără să ierte se află în cea mai cumplită amăgire spirituală!

— Dar ce să mai fac, Părinte? Nu ne mai vorbim aproape deloc, iar cînd o facem, ne certăm. Trăim în aceeași casă, dar sîntem ca doi străini.

— Nu trebuie să începi prin a încerca să-i vorbeşti. Roagă-te pentru el, spunîndu-i lui Hristos aşa: **«Doamne, am credinţa că Tu nu ai încetat să-l iubeşti pe X, soţul meu. De aceea, te rog să-mi dai puterea de a-l privi cu privirea Ta şi de a-l iubi cu iubirea Ta. Totodată, te rog să-mi ierţi toată aspra judecată pe care am aruncat-o asupra lui prin gînd, faptă sau cuvînt, atît direct cît şi vorbindu-l de rău înaintea altora, rude sau cunoscuţi».** Fă astfel şi vei vedea că, după un timp, el va fi acela care va simţi că îl priveşti cu alţi ochi şi, încetul cu încetul, împreună cu tine, se va schimba".

Pot să vă spun, acum, că minunea chiar s-a înfăptuit. Şi nu doar în acest caz ci şi în nenumărate alte cazuri asemănătoare, indiferent de vîrsta celor doi. În fond, problema e aceeaşi în privinţa tuturor relaţiilor interumane. Avem icoana Protomartirului Arhidiacon Ştefan, cel ucis cu pietre. Chiar atunci, în acel loc, se afla un om care consimţise la crimă şi păzea hainele celor care le dezbrăcaseră pentru a-l putea lovi cu pietre mai bine pe Ştefan. Acest om era Saul. Dar Sfîntul Ştefan vede cerurile deschizîndu-se şi pe Hristos înconjurat de Slavă; apoi, privirile lui pline de iubirea Mîntuitorului se încrucişează cu cele ale lui Saul şi văd în el pe viitorul Apostol al Celui pe Care Îl prigonea încă. Ce privire! Într-un complice la propriul său martir, Sf. Ştefan îl vede deja pe Sf. Pavel. Astăzi asasin, mîine sfînt! Da, de aceea insist repetînd că Hristos ne va judeca şi pentru felul în care ne privim inclusiv duşmanii, spunîndu-ne: „Dacă te-ai fi străduit să-l priveşti aşa ca Mine, s-ar fi schimbat, astăzi ar fi fost un sfînt. Dar tu l-ai condamnat în inima ta şi, astfel, l-ai îngropat". Şi gîndiţi-vă că aici nu e vorba doar de duşmani, ci inclusiv de toţi aceia pe care noi îi expulzăm din inimile noastre pentru simplul motiv că ceva din personalitatea lor ne agresează. Ceea ce e la fel de grav. Chiar acum cîteva zile, cineva mi-a mărturisit dificultatea pe care o întîmpină în comunicarea cu unul dintre membrii Bisericii pe care împreună o cercetează, Duminică de Duminică: nu se poate apropia de el nicicum, nu-şi doreşte nici măcar să-i vorbească şi simte un soi de agresiune din partea personalităţii respectivei persoane. Iar dacă aceasta îl abordează, trebuie să-şi stăpînească o reacţie de recul şi e evident că nu vrea să angajeze nici cea mai banală conversaţie. Vedem bine că aici nu e vorba de nici un duşman, de vreme ce nu-i face nici cel mai mic rău, ci de cineva pe care pur şi simplu nu are chef să-l întîlnească pentru că, undeva în adîncul inimii, îl socoteşte indezirabil datorită comportamentului public şi caracterului acestuia. Totuşi, ambele persoane trăiesc în aceeaşi parohie, se împărtăşesc din acelaşi potir... Cînd i-am sugerat că problema e destul de gravă şi se cere soluţionată grabnic, mi-a spus: „Să nu mă puneţi să mă duc la el şi să-i vorbesc! Nu pot face aşa ceva." I-am răspuns: „Îţi voi cere ceva mult mai greu decît doar să mergi spre el şi să afişezi un zîmbet artificial, atunci cînd îi dai bună ziua. Nu, nu căuta să-i vorbeşti, nici nu te du direct spre el. Nu omul exterior e important, ci cel lăuntric. După fiecare Împărtăşanie, să cauţi spre Hristos, pe care tocmai L-ai primit în tine, şi să-I spui aşa: **«Doamne, eu şi X Te-am primit amîndoi în noi înşine. Sîntem deci fraţi, de vreme ce ne-am împărtăşit împreună din preasfînt Trupul şi Sîngele Tău. Totodată sîntem aşezaţi prin Tine şi întru Tine în cea mai înaltă comuniune care poate exista pe pămînt între fiinţele omeneşti, pentru că tocmai ne-am reînnoit legătura cu Trupul Tău răstignit şi înviat».** Apoi, dacă poţi, priveşte o clipă spre **X** gîndind: **«Hristos ne-a unit prin Trupul şi prin Sîngele Său».** Să nu uităm că preoţii, înainte de a se împărtăşi, îşi oferă unul altuia sărutarea păcii rostind într-un scurt dialog această realitate euharistică fără de care nu pot participa la săvîrşirea împărtăşaniei: «**— Hristos în mijlocul nostru.**

— **Este și va fi».** Acest act de credință, care evidențiază o realitate de care puțini creștini par a fi cu adevărat conștienți, îți va schimba fără îndoială gîndurile cu privire la acea persoană și la multe altele, dacă vei persista în el. Dar mai adaugă, totuși, și această rugăciune: **«Doamne, dă-mi privirea Ta pentru X, pentru că știu că tot așa cum ai murit pentru păcatele mele, tot așa cum Ți-ai asumat viața mea în trupul Tău, Tu ai murit și pentru păcatele lui X, și în trupul Tău Ți-ai asumat și viața lui și, la fel, pentru fiecare dintre noi ai deschis calea mîntuirii»".** A-L iubi pe Dumnezeu și a-ți iubi aproapele înseamnă a ajunge să percepi chipul lui Hristos în cel al dușmanilor tăi. A ajunge să percepi chipul lui Hristos în cel al soțului/soției. A deveni Hristos, prin cel de lîngă tine. Doar după ce am atins această treaptă putem spune că am început să-L iubim într-adevăr pe Hristos Răstignit. Multora nu le face plăcere să-și amintească decît de ipostasul imperial al Mîntuitorului, evitînd să vorbească despre El în totalitate. Toți creștinii îl acceptă cu bucurie pe Hristos, Înviat. Împărtășirea bucuriei pascale nu face pe nimeni să se dea înapoi. Dar la plenitudinea acestei bucurii nu se ajunge chiar așa de simplu. Hristos ne cheamă să-L iubim, mai întîi, pe Cruce. Dar a-L iubi pe Hristos Răstignit înseamnă a-i iubi pe toți aceia pentru care El a murit pe Cruce și cărora El personal le-a răscumpărat viețile, așa cum a făcut și cu ale noastre. Înseamnă, în același timp, a accepta și toate încercările prin care Mîntuitorul ne lasă să trecem; mă gîndesc, cînd spun acest lucru, la faptul că mulți dintre cei pe care la un moment dat i-am considerat dușmani, s-au dovedit ulterior a nu fi fost decît instrumente ale iconomiei divine, pentru mîntuirea noastră.

Căsnicia înseamnă unire. La început, căsnicia e unire a soților de către Hristos. Ulterior, căsnicia trebuie să devină unime a soților întru Hristos. Iar pentru ca

lucrul acesta să se înfăptuiască, e nevoie ca fiecare dintre cei doi, și nu doar bărbatul, să devină Hristos pentru celălalt, adică e nevoie ca fiecare să vadă în celălalt, cu privirea lui Hristos, chipul lui Hristos. Or, acest lucru e imposibil dacă cei doi nu realizează, fiecare, că propriul său suflet e mireasă a lui Hristos și că, deci, trebuie să-și dorească împreunarea cu El. Da, căsnicia e unime, unime desăvîrșită, care nu poate fi în afara Cuvîntului: „Rămîneți în Mine și Eu în voi. Precum mlădița nu poate să aducă roadă de la sine, dacă nu rămîne în viță, tot așa nici voi, dacă nu rămîneți în Mine" (Ioan 15, 4). Cuvîntul are înțeles euharistic și arată faptul că mlădițele nu au nici un rost fără legătura lor intimă cu Via. La fel e și în căsnicie și tocmai de aceea centrul Tainei Cununiei e chiar Euharistia. Deasa Împărtășanie a celor doi soți va fi întotdeauna punctul forte al familiei. Chiar dacă în timpul săptămînii apar neînțelegeri sau certuri mai neînsemnate între cei doi, dacă ambii se mărturisesc și, împreună, își cer iertare înaintea lui Dumnezeu și își caută vindecarea la Hristos Iisus, nu vor primi doar seva spirituală care îi menține uniți în Viță, unime în trup, în trupul cuplului lor, și unime a unei celule vii din trupul lui Hristos, ci în același timp se vor putea înălța, urcînd împreună, treaptă cu treaptă, scara desăvîrșirii deschisă înaintea lor prin Taina Sfîntă a Cununiei.

Vaucresson, 06.12.1994.

CUPRINS

INTRODUCERE 9

Capitolul 1
RUGĂCIUNEA CUPLULUI 11

Capitolul 2
MICA BISERICĂ 20

Capitolul 3
ADEVĂRATA IUBIRE 25

Capitolul 4
PRIVIREA CELUILALT 30

Capitolul 5
TAINA SFÎNTĂ A UNITĂȚII 38

Capitolul 6
ASCEZA VIEȚII DE ZI CU ZI 44

Capitolul 7
ARHETIPURI SPIRITUALE PENTRU CĂSNICIE . . 59

Capitolul 8
RĂZBOIUL NEVĂZUT, ÎN DOI 66

Capitolul 9
ÎNCERCĂRILE ȘI ISPITELE CĂSNICIEI 82

Capitolul 10
PRINCIPII SPIRITUALE PENTRU VIAȚA SEXUALĂ ÎN CĂSNICIE 89

Capitolul 11
CĂSNICIA CA INSTITUȚIE PARADISIACĂ 110

Capitolul 12
ROLUL PĂRINTELUI DUHOVNICESC 120

POSTFAȚĂ. DESPRE RELAȚIA PĂRINȚI—COPII 123

CUVÎNT DE ÎNCHEIERE LA EDIȚIA ÎN LIMBA ROMÂNĂ . 126

DE ACELAȘI AUTOR

- **Théotokos. Marie Mère de Dieu dans la spiritualité Orthodoxe,** Editions Présence, Paris, 1982 **(Theotokos. Maria Maica Domnului în spiritualitatea ortodoxă);**
- **Sur la terre comme au Ciel. La vie spirituelle au quotidien,** Ed. Nouvelle Cité, Paris, 1985 **(Pe pământ la fel ca în Cer. Viața spirituală în cotidian);**
- **Seconde Naissance. De l'homme de l'angoisse à l'homme de la Résurrection,** Ed. Nouvelle Cité, Paris, 1986 **(A doua Naștere. De la omul angoasei la omul Învierii);**
- **La vie en Son Nom. La prière du Nom de Jésus et ses méthodes spirituelles,** Ed. Présence, Paris, 1992 **(Viața în Numele Lui. Rugăciunea Numelui lui Iisus și metodele ei spirituale);**
- **Mon fils est né au Ciel. Méditation d'un prêtre orthodoxe sur la mort de son fils,** Ed. Fayard, Paris, 1993 **(Fiul meu s-a născut la Cer. Meditația unui preot ortodox asupra morții fiului său).**

LA EDITURA „AMARCORD"

AU APĂRUT:

Nikolai Berdiaev: **Împărăția Spiritului și Împărăția Cezarului** (Colecția „SYMPOSION")

Ioan Scărarul: **Scara Raiului** (Colecția „CUM PATRIBUS")

C. G. Jung; K. Kerényi: **Copilul divin. Fecioara divină. Introducere în esența mitologiei** (Colecția „CÎMP DESCHIS")

Joseph de Maistre: **Istorie și masonerie** (Colecția „CELĂLALT VEAC AL XVIII-LEA FRANCEZ")

Joseph Conrad: **Oglinda mării** (Colecția „SCARA INTERIOARĂ")

Virgil Nemoianu: **Arhipelag interior** (Colecția „SCARA INTERIOARĂ")

Ivan Evseev: **Dicționar de simboluri și arhetipuri culturale** (Seria „DICȚIONARE AMARCORD")

G. I. Tohăneanu: **Dicționar de imagini pierdute** (Seria „DICȚIONARE AMARCORD")

J. N. Preyer: **Monografia orașului liber crăiesc Timișoara** (ediție bilingvă germano-română; ediția I: 1853)

* * * **Calendar ELBA 1995. Timișoara la început de secol și la sfîrșit de mileniu**

ÎN CURS DE APARIȚIE:

Annick de Souzenelle: **Simbolismul corpului uman** (Colecția „CÎMP DESCHIS")

* * * **Dialoguri despre Ființă** (ediție bilingvă româno-franceză)

Cornel Ungureanu: **La Vest de Eden. O introducere în literatura exilului** (Seria „ISTORIE ȘI CRITICĂ LITERARĂ")

Conf. dr. Ioana Nica, șef lucr. Doina Onisei, șef lucr. Virgil Cârligeriu: **Patologia pulpei dentare** (Seria „CARTE MEDICALĂ")

Prof. dr. Vasile Fufezan și colab.: **Chirurgie și ortopedie pediatrică** (Seria „CARTE MEDICALĂ")

ISBN 973-97051-0-3

Redactor: DOINA LICĂ
Tehnoredactor: ERIKA DIÓSZEGHY

Bun de tipar: 6.III.1995.
Apărut: 1995.
Coli tipar: 8,75.

Tiparul executat sub comanda nr. 53/1995,
la Imprimeria de Vest R.A., Oradea,
str. Mareșal Ion Antonescu nr. 105.
ROMÂNIA